

2.
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ
ΤΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ
Ἐπικούρου Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εἰσαγωγικά	31
I. Τὸ Εὐχέλαιο στὴν Ἀποστολικὴ ἐποχὴ	36
II. Τὸ Εὐχέλαιο στὶς πηγὲς τῆς ἀρχαϊκῆς Ἐκκλησίας μέχρι τὸν 8ο αἰῶνα	47
III. Τὸ Εὐχέλαιο στὴ χειρόγραφη παράδοση	57
Iϋ. Ἡ τάξη τοῦ Εὐχελαίου κατὰ τὸν ἅγιο Συμεὼν Θεσσαλονίκης	80
ϋ. Ἡ ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου στὰ ἔντυπα Εὐχολόγια καὶ στὴ σημερινὴ πράξη	91
Ἐπιλεγόμενα	96

Εἰσαγωγικά

Ἡ Ἐκκλησία ἐκτιμώντας ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀποστολικὴ ἐποχὴ τὴ θεραπευτικὴ ἀξία καὶ ἰδιότητα τοῦ ἐλαίου, τὸ ἀξιοποίησε γιὰ τὴ θεραπεία τόσο τῶν ἀσθενειῶν τοῦ σώματος, ὅσο καὶ τῶν ἀσθενειῶν τῆς ψυχῆς, μέσω βεβαίως τοῦ μυστηρίου τοῦ εὐχελαίου.

Στηριζόμενη μάλιστα ἡ Ἐκκλησία στὴν προτροπὴ τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου νὰ προσκαλοῦνται οἱ πρεσβύτεροι σὲ περίπτωσι πού κάποιος ἀσθενεῖ, νὰ προσεύχονται καὶ νὰ τὸν ἀλείφουν μὲ ἔλαιο «ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου»¹,

άντιμετώπισε τὸ θέμα τῆς ἀρρώστιας στὰ πλαίσια τῆς ἐνότητας, ποὺ πρέπει νὰ ἔχουν οἱ πιστοὶ μὲ τὴ ζωὴ τῆς.

Διεμόρφωσε δὲ σιγὰ-σιγὰ μία ἀκολουθία, ἡ ὁποία τελικὰ ἐξελίχθηκε στὴν πιὸ ἐκτενὴ καὶ πολὺπλοκὴ λειτουργικὴ πράξη τοῦ Εὐχολογίου μας. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἄσχετο βεβαίως μὲ τὴν κατὰ γράμμα ἐρμηνεία τοῦ κειμένου τοῦ Ἰακώβου, τοὺς διάφορους συμβολισμοὺς ποὺ δόθηκαν στὸ ἅγιο ἔλαιο, ἀλλὰ καὶ τὶς πρακτικὲς ἀνάγκες ποὺ ἡ ἴδια ἡ τέλεση τοῦ μυστηρίου δημιούργησε.

Μὲ τὴν πορεία, τὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν τελικὴ διαμόρφωση τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου ἀσχολούμαστε στὴν παρούσα ἐργασία μας, λαμβάνοντας βεβαίως ὑπόψη τὴν γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ θέμα πλούσια βιβλιογραφία καὶ ἔρευνα. Ἡ μελέτη αὐτὴ διαιρεῖται σὲ πέντε ἐνότητες.

Στὴν πρώτη ἐνότητα ἀναζητοῦμε τὶς βιβλικὲς ρίζες τοῦ εὐχελαίου καὶ ἀναπτύσσουμε τὶς ἐκκλησιολογικὲς, λειτουργικὲς καὶ πνευματικὲς διαστάσεις τῆς δι' ἐλαίου ἄλειψης τῶν ἀσθενῶν κατὰ τὴν ἀποστολικὴ ἐποχὴ. Μὲ βάση δὲ τὸ σχετικὸ κείμενο τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου σχολιάζουμε ὀρισμένα σημεῖα πολὺ βασικὰ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς χριστιανικῆς λατρείας καὶ τὴ μορφή ποὺ ἀργότερα πῆρε τὸ εὐχέλαιο.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶναι α) ἡ προτροπὴ νὰ προσκαλοῦνται οἱ πρεσβύτεροι τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ κάποιον ποὺ εἶναι ἀσθενής. β) Ἡ ἔννοια τῆς φράσης «προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν». γ) Ἡ ἄλειψη τοῦ ἀσθενοῦς μὲ ἔλαιο «ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου». Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀναφερόμαστε στὴ θεραπευτικὴ ἰδιότητα ποὺ εἶχε τὸ ἔλαιο στὴν προχριστιανικὴ ἐποχὴ, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀξιοποίησή του ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσης τῆς στὸν κόσμον.

Συγκρίνουμε ἐπίσης τὴ μαρτυρία τοῦ Ἰακώβου γιὰ τὸ εὐχέλαιο σὲ σχέση μὲ ἄλλα παραδείγματα θεραπείας ἀσθενειῶν ποὺ ἀναφέρονται στὴν Καινὴ Διαθήκη, καὶ ἀπαντοῦμε στὸ ἐρώτημα ἂν ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἀποστολικὴ

έποχή εύλογία του έλαιου πριν από την άλειψη τών άσθενών. Τονίζουμε επίσης τή σημασία που έχει για τὸ μυστηριακὸ χαρακτήρα του εύχελαίου ή «έν τῷ ὀνόματι του Κυρίου» άλειψη του άσθενούς. δ) Άναλούμε τή σημασία που έχει για τήν ίαση του άσθενούς ή φράση του άποστόλου· «Καί ή εύχή τής πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα».

Στή δεύτερη ένότητα διερευνούμε τή μορφή του εύχελαίου καί τήν εξέλιξή του από τή μεταποστολική έποχή μέχρι τὸν 8ο αιώνα. Μὲ βάση τίς πηγές τής αρχαϊκῆς Ἐκκλησίας διαπιστώνουμε ὅτι κατὰ τοὺς δύο πρώτους αιώνες τής ζωῆς τής Ἐκκλησίας τὸ εύχέλαιο δέν γνωρίζει καμία ανάπτυξη, αλλά συνεχίζει νὰ τελείται μὲ τήν απλότητα που τὸ συνέστησε ὁ άπόστολος Ἰάκωβος. Άναζητοῦμε καί έπισημαίνουμε τὰ αίτια για τὰ ὁποία τήν περίοδο αὐτή δέν έχουμε ξεχωριστή άκολουθία εύχελαίου. Κάτι τέτοιο αρχίζει νὰ διαφαίνεται από τὸν 3ο μ.Χ. αιώνα.

Μελετοῦμε τὰ κείμενα τής Ἀποστολικῆς παράδοσης του Ἰππολύτου, τής Αἰγυπτιακῆς Διάταξης, του Σεραπίωνος, τών Ἀποστολικῶν Διαταγῶν κ.ά. καί παρατηροῦμε τήν τάση που σιγά-σιγά διαμορφώνεται αλλά καί τὸν τύπο που παίρνει ή άκολουθία του εύχελαίου, αρκετὰ σύντομη, μὲ μία ἢ δύο εύχές καί μὲ εύλογία του έλαιου στὰ πλαίσια πάντοτε τής θείας λειτουργίας. Ἔτσι έχουμε μία πλήρη εικόνα του μυστηρίου του εύχελαίου μέχρι τὸν 5ο μ.Χ. αἰ. Ἀναφέρουμε επίσης μαρτυρίες Πατέρων καί ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, Ἀνατολῆς καί Δύσεως, μέχρι τὸν 8ο μ.Χ. αἰ., ὅπου έχουμε ένδιαφέρουσες πληροφορίες για τήν τάξη, αλλά καί τή σημασία του εύχελαίου.

Στήν τρίτη ένότητα διερευνούμε τήν εξέλιξη τής άκολουθίας του εύχελαίου στή χειρόγραφη παράδοση. Εἶναι ή περίοδος, κυρίως από τὸν 8ο μέχρι τὸ 15ο αἰ., κατὰ τήν ὁποία τὸ εύχέλαιο γνωρίζει μία έκρηκτική ανάπτυξη καί συναντᾶται μὲ διάφορες πολύπλοκες μορφές. Πιὸ συγκεκριμένα βλέπουμε τήν εικόνα τής άκολουθίας στὸν αρχαιότερο λειτουργικὸ

κώδικα, τὸ βαρβερινὸ Εὐχολόγιο 336 (8-9 αἰ.), καὶ μέχρι τὸ 10 αἰ., ὅπου τὸ εὐχέλαιο ἐμφανίζεται μὲ μεμονωμένες εὐχές, χωρὶς ἄλλες τυπικὲς διατάξεις.

Ἡ δομὴ καὶ ἡ τάξη τοῦ εὐχελαίου ἀναπτύσσεται ἀκόμη περισσότερο τὸν 11ο αἰώνα, ὅπου σύμφωνα μὲ τὸν κώδικα ἔϞαϞᾶ 213 ἡ ἀκολουθία ἐμφανίζεται συνδεδεμένη μὲ τὴ θεία λειτουργία καὶ γιὰ πρώτη φορὰ συμμετέχουν ἑπτὰ ἱερεῖς, χωρὶς βεβαίως ἀκόμη νὰ ὀριστικοποιηθοῦν τὰ ἑπτὰ ζεύγη τῶν ἀναγνωσμάτων καὶ τῶν εὐχῶν. Μελετοῦμε ἐπίσης τὴν τάξη τοῦ εὐχελαίου κατὰ τὸ 12ο καὶ κυρίως τὸ 13ο αἰ., περίοδο κατὰ τὴν ὁποία βρίσκεται στὸ ἀπώγειο τῆς ἐξέλιξής της. Οἱ εὐχές αὐξάνονται, προστίθενται νέα τροπάρια καὶ ἀντίφωνα, διατηρεῖται ἡ σύνδεσή της μὲ τὴ θεία λειτουργία, ἀλλὰ συνδέεται ἀκόμη καὶ μὲ ἀκολουθίες τοῦ νυχθημέρου, ὅπως τὸν ἔσπερινὸ καὶ τὸν ὄρθρο. Παρουσιάζουμε καὶ σχολιάζουμε μάλιστα συγκεκριμένα χειρόγραφα προκειμένου νὰ γίνει πιὸ σαφὴς καὶ πιὸ πλήρης ἡ πράξη τοῦ εὐχελαίου κατὰ τὴν περίοδο αὐτή.

Ἰδιαίτερη σημασία δίδουμε στὴ συμβολὴ τοῦ Πατριάρχου Ἀρσενίου τοῦ Αὐτωρειανοῦ γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση καὶ σταθεροποίηση τοῦ ἑπταδικοῦ λεγομένου συστήματος, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ἔπρεπε ὅπωςδὴποτε νὰ τελοῦν τὴν ἀκολουθία ἑπτὰ ἱερεῖς καὶ στὸν καθένα νὰ ἀντιστοιχεῖ ἓνα ζεῦγος ἀναγνωσμάτων μὲ τὰ προκείμενα, τὰ ἀλληλουαρία τῶν, τὴν ἐκτενὴ καὶ τὴν σχετικὴ εὐχή.

Στὴν τέταρτη ἐνότητα παρουσιάζουμε τὴν ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου ὅπως τὴν παραδίδει ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποίου εἶχε ὀριστικοποιηθεῖ ἡ πλήρης ἀποσύνδεση τοῦ μυστηρίου τοῦ εὐχελαίου ἀπὸ τὴ θεία λειτουργία. Ἔτσι τὴν καταγράφει ὁ ἱερός πατήρ, καὶ γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς ἀκολουθίας εἶναι ἐνδιαφέρον τὸ ὅτι γνωρίζει μία πιὸ παλαιὰ μορφή, κυρίως ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ ἑπταδικοῦ συστήματος τῶν περικοπῶν καὶ τῶν εὐχῶν. Κάνουμε λόγο ἐπίσης καὶ γιὰ τὸ πῶς ἐρμηνεύει ὁ ἅγιος

Συμεών τὸ ἔλαιο καὶ τὴ σημασία ποὺ ἔχει αὐτὸ γιὰ τὸν ἁγιασμό καὶ τὴ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν.

Στὴν πέμπτη τέλος ἐνότητα ἀσχολούμαστε μὲ τὴ μορφή τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου στὰ ἔντυπα Εὐχολόγια καὶ στὴ σημερινὴ λειτουργικὴ πράξη. Παρουσιάζουμε ἀναλυτικὰ τὸ πρῶτο μέρος ποὺ εἶναι ἓνας ὑποτυπώδης ὄρθρος, ἀλλὰ καὶ τὸ δεύτερο μέρος ποὺ εἶναι καὶ τὸ καθαρὰ μυστηριακό. Σ' αὐτὸ ἐντοπίζουμε καὶ τοὺς ἄρμους τῆς παλαιᾶς σύνδεσης εὐχελαίου καὶ θείας λειτουργίας, ὅπως ἐπίσης σχολιάζουμε καὶ τὴν ἐξελιγμένη μορφή τῶν εὐχῶν τῆς ἀκολουθίας. Στὸ τέλος δὲ ἀναφερόμαστε καὶ στὴν κατ' ἐπιτομὴν ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐλαίου.

Τὸ θέμα τῆς ἱστορικῆς διερεύνησης τῆς ἐκτενέστατης ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου ἀσφαλῶς δὲν ἐξαντλεῖται στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς ἐργασίας. Πιστεύουμε ὅμως ὅτι ὁ κάθε ἐνδιαφερόμενος γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ θὰ ἔχει τὴν εὐκαιρία καὶ τὴ δυνατότητα νὰ παρακολουθήσει τὴν ἀπ' ἀρχῆς πορεία καὶ ἐξέλιξη τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου, μὲ βάση τὶς μαρτυρίες τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς, τὶς πηγές τῆς ἀρχαϊκῆς Ἐκκλησίας, τὴ χειρόγραφη λειτουργικὴ παράδοση καὶ τὰ ἔντυπα εὐχολόγια.

Ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ ἀσφαλῶς δὲν περιορίζεται μόνο σὲ καθαρὰ λειτουργικὸ-τελετουργικὸ ἐπίπεδο, ἀλλὰ ἀφορᾶ καὶ τὴν ἀλλαγὴ ποὺ ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς συνέβη στὸ Εὐχέλαιο, τὸ ὁποῖο ἀπὸ ἀπλὴ ἄλειψη γιὰ τὴν ψυχοσωματικὴ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν ταυτίσθηκε ὡς τὸ μυστήριον ἄφεσης τῶν ἁμαρτιῶν ἢ τονίσθηκε ἀργότερα ἔντονα ὁ διδακτικὸς του χαρακτήρας μὲ τὴν προσθήκη τῶν ἑπτὰ ἀποστολικῶν καὶ εὐαγγελικῶν ἀναγνωσμάτων καὶ τῶν ἰσαριθμῶν εὐχῶν². «Τὸ γε εὐχέλαιον –σημειώνει ὁ ἅγιος Συμεών– ἀναγκαιότατον ὡς ἱερὰ τελετὴ καὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων ὑπὲρ ἀρρωστούντων, ὡς παρελάβομεν, καὶ ὑπὲρ πιστοῦ παντὸς βουλομένου προσελθεῖν τοῖς φρικτοῖς μυστηρίοις, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ παντὸς περιπεπτωκότος ἁμαρτήμασιν καὶ τὸν κανόνα τῆς

μετανοίας τετελευκότος καὶ πρὸς τὸ κοινωνῆσαι σπεύδοντος, ἔνδοσιν παρὰ τοῦ πατρὸς εἰληφότος· ἀφήσιν γὰρ ἡ ἀγίου ἐλαίου ἱερὰ τελετὴ τε καὶ χρίσις τὰ ἀμαρτήματα, ὡς ὁ ἀδελφόθεος γράφει»³.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου, ὅπως ἔχει σήμερα στό Εὐχολόγιο, εἶναι ἐκτενέστατη καὶ ὅπωςδῆποτε προῖον μακρᾶς ἐξελίξεως. Ἡ ἀρχικὴ μορφή τοῦ εὐχελαίου, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει μὲ τὸ σύνολο τῶν ἀκολουθιῶν τῆς Ἐκκλησίας μας, εἶναι ἀπλή καὶ σύντομη.

I. Τὸ Εὐχέλαιο στὴν Ἀποστολικὴ ἐποχὴ

Ἡ πιὸ παλαιὰ μαρτυρία τοῦ εὐχελαίου εἶναι αὐτὴ τοῦ ἀγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου: «Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; Προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ’ αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἀμαρτίας ἦ πεπιοηκῶς, ἀφεθήσεται αὐτῷ»¹.

1. Τὸ κείμενο αὐτὸ μᾶς ἐπισημαίνει τρία σημεῖα βασικὰ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς χριστιανικῆς λατρείας καὶ σημαντικὰ γιὰ τὴν μετέπειτα ἐξέλιξη τοῦ μυστηρίου τοῦ εὐχελαίου. α) Γίνεται λόγος γιὰ τὴν πρόσκληση καὶ προσέλευση τῶν πρεσβυτέρων τῆς Ἐκκλησίας στὰ σπῖτια τῶν ἀσθενῶν. β) Μαρτυρεῖται ἄλειψη μὲ ἔλαιο στό ὄνομα τοῦ Κυρίου. Στὸ τρίτο (γ) σημεῖο ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας θεραπεύει τόσο τὴν ἀσθένεια τοῦ σώματος, ὅσο καὶ τὴν ἀσθένεια τῆς ψυχῆς, τὴν ἀμαρτία, δεδομένου ὅτι «τὸ τε σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ λαμβάνονται ὡς μία νοσοῦσα ὑπόστασις... ἡ δὲ νόσος ὡς μία σωματικὴ τε καὶ ψυχικὴ συνάμα νόσος»².

Φαίνεται ὅτι ἀπ’ ἀρχῆς στὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας διαμορφώθηκε στενὴ σχέση μεταξύ σωματικῆς καὶ πνευματικῆς θεραπείας, καὶ ἄρα ἀλληλοπεριχώρηση μεταξύ τῶν μυστηρίων μετανοίας καὶ εὐχελαίου³. Ὁ σύνδεσμος μάλιστα

αὐτὸς εἶναι ἐμφανὴς στὴ λειτουργικὴ πράξη μέχρι καὶ σήμερα, μολονότι τὰ δύο αὐτὰ μυστήρια μετὰ τὸν 8ο κυρίως αἰῶνα μορφολογικὰ διαφοροποιοῦνται καὶ διακρίνονται σημαντικὰ μεταξύ τους.

Ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος στὰ πλαίσια τῶν παραινέσεων ποὺ κάνει πρὸς τοὺς ἀποδέκτες τῆς ἐπιστολῆς του⁴ λαμβάνει ὑπόψη του καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀσθένειας, κάτι ποὺ ἀφορᾷ κάθε ἄνθρωπο κάθε ἐποχῆς. Ἡ ἀντιμετώπιση αὐτοῦ τοῦ θέματος γίνεται στὰ πλαίσια τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πλήρους ἐνότητος ποὺ πρέπει νὰ ἔχουν μὲ αὐτὴν οἱ πιστοί. Μέσα στὴν Ἐκκλησία ἡ ἀσθένεια ἐνὸς μέλους γίνεται ὑπόθεση ὅλου τοῦ σώματος. Ὁ ἀσθενὴς δέ, χάρις τῆς δύναμης τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ ποὺ δρᾷ στὴν Ἐκκλησία, ἀποκαθίσταται πλήρως ὡς ψυχοσωματικὴ ὄντοτητα⁵.

Στὴν ἐκκλησιολογικὴ αὐτὴ βάση κατανοεῖται καὶ ἡ σύσταση τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου ἡ ἀσθένεια κάποιου μέλους τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀντιμετωπίζεται μὲ τὴν προσευχὴ τῶν πρεσβυτέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι πρέπει ἀκριβῶς νὰ προσκαλοῦνται στὸ σπίτι τοῦ ἀσθενοῦς. Μὲ τὸν ὄρο «πρεσβύτεροι» ἐδῶ ἐννοοῦνται ἀκριβῶς ὄχι ἀπλῶς οἱ γεροντότεροι, ἀλλὰ οἱ λειτουργοὶ καὶ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας⁶. Ὁ Ἰάκωβος ἐννοεῖ ἐπίσης ὅτι ὁ ἀσθενὴς πρέπει νὰ καλέσει ὅλο τὸ πρεσβυτέριο τῆς Ἐκκλησίας στὴν ὁποῖαν ἀνήκει⁷. Τονίζεται ἔτσι περισσότερο ἡ ἐκκλησιοποίηση τοῦ γεγονότος τῆς ἀσθένειας καὶ ἡ ἔνταξη τοῦ ζητήματος τῆς ὑγείας τῶν πιστῶν στὴν κοινὴ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας⁸.

Μὲ τὸ «προσευξάσθωσαν ἐπ’ αὐτὸν» ὁ ἀπόστολος ἐννοεῖ νὰ προσευχηθοῦν εἰδικὰ γιὰ τὸν ἀσθενή. Τὸ χαρακτηριστικὸ δὲ αὐτῆς τῆς προσευχῆς, σ’ ἀντίθεση μὲ ἄλλες ποὺ γίνονται γιὰ πολλοὺς καὶ ἔχουν πολλὰ αἰτήματα, εἶναι ὅτι ἀφορᾷ ἓνα ἢ ὠρισμένους καὶ ἔχει ἓνα μόνο καὶ ὠρισμένο αἶτημα⁹. Δὲν ἀποκλείεται μάλιστα ἡ προσευχὴ αὐτὴ νὰ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐπὶ τὸν «κάμνοντα» ἐπίθεση τῶν χειρῶν τῶν πρεσβυτέρων¹⁰. Ἀνάλογη πράξη μᾶς παραδίδει ὁ

εὐαγγελιστῆς Μάρκος, ὁ ὁποῖος κάνει λόγο γιὰ θεραπεία ἀσθενῶν μετὰ τὴν ἐπίθεση τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων· «ἐπὶ ἄρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἔξουσιν»¹¹. Ἔτσι ἐπιβεβαιώνεται περισσότερο ὁ λειτουργικὸς χαρακτήρας τῆς παρουσίας τῶν πρεσβυτέρων στὸν ἀσθενή, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴ σύσταση τοῦ Ἰακώβου, δὲν κάμουν μίαν ἐπίσκεψη ἰατρικοῦ χαρακτήρα, ἀλλὰ βρίσκονται ἐκεῖ «διὰ νὰ τελέσουν λειτουργικὴν πράξιν»¹².

Ἡ λειτουργικὴ αὕτη διάσταση τῆς παρουσίας τῶν πρεσβυτέρων στὸν ἀσθενή καὶ ἡ θεώρηση τῆς ἀσθένειας ὡς γεγονότος ποῦ ἀφορᾶ ὅλη τὴν Ἐκκλησία συνέβαλε ὥστε ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους τὸ εὐχέλαιο νὰ τελεῖται στὰ πλαίσια τῆς θείας Εὐχαριστίας, καθ' ὅσον «οὐκ ἔνεστι σχεδὸν τινα τελεσθῆναι τελετὴν ἱεραρχικὴν, μὴ τῆς θειοτάτης εὐχαριστίας»¹³. Ἡ κατὰ γράμμα δὲ ἐρμηνεία τῆς παρουσίας πολλῶν πρεσβυτέρων κατὰ τὴν τέλεση τοῦ εὐχελαίου ὀδήγησε ἀργότερα στὴν ἀνάπτυξη μιᾶς περίπλοκης ἐπταδικῆς ἀκολουθίας.

2. Τὸ δεύτερο βασικὸ στοιχεῖο ποῦ ἀναφέρει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος γιὰ τὸ εὐχέλαιο εἶναι ἡ ἄλειψη τῶν ἀσθενῶν μὲ ἔλαιο «ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου».

Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ χρῆση ἢ ἡ ἄλειψη τῶν ἀσθενῶν μὲ ἔλαιο γιὰ θεραπευτικοὺς ἢ ἄλλους σκοποὺς ἦταν συνήθειες γνωστὲς τόσο στὴν ἀρχαιοελληνικὴ ἐποχὴ, ὅσο καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Ὁ Ὅμηρος π.χ. κάνει λόγο γιὰ τὸ ἔλαιο μὲ τὸ ὁποῖο χρίονταν μετὰ τὸ λουτρὸ οἱ ἥρωές του¹⁴. Ἐθεωρεῖτο ἐπίσης τὸ ἔλαιο ὡς «πόνων ἀρωγή»¹⁵, καὶ συνιστᾶτο ὡς μέσον ἐκγύμνασης τῶν σωμάτων¹⁶.

Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ὑπῆρχε ἡ ἀντίληψη ὅτι τὸ ἔλαιο εἰσχωρεῖ βαθιὰ στὸ σῶμα¹⁷, δίδοντάς του σφρίγος, υἰγεία, εὐχαρίστηση κι ὁμορφιά. Δὲν εἶναι ἄλλωστε ἄσχετη μὲ τὴν πεποίθηση αὕτη καὶ ἡ κατὰ τὸ ἅγιο χρίσμα χρῆση στὰ πέντε ἀντιπροσωπευτικὰ μέρη τῶν αἰσθήσεων γιὰ ἀντίστοιχη ἀφύπνιση τῶν πνευματικῶν αἰσθήσεων¹⁸.

Ἔχουμε ἐπίσης στὴν Παλαιὰ Διαθήκη διάφορες κρίσεις τοῦ ἐλαίου¹⁹, ὅπως κρίση ἱερέων²⁰, βασιλέων²¹, καὶ λατρευτικῶν τόπων²². Ὁ προφήτης Ἡσαΐας θεωρεῖ τὸ ἔλαιο θεραπευτικὸ μέσο γιὰ τὴν ἐπούλωση τραυμάτων, πληγῶν καὶ μωλώπων²³. Ἡ ἄλειψη τοῦ λεπτροῦ εἶναι ἐνδεικτικὴ γιὰ τὴν θεραπευτικὴ καὶ καθαρτικὴ σημασία τοῦ ἐλαίου²⁴, ἐντελῶς βεβαίως διαφορετικὴ ἀπὸ αὐτὴ ποὺ μᾶς ἀναφέρει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος²⁵. Γιὰ ἀλείψεις ἀρρώστων μὲ ἔλαιο κάνει λόγο καὶ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸ Ταλμούδ²⁶, ὅταν ἀναφέρεται «στὴν προσπάθεια τῶν Ραββίνων νὰ καθορίσουν τὶς περιπτώσεις ποὺ θὰ ἐπετρέπετο ἄλειψη μὲ ἔλαιο καὶ οἶνο τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου»²⁷.

Τὴν ἰατρικὴ αὐτὴ καὶ θεραπευτικὴ ιδιότητα τοῦ ἐλαίου τὴν ἀξιοποιεῖ ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποστολικὴ ἐποχὴ. Οἱ ἰάσεις καὶ οἱ θεραπείες κατὰ θαυματουργικὸ τρόπο καὶ μὲ ἐπίθεση τῶν χειρῶν στὸν ἀσθενοῦντα ἐγκαινιάσθησαν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο τόσο κατὰ τὴν ἔναρξη τοῦ δημόσιου ἔργου του²⁸, ὅσο καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασή Του²⁹, «ὅπως πληρωθῆ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος· αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν»³⁰, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι «πεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»³¹.

Κατ' ἐντολὴν δὲ τοῦ Κυρίου οἱ ἀπόστολοι ἐστάλησαν στὸν κόσμον μὲ σκοπὸ νὰ κηρύξουν τὸ εὐαγγέλιο τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μὲ τὴ δύναμη καὶ στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ νὰ θεραπεύσουν ἀσθενεῖς, νὰ ἀναστήσουν νεκροὺς καὶ νὰ ἐκβάλλουν δαιμόνια³², συνεχίζοντες ἔτσι τὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τὴ διαδικασία αὐτῶν τῶν θεραπειῶν οἱ ἀπόστολοι, γνωρίζοντες τὴ συνήθεια τῆς ἐποχῆς νὰ ἀξιοποιεῖται τὸ ἔλαιο ὡς φάρμακο, ὅπως ἄλλωστε φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῆς παραβολῆς τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου³³, ἄλειψαν τοὺς ἀσθενεῖς τῶν μὲ ἔλαιο. «Καὶ ἐξελθόντες ἐκήρυσσον ἵνα μετανοήσωσι. Καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον, καὶ ἤλειψον

ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον»³⁴. Ἀπὸ τὰ παραδείγματα θεραπείας ἀσθενειῶν ποὺ μᾶς ἀναφέρουν οἱ εὐαγγελιστὲς εἶναι ἡ μοναδικὴ περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία ἡ θεραπεία αὐτὴ γίνεται μὲ ἄλειψη τῶν σωμάτων τῶν ἀσθενῶν³⁵. Τὸ ἔλαιο ἐδῶ μάλιστα δὲν χρησιμοποιεῖται ἀπλῶς ὡς φάρμακο, ἀλλ' ὡς «μέσο μετάδοσης θείας δύναμης», ποὺ ἔχει «μυστηριακὴ σημασία»³⁶.

3. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἡ πληροφορία τοῦ Μάρκου ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ μυστηρίου τοῦ εὐχελαίου, διότι ἔχουμε τὴν πρώτη μαρτυρία βιβλικῆς θεμελίωσής του³⁷. Εὐκρινέστερα αὐτὸ φαίνεται στὴν περιγραφή γιὰ τὴν ἄλειψη τῶν ἀσθενῶν μὲ ἔλαιο ποὺ κάνει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος³⁸. Ἦδη ἀναφερθήκαμε στὴν ἔννοια τῆς παρουσίας πολλῶν πρεσβυτέρων καὶ στὴ σημασία τῆς φράσης «προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν».

Ὁ ἀπόστολος ἐκκλησιοποιεῖ τὸ γεγονὸς τοῦ εὐχελαίου καὶ τοῦ δίδει τὶς πνευματικὲς διαστάσεις ποὺ πρέπει. Προφανῶς γνωρίζει τὴ θεραπευτικὴ ἀξία τοῦ ἐλαίου καὶ τὴν ἀνάλογη χρῆση κατὰ τὴν ἐποχὴ του. Δὲν ἀποκλείεται μάλιστα, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι θεράπευαν κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, ἔτσι καὶ ὁ Ἰάκωβος νὰ παρωτρύνει, κατόπιν συστάσεως τοῦ Σωτῆρος, τοὺς ἀδελφούς του νὰ προσκαλοῦν γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ τοὺς ἀλείφουν μὲ ἔλαιο, «ὑπογράφων, μὲ τὸν τρόπο αὐτό, τὴν τοῦ ἐλαίου μυστηριακὴν τελετὴν»³⁹.

Ἐὰν μάλιστα συγκρίνουμε τὴν πολὺ σημαντικὴ αὐτὴ μαρτυρία τοῦ Ἰακώβου μὲ τὰ ἄλλα παραδείγματα θεραπειῶν ἀσθενειῶν ποὺ ἀναφέραμε, καὶ κυρίως τὸ παράδειγμα τοῦ Μάρκ. 6, 12-13⁴⁰, μπορεῖ ὁ Ἰάκωβος νὰ μὴν πρωτοτυπεῖ ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς δι' ἀλείψεως μὲ ἔλαιο θεραπείας τῶν ἀσθενῶν⁴¹. Μᾶς δίδει ὅμως κάποιες πληροφορίες οἱ ὁποῖες ἐνισχύουν περισσότερο τὴ βιβλικὴ θεμελίωση τοῦ εὐχελαίου καὶ θέτουν σὲ μιὰ ἄλλη διάσταση τὸ ρόλο τοῦ ἐλαίου.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παρουσία πολλῶν πρεσβυτέρων προσευχομένων συλλογικὰ γιὰ τὸν ἀσθενῆ, χρειάζεται καὶ ἡ ἄλειψη τοῦ σώματός του, μιὰ πράξη ποὺ γίνεται σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν προσευχή⁴². Ἡ ἄλειψη προηγεῖται τῆς προσευχῆς, ὅπως δηλώνει ἄλλωστε ἡ μετοχὴ ἀορίστου «ἀλείφαντες». Αὐτὸ ὁδήγησε καὶ ὀρισμένους ἐρευνητὲς στὸ συμπέρασμα ὅτι στὴν Καινὴ Διαθήκη, ὅπως βεβαίως καὶ στὴν Παλαιά, δὲν ἔχουμε εὐλογία ἢ ἀγιασμὸ τοῦ ἐλαίου πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλειψη τῶν ἀσθενῶν⁴³. Σαφεῖς βεβαίως μαρτυρίες γιὰ κάτι τέτοιο δὲν ὑπάρχουν. Ἡ ὅλη ὅμως περιγραφή ποὺ κάνει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος καὶ ἡ λειτουργικὴ παρουσία τῶν ἱερέων δὲν ἀποκλείει αὐτὸ τὸ στοιχεῖο. Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καὶ μὲ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Ἡ ἱερολογία καὶ ὁ δι' ἐπικλήσεως τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καθαγιασμὸς του θεμελιώνονται στὴν Καινὴ Διαθήκη μόνο ἔμμεσα⁴⁴. Ἄλλωστε σὲ μία τόσο πρῶϊμη γιὰ τὴν ἱστορία τῆς λατρείας ἐποχῆ, ὅπου ἡ τάξη τῶν μυστηρίων καὶ ἄλλων λειτουργικῶν μορφῶν εἶναι ἀνύπαρκτη ἢ στὰ «σπάργανά» της, δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλο νὰ διακρίνουμε ὅλες τὶς πτυχὲς τῆς λειτουργικῆς πράξης, ὅσο σπουδαῖες κι ἂν εἶναι αὐτές.

Τὸ σημαντικὸ ὅμως γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ εὐχελαίου εἶναι ὅτι ἡ κατὰ τὸν ἀπόστολο Ἰάκωβο συνδυασμένη πράξη ἄλειψη-προσευχῆ γίνεται «ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου»⁴⁵. Ὁ λειτουργικὸς αὐτὸς τύπος ἀντιδιαστέλλει τὸ εὐχέλαιο μὲ ὅποιαδήποτε μαγικὴ πράξη καὶ διαδικασία⁴⁶. Ταυτόχρονα τονίζει τὸ μυστηριακὸ του χαρακτήρα, ἐφόσον γίνεται ἐξ ὀνόματος τοῦ Κυρίου, καὶ ἐκφράζεται ἡ βεβαιότητα ὅτι ὁ Κύριος, ποὺ συνέστησε αὐτὴ τὴν πράξη, θ' ἀνταποκριθεῖ στὸ αἶτημα καὶ θὰ θεραπεύσει τὸν ἀσθενή⁴⁷. Ἡ ὅλη δηλαδὴ διαδικασία γίνεται ἐν μυστηρίῳ καὶ τὸ ἔλαιο ξεπερνᾷ τὸ χαρακτήρα τοῦ ἀπλοῦ ἱαματικοῦ φαρμάκου. Γίνεται μεταδοτικὸ τῆς θείας χάριτος καὶ μᾶς κάνει κοινωνοὺς τῆς ἱατρικῆς δυνάμεως τοῦ Κυρίου, ποὺ ἐκφράζεται στὸ

συγκεκριμένο τελετουργικό τύπο με την επίκληση του αγίου ονόματός του⁴⁸.

«Καί ἡ εὐχή τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ προσευχή τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἐγγύηση γιὰ τὴν ἴαση τοῦ ἀσθενοῦς. «Τὰ αἰτήματα τῶν ἄλλων προσευχῶν ἴσως δὲν τὰ ἐκπληροῖ ὁ Κύριος, ἀκόμη καὶ ἂν ὁ δεόμενος εἶναι ὁ Παῦλος⁴⁹. Τὰ αἰτήματα ὅμως τῆς Ἐκκλησίας ἐν τοῖς μυστηρίοις δὲν ὑπάρχει περίπτωση νὰ μὴ εἰσακουσθοῦν, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ἀνάξιοι οἱ δεόμενοι, διότι ἐκεῖ δέεται ἡ πίστις, ἡ Ἐκκλησία, ὁ μεσίτης Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Ὡς ἐκ τούτου τὸ χωρίον εἶναι μαρτυρία κλασσικὴ ὅχι μόνο διὰ τὸ μυστήριον τοῦ εὐχελαίου ἀλλὰ καὶ δι' ὅλα τὰ μυστήρια, διότι ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ὁ ἰδιάζον χαρακτήρ πάσης μυστηριακῆς προσευχῆς»⁵⁰.

Στὴν ἀποστολική, λοιπόν, ἐποχὴ ἡ Ἐκκλησία ἀξιοποιεῖ τὴ θεραπευτικὴ ἰδιότητα τοῦ ἐλαίου, τὸ ὁποῖο μετὰ τὴν παρουσία τῶν πρεσβυτέρων, τὴν ἄλειψη καὶ τὴν προσευχὴ στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου θεραπεύει τὸν πιστὸ ἀσθενή, καταξιώνεται σὲ μυστηριακὴ πράξη καὶ ἀναγάγει τὴν ἀσθένεια σὲ ὑπόθεση ὅλης τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ εὐχέλαιο θεραπεύει ψυχοσωματικὰ τὸν ἀσθενή, καὶ μεταδίδοντάς του τὴ χάρη καὶ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου τὸν κάνει πιὸ ζωντανὸ μέλος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ποῦ εἶναι ἀκριβῶς ἡ Ἐκκλησία⁵¹.

II. Τὸ Εὐχέλαιο στὶς πηγές τῆς ἀρχαϊκῆς Ἐκκλησίας μέχρι τὸν 8ο αἰώνα

Οἱ πληροφορίες γιὰ ἄλειψη ἀσθενοῦς μετὰ εὐχέλαιο καὶ προσευχὴ κατὰ τοὺς δύο πρώτους μεταποστολικούς αἰῶνες εἶναι ἐλάχιστες, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι τὸ μυστήριον τοῦ εὐχελαίου ἦταν ἄγνωστο ἢ ἀνύπαρκτο στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία⁵². Τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ εὐχέλαιο ἐθεωρεῖτο ὡς συμπλήρωμα τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας⁵³ καὶ τὸ ὅτι τὴν ἐποχὴ

έκείνη υπήρχε ή τάση απόκρυψης τών χριστιανικών μυστηρίων⁵⁴, πιθανόν νά σχετίζεται με τήν έλλειψη μαρτυριών για μιὰ ξεχωριστή ακολουθία τοῦ εὐχελαίου κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας.

1. Ἔτσι, λοιπόν, σέ απόκρυφο κείμενο τοῦ 1ου μ.Χ. αἰώνα μαρτυρεῖται ἄλειψη ἄρρώστου με ἔλαιο. Τὸ κείμενο ἔχει ὡς ἐξῆς: «Εἶπεν δὲ Ἀδὰμ τῇ Εὐᾶ· ἀνάστα καὶ πορεύου μετὰ τοῦ υἱοῦ ἡμῶν Σῆθ πλησίον τοῦ παραδείσου, καὶ ἐπίθετε γῆς ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ὑμῶν καὶ κλαύσατε, δεόμενοι τοῦ Θεοῦ ὅπως σπλαχνισθῆ ἔπ' ἐμέ, καὶ ἀποστείλῃ τὸν ἄγγελον αὐτοῦ εἰς τὸν παράδεισον καὶ δώσῃ σοι ἐκ τοῦ δένδρου ἐν ᾧ ῥεεὶ τὸ ἔλαιον ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐνέγκῃς μοι, καὶ ἀλείψομαι καὶ ἀναπαύσομαι, καὶ δηλώσω σοι τὸν τρόπον ἐν ᾧ ἠπατήθην τὸ πρότερον»⁵⁵.

Στὶς ἀρχές τοῦ 2ου αἰώνα ἐπίσης ἔχουμε μαρτυρία σύμφωνα με τήν ὁποία ἀσθενεῖς θεραπεύονταν με ἄλειψη ἐλαίου καὶ προσευχή⁵⁶. Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ πληροφορία τοῦ Τερτυλλιανοῦ, στὰ τέλη τοῦ 2ου μ.Χ. αἰώνα, σύμφωνα με τήν ὁποία ὁ χριστιανὸς Πρόκουλος ὁ Τορπακίων θεράπευσε, ἀφοῦ ἄλειψε με ἔλαιο, τὸν πατέρα τοῦ αὐτοκράτορα Ἀντωνίνου Σεβήρου, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἦταν ἐθνικός⁵⁷.

Τὰ ὡς ἄνω παραδείγματα δείχνουν σαφῶς ὅτι τοὺς δύο τουλάχιστον πρώτους αἰῶνες δὲν υπῆρξε καμία ἐξέλιξη στὴν τάξη τοῦ εὐχελαίου, ἀλλὰ τὸ μυστήριον ἐτελείτο με τήν ἀπλότητα ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἀδελφόθεος Ἰάκωβος, χωρὶς βεβαίως νὰ προηγεῖται τῆς ἄλειψης τοῦ ἐλαίου κάποια εὐλογία⁵⁸. Στὶς ἀρχές μόλις τοῦ 3ου μ.Χ. αἰώνα μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Ἰππόλυτο, για πρώτη φορά, στὴν «Ἀποστολικὴ Παράδοση», συγκεκριμένη εὐχή με τὸν τίτλο «ἰὸ ἕᾠᾶ ὁ ᾠᾶ»⁵⁹.

Στὴν εὐχή αὐτὴ προηγεῖται τῆς ἄλειψης τοῦ ἄρρώστου ἡ εὐλογία τοῦ ἐλαίου· «ἰῶ ᾠᾶ ἡ ᾠᾶ ὑὰ δὴ ᾠᾶ ὑὰ δὴ ᾠᾶ...»⁶⁰. Ζητεῖται ἐπίσης ἡ «ἀνάπαυσις», δηλαδή ἡ ψυχικὴ ἴαση, για ὅσους μεταλαμβάνουν τὸ ἁγιασμένο ἔλαιο, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴαση

δαιμόνιον καὶ πᾶσα νόσος διὰ τῆς πόσεως καὶ τῆς ἀλλείψεως ἀπαλλαγῆ».

Ἡ δεύτερη εὐχή ἔχει τὸν τίτλο· «Εὐχή εἰς ἔλαιον νοσούντων ἢ εἰς ἄρτον ἢ εἰς ὕδωρ» καὶ εἶναι 17η στή σειρά. Ἡ θέση τῆς αὐτῆ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ἁγιασμός τοῦ ἐλαίου γινόταν καὶ ἐκτὸς τῆς θείας Λειτουργίας⁶⁸. Τὸ περιεχόμενο δὲ τῆς εὐχῆς αὐτῆς καὶ ἡ ἀναφορά τῆς «εἰς ἀποβολὴν πάσης νόσου... εἰς ἀλεξιφάρμακον παντὸς δαιμονίου... εἰς ἀφορισμὸν παντὸς πνεύματος πονηροῦ... εἰς φάρμακον ζωῆς καὶ σωτηρίας, εἰς ὑγείαν καὶ ὀλοκληρίαν ψυχῆς, σώματος, πνεύματος, εἰς ρῶσιν τελείαν», δείχνει ὅτι τὰ εὐεργετήματα τῆς εὐχῆς ἀφοροῦν τὴν ψυχοσωματικὴ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπιπλέον αὐτὸ ἐνισχύει τὴν ἄποψη ὅτι οἱ δύο παραπάνω εὐχῆς ἐθεωροῦντο καὶ ὡς εὐχῆς μετανοίας⁶⁹.

Τῇ «συγχώνευση» τῶν εὐχῶν τῆς μετανοίας μὲ τις εὐχῆς εὐλογίας τοῦ ἐλαίου γιὰ τὴν ἄλειψη τῶν ἀσθενῶν ἀποδεικνύουν καὶ σχετικὰ κείμενα τοῦ Εὐχολογίου τῆς κοπτικῆς λειτουργικῆς παράδοσης⁷⁰. Ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας, ἐνδιαφέρουσα εἶναι καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ὠριγένους, ὁ ὁποῖος μιλώντας βασικὰ περὶ μετανοίας ἀναφέρεται στὸ χωρίο τοῦ Ἰακώβου καὶ στὴν δι' ἐλαίου χρῆση ὡς μέσον ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, μία πράξη ποὺ σχετίζεται μὲ τὸ βάπτισμα.⁷¹

Στὸ χωρίο τοῦ Ἰακώβου καὶ στὴ σύνδεση εὐχελαίου καὶ μετανοίας ἀναφέρεται καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς λόγους του, ὅπου ἐξαίρει τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης καὶ ἐπισημαίνει τὴν ἱερατικὴ ἐξουσία «τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν», ἡ ὁποία διαδηλώνεται κατὰ τὴν τέλεση τοῦ εὐχελαίου⁷². Ὁ ἱερὸς πατὴρ ἀπηχεῖ ἀναμφίβολα τὴ λειτουργικὴ παράδοση τῆς Ἀντιόχειας, ἡ ὁποία εἶναι ἔντονα καταγεγραμμένη στὶς Ἀποστολικὲς Διαταγὲς καὶ στὴ Διαθήκη τοῦ Κυρίου.

Στὸ κείμενο τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν (τέλη 4ου μ.Χ. αἰ.) ὑπάρχει μία εὐχή μὲ τὸν τίτλο· «Εὐχαριστία ἐπὶ ὕδατος καὶ ἐλαίου». Στὴν εὐχή αὐτὴ ζητεῖται ἀπὸ τὸ Θεὸ τῶν δυνάμεων,

τόν κτίστη τῶν ὑδάτων καί χορηγὸ τοῦ ἐλαίου, νὰ ἀγιάσει διὰ τοῦ Χριστοῦ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ἔλαιο καὶ νὰ δώσει σ' αὐτὸν ἢ σ' αὐτὴν ποὺ τὸ προσκόμισε «δύναμιν ὑγείας ἐμποιοητικὴν, νόσων ἀπελατικὴν, δαιμόνων φυγαδευτικὴν, πάσης ἐπιβουλής διωκτικὴν διὰ Χριστοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν»⁷³. Ἡ εὐλογία, ὅπως σαφῶς φαίνεται στὸ κείμενο, ἀπηχεῖ τὸ σύνδεσμο σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἰάσεως⁷⁴ καὶ γίνεται κατὰ τὴ θεία Λειτουργία ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο παρεστῶτος τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ διακόνου· «ἐὰν δὲ μὴ παρῆ (ὁ ἐπίσκοπος), εὐλογεῖτω ὁ πρεσβύτερος, παρεστῶτος τοῦ διακόνου»⁷⁵.

Εὐχὴ εὐλογίας ἐλαίου ἔχει καὶ ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου (5ος μ.Χ. αἰ.), ὅπου φαίνεται ὅτι τὸ ἔλαιον εὐλογεῖται γιὰ τὴ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν καὶ τὸν ἀγιασμό τῶν μετανοούντων· «εἰς τὸ ἀπολυτροῦν τοὺς κάμνοντας καὶ θεραπεύειν τοὺς ἀσθενούντας καὶ ἀγιάζειν τοὺς ἐπιστρέφοντας, ὅταν προσεγγίζωσι τῇ πίστει»⁷⁶. Τὸν ἀγιασμό τοῦ ἐλαίου τὸν κάνει ὁ ἱερεὺς, ὁ ὁποῖος μάλιστα θέτει «τὸ ἀγγεῖον πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου»⁷⁷, κάτι ποὺ δείχνει τὴ σύνδεση τοῦ εὐχελαίου μὲ τὴ θεία Εὐχαριστία⁷⁸. Ἀπὸ τὴ Συριακὴ παράδοση ἔχομε ἐπίσης καὶ τὴ μαρτυρία τοῦ Σεβήρου Ἀντιοχείας († 558), ὁ ὁποῖος ἐρμηνεύοντας τὸ Ἰακ. 5, 14-16 θεωρεῖ «τὸ ἔλαιον τῶν Ἁγίων» ὅτι ἀπαλάσσει τόσο ἀπὸ τὴν ἀσθένεια, ὅσο καὶ ἀπὸ «τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν»⁷⁹.

3. Καὶ ἄλλοι ἐπίσης Πατέρες ἀναφέρονται στὴ δύναμη καὶ στὴ σημασία τοῦ εὐχελαίου. Οἱ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καὶ Προκόπιος Γαζαῖος συνιστοῦν στοὺς πιστοὺς νὰ ἀποφεύγουν τοὺς μάγους καὶ νὰ τελοῦν τὸ μυστήριον τοῦ εὐχελαίου, καλώντας στὸ σπίτι τους τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας⁸⁰. Ἡ δι' ἐλαίου χρῆσις ὡς μυστήριον συναντᾶται ἀκόμη σὲ βίους ἀγίων⁸¹ καὶ συνοδικὲς διατάξεις⁸².

Πατέρες τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀσχολοῦνται ἰδιαίτερα μὲ τὸ μυστήριον τοῦ εὐχελαίου. Ὁ πάπας Ἰννοκέντιος Α' (402-417) ἐξηγεῖ, ἀπαντώντας στὸν Ἐπίσκοπο Δεκέντιο, ὅτι τὸ εὐχέλαιο

μπορεί να τελεσθεί και από Έπίσκοπο και ότι ακόμη και οι λαϊκοί μπορούν να μεταφέρουν το αγιασμένο έλαιο στους ασθενείς και να τους χρίσουν⁸³. Ο Καισάριος Αρελάτης († 543) διακρίνει το μυστήριο του εύχελαίου από το μυστήριο της μετανοίας, τονίζοντας ότι η άφεση που χορηγεί το εύχελαιο γίνεται με τις πρεσβείες των αγίων, δηλαδή των πρεσβυτέρων της Εκκλησίας⁸⁴.

Ο Ιλάριος Αρελάτης κατανοεί την διά του εύχελαίου ίαση μόνο ως πνευματική, και τονίζει με έμφαση ότι η ασθένεια του σώματος είναι άμαρτίας ασθένεια· «Έγερει αυτόν ο Κύριος· τουτέστιν εκ της καταστροφής της άμαρτίας»⁸⁵. Ο Έπίσκοπος της Ν^οϋ^οϋ^ο Έλίγιος συνιστά στους πιστούς σε περίπτωση μιάς άρρώστιας να μην άπευθύνονται στους μάγους, αλλά μετά από τη συμμετοχή τους στη θεία Εύχαριστία να ζητούν να αγιασθούν με το εύχελαιο⁸⁶.

Ο Θεόδωρος Καντέρμπουρη († 690) αναφέρει ότι το έλαιο του εύχελαίου δεν άφορα μόνο την ίαση των ασθενών αλλά και την «έπανασύνδεσιν (μετά της Εκκλησίας) των μετανοούντων»⁸⁷. Ο παλαιότερος από τη Δυτική Εκκλησία σχολιαστής της έπιστολής του Ιακώβου, ο Βέδας ο αιδέσιμος († 735), υποστηρίζει, όπως και ο Ιννοκέντιος Α΄, ότι η χρήση με το έλαιο δεν είναι μόνο δικαίωμα των πρεσβυτέρων. Αυτό μπορούν να το κάνουν και όλοι οι Χριστιανοί· «Ν^οϋ^οϋ^ο η αίουέυωοίάυ, υοί... οώάαη ηηοάέυ ηΐάυωάαοάυ ωά αήοώ οΐοη οοΐ άο υΐα άώ άο υΐΐη οοήουΐάωάωο οώοοί»⁸⁸. Ο Θεόδελφος Όρλεάνης († 789) επίσης αναφέρεται στο εύχελαιο και στη δύναμη που έχει αυτό για τη σωματική και πνευματική ίαση του ανθρώπου⁸⁹.

III. Το Εύχελαιο στη χειρόγραφη παράδοση

Από τον 8ο μέχρι το 15ο αϊ. η άκολουθία του εύχελαίου ύφίσταται μία ραγδαία εξέλιξη, για συμβολικούς, αλλά και για

πρακτικούς λόγους. Έτσι στην πορεία αυτής της ανάπτυξης συναντούμε την ακολουθία με δύο εϋχές, μία καθαγιαστική του ελαίου και μία της χρίσεως, αλλά συναντούμε την ακολουθία και με άλλες πολύπλοκες μορφές και διαφορετικές εκδοχές, ὅπως: α) τέλεση του μυστηρίου ἐπὶ ἑπτὰ συνεχόμενες ἡμέρες. β) τέλεση ἑπτὰ λειτουργιῶν σὲ ἑπτὰ διαφορετικούς ναοὺς πρὶν ἀπὸ τὸ εϋχέλαιο. γ) Τέλεση του μυστηρίου ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρες, ἀλλὰ ἀπὸ διαφορετικὸ ἱερέα κάθε φορά. δ) Σύνδεση του εϋχελαίου με τὴν ακολουθία του ὄρθρου, καὶ ε) σύνδεση του μυστηρίου με τὸν ἔσπερινό90.

1. Πιὸ συγκεκριμένα στὸν ἀρχαιότερο λειτουργικὸ κώδικα, τὸ Βαρβερινὸ Εϋχολόγιο 336 (τέλος 8ου-ἀρχὲς 9ου αἰ.), δὲν ὑπάρχει ἀκόμη διαμορφωμένη καὶ πλήρης ακολουθία με τυπικὲς διατάξεις, τροπάρια κ.λπ.91. Διασώζονται μόνο οἱ παρακάτω πέντε μεμονωμένες εϋχές. α) Εϋχὴ ἐπὶ ἀρρώστου92, β) Εϋχὴ εἰς νοσοῦντας ἄλλη93, γ) Εϋχὴ εἰς νοσοῦντας ἄλλη94, δ) Εϋχὴ ἐπὶ ελαίου ἀρρώστου95, ε) Εϋχὴ ἐπὶ ελαίου ἀρρώστου β'96. Ἀπὸ τίς εϋχές αὐτές, ποὺ βρίσκονται σὲ μία ἐνότητα, οἱ δύο τελευταῖες μόνο σχετίζονται ἄμεσα με τὸ εϋχέλαιο, χωρὶς νὰ εἶναι σίγουρο ἂν λέγονταν καὶ οἱ δύο κατὰ τὴν εϋλογία του ελαίου97. Σὲ κώδικες πάντως τοῦ 9ου-10ου αἰ. ἡ μορφή του εϋχελαίου εἶναι πάλι πολὺ ἀπλή με μία ἢ δύο εϋχές, τίς δύο τελευταῖες τοῦ Βαρβερينوῦ Εϋχολογίου98.

2. Ἡ κατὰ γράμμα ἐρμηνεία τοῦ σχετικοῦ χωρίου τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς, ποὺ ἀπαιτεῖ περισσότερους τοῦ ἐνὸς ἱερεῖς γιὰ τὴν τέλεση τῆς ἀκολουθίας, ὁδήγησε σὲ μία νέα καὶ μεγαλύτερη αὐτὴ τὴ φορά ἀνάπτυξη τοῦ εϋχελαίου. Ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ καταγράφεται καὶ διασώζεται στοὺς κώδικες τοῦ 11ου αἰ. ⲉ̅ⲁ̅ⲱ̅ⲁ̅ⲟ̅ ⲱ̅. 213 καὶ Ⲡ̅ⲓ̅ⲱ̅ⲱ̅ⲁ̅ⲟ̅ⲓ̅ⲓ̅ⲁ̅ⲱ̅ⲁ̅ ⲱ̅ⲉ̅ 199, ὅπου μάλιστα γιὰ πρώτη φορά στὰ χειρόγραφα μαρτυρεῖται ἡ σύνδεση τοῦ μυστηρίου με τὴ θεία λειτουργία καὶ ἐμφανίζεται τὸ λεγόμενο «ἑπταπάπαδο», ἡ συμμετοχὴ δηλαδὴ ἑπτὰ ἱερέων στὴν τέλεση τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς100.

Στὸν παραπάνω κώδικα σημειώνονται τὰ ἐξῆς ἐνδιαφέροντα γιὰ τὴν τάξη τοῦ εὐχελαίου πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς θείας Λειτουργίας: «Τάξις καὶ ἀκολουθία γινομένη παρὰ τῶν ζ' πρεσβυτέρων ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστου· Συναγομένων τῶν ζ' ἱερέων ἐν τῷ ναῶ τῆς οἰκίας ἐν ἧ ἢ τοιαύτη ἀκολουθία γίνεται. Κατὰ τὸν καιρὸν τῆς θείας λειτουργίας γίνεται παρ' ἐνὸς τούτων ἢ προσκομιδῆ, εἴτ' οὖν ἢ πρόθεσις τῶν ἄρτων· Προσκομίζονται δὲ προσφοραὶ ζ' κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἱερέων.

Εἶτα μετὰ τοῦτο πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας λέγοντος τοῦ μέλλοντος κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἱερουργῆσαι τὸ Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε, καὶ ψαλλομένου παρ' αὐτῶν τοῦ ν' Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεος, κατέχει ὁ ῥηθεις ἱερεὺς τὸ ἀγγεῖον τοῦ ἐλαίου ἐπὶ τοῦτο ἠὺτρεπισμένον καὶ κατακενοῖ τοῦτο κατ' ὀλίγον πρὸς τὸ καὶ τὸν ψαλμὸν πληρωθῆναι κενοῦντος αὐτοῦ ἐν κανδήλα καινῇ.

Εἶτα λέγει· Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, καὶ ποιεῖ τὴν εὐχὴν ταύτην· Κύριε ὁ ἐν τῷ ἐλέει... Καὶ λέγοντος αὐτοῦ τὴν τοιαύτην ἐκφώνησιν ἄπτει τὴν μολυβίδα αὐτοῦ. Προηυτρεπισμένα γὰρ εἰσι πάντα τὰ χρειώδη καὶ τετυπωμένα. Καὶ πάλιν λέγοντος αὐτοῦ· Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, ὑπεισέρχεται ἕτερος ἱερεὺς καὶ ποιεῖ τὴν τοιαύτην εὐχὴν καὶ ἄπτει. Καὶ ἀπλῶς καθ' ἐξῆς οἱ λοιποὶ καὶ τὴν εὐχὴν λέγουσι καὶ ἄπτουσιν ὁ καθ' εἷς. Εἶτα γίνεται ἡ ἔναρξις τῆς θείας λειτουργίας»¹⁰¹.

Ἀπὸ τὴν ὡς ἄνω περιγραφή προκύπτουν τὰ ἐξῆς στοιχεῖα γιὰ τὴν δομὴ καὶ τὴν τάξη τοῦ εὐχελαίου τὸν 11ο αἰ. α) Ἔχουμε, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, τὴν παρουσία ἑπτὰ ἱερέων, κατ' ἐπίδραση τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰακώβου, ἀλλὰ καὶ γιὰ διαφόρους ἄλλους συμβολικοὺς λόγους, ποὺ ἀναλυτικὰ ἀναφέρονται ἀργότερα ἀπὸ τὸν ἅγιο Συμεὼν Θεσσαλονίκης¹⁰². β) Οἱ ἱερεῖς αὐτοὶ διαβάζουν ἀλληλοδιαδόχως τὴν εὐχὴν τοῦ καθαγιασμοῦ τοῦ ἐλαίου, καὶ ὁ καθένας μετὰ τὴν εὐχὴν «ἄπτει τὴν μολυβίδα αὐτοῦ»¹⁰³. γ) Ἡ εὐχὴ τοῦ καθαγιασμοῦ· «Κύριε ὁ ἐν τῷ ἐλέει...» διαβάζεται μετὰ τὴν

προσκομιδὴ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τῆς θείας λειτουργίας¹⁰⁴. δ) Ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου γίνεται στὸ ναὸ τῆς οἰκίας τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ὄχι στὸ ναὸ τῆς ἐνορίας¹⁰⁵.

Στὴ συνέχεια ἀρχίζει ἡ θεία λειτουργία ἀπὸ ἕναν ἱερέα, ὅπως καὶ ἡ προσκομιδὴ γίνεται ἀπὸ ἕναν ἱερέα¹⁰⁶. Ψάλλονται τὰ ἀντίφωνα καὶ ἀκολουθοῦν ἡ εἴσοδος, τὰ τροπάρια¹⁰⁷ καὶ τὸ τρισάγιο. Στὴ συνέχεια λέγονται τὸ Προκείμενο¹⁰⁸, ὁ ἀπόστολος¹⁰⁹, τὸ Ἀλληλούϊα¹¹⁰ καὶ τὸ Εὐαγγέλιο¹¹¹. Ὅλα αὐτὰ λέγονται ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς¹¹².

Ἡ λειτουργία συνεχίζεται μέχρι τὸ κοινωνικό¹¹³, καὶ μετὰ τὴν ὀπισθάμβωνο εὐχὴ δὲν γίνεται ἡ κλάση τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ ἀφοῦ εἰσοδεύσουν ὅλοι στὴν οἰκία τοῦ οἰκοδεσπότη¹¹⁴ διαβάζεται ἡ εὐχὴ τῆς χρίσεως¹¹⁵ καὶ γίνεται ἡ χρῆσις τοῦ οἰκοδεσπότη, ὅλων τῶν παρισταμένων¹¹⁶, τοῦ οἴκου¹¹⁷, «μέχρι καὶ τοῦ μαγειρίου καὶ σταύλου ἐὰν ἔστιν»¹¹⁸. Τὴν ἄλειψη, ἡ ὁποία γίνεται σὲ ὠρισμένα σημεῖα τοῦ σώματος τοῦ πιστοῦ¹¹⁹, συνοδεύουν κάποια τροπάρια, τὰ ὁποία διατηροῦνται μέχρι καὶ σήμερα στὴν ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου¹²⁰.

Μὲ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς χρίσεως τῶν ἔξω τῆς οἰκίας χώρων ἐπιστρέφουν ὅλοι «εἰς τὴν οἰκίαν ἐν ᾗ κοιμᾶσθαι εἴωθεν ὁ ἑορτάζων καὶ δοξάζωντες ψάλλουσι τό· Οἱ τὴν χάριν λαβόντες... καὶ θυμιᾷ εἶς»¹²¹. Ἡ ἀκολουθία συνεχίζεται μὲ μία ἰδιαίτερη τάξη ποὺ περιλαμβάνει Εὐαγγέλιο¹²², Ἐκτενή¹²³, καὶ Ἀπόλυση¹²⁴. Ἐπιστρέφουν κατόπιν στὸν εὐκτήριο οἶκο ὅπου συνεχίζεται ἡ θεία λειτουργία μὲ τὴν κλάση τοῦ ἄρτου καὶ τὴν διανομὴ τοῦ ἀντιδώρου¹²⁵. Τὸ τυπικὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρες¹²⁶. Ἐὰν μάλιστα ἡ ἀκολουθία γίνῃ κατὰ τὴν Μεγάλῃ Τεσσαρακοστή, τότε προβλέπεται ἡ τέλεσός της μὲ προηγιασμένα¹²⁷.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἐπίσης ἡ πληροφορία τοῦ ὡς ἄνω κώδικα σχετικὰ μὲ τὸ πότε ἐτελείτο τὸ εὐχέλαιο. Ἡ τέλεσός του, λοιπόν, συνηθιζόταν κατὰ τὴν ἑορτὴ μεγάλου ἀγίου καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὴν ἑορτὴ τοῦ ἀγίου Θεοδώρου, πρῶτο

Σάββατο τῶν Νηστειῶν, ἢ τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς τὸ Τυπικὸ προβλέπει ὅτι πρῶτα λέγονται τὰ τῆς ἡμέρας καὶ κατόπιν τὰ τῶν ἑπτὰ ἱερέων¹²⁸.

Μὲ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς περιγραφῆς τῆς τάξης τοῦ εὐχελαίου μὲ τὴ θεία λειτουργία, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι, ὅπως εἶδαμε, ἔχουμε τὴ συμμετοχὴ ἑπτὰ ἱερέων, οἱ ὅποιοι διαβάζουν ἀλληλοδιαδόχως τὴν εὐχὴ τοῦ καθαγιασμοῦ τοῦ ἐλαίου μετὰ τὴν προσκομιδὴ, καὶ τὸ ὅτι ἡ ἀκολουθία γίνεται στὸ ναὸ τῆς οἰκίας τοῦ ἀσθενοῦς, ὑπάρχουν καὶ ἄλλα χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα στὴ διαδικασία τέλεσης αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου, κατὰ τὸν 11ο αἰώνα.

Τὸ εὐχέλαιο πλέον α) δὲν γίνεται μόνο γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς οἰκείους του, καθὼς ἐπίσης καὶ γιὰ τὸν ἀγιασμὸ τῆς οἰκίας. β) Τὸ εὐχέλαιο συνδέεται μὲ ἑορτὲς μεγάλων ἀγίων καὶ κυρίως μὲ τὴν ἑορτὴ τοῦ ἀγίου Θεοδώρου, τὸ Α΄ Σάββατο τῶν Νηστειῶν, ἢ τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου. γ) Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εὐχὴ τοῦ καθαγιασμοῦ τοῦ ἐλαίου μαρτυρεῖται μία ἀκόμη εὐχὴ, αὐτὴ τῆς χρίσεως, ἡ ὁποία διαβάζεται διαδοχικὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἱερεῖς. δ) Μαρτυρεῖται μόνο ἓνα ζεῦγος ἀναγνωσμάτων. ε) Ἡ χρίση γίνεται στὸ μέτωπο, στὰ αὐτιά, στὸ στήθος καὶ στὰ χέρια. στ) Ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου μὲ τὴ μορφή αὐτὴ ἐπαναλαμβάνεται ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρες¹²⁹.

3. Νέα ἐξέλιξη τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου παρατηρεῖται καὶ σὲ χειρόγραφο τοῦ 12ου αἰώνα, ὅποτε καὶ οἱ εὐχὲς αὐξάνονται καὶ στὴν ἀκολουθία ψάλλονται νέα τροπάρια καὶ ἀντίφωνα. Ὑπάρχει ἡ τάση ὅλοι οἱ ἱερεῖς νὰ λέγουν κάτι, καὶ τὸ εὐχέλαιο ἐμφανίζεται συνδεδεμένο καὶ μὲ ἄλλες ἀκολουθίες, ὅπως ὁ ἑσπερινὸς καὶ ὁ ὄρθρος. Σιγὰ-σιγὰ ἐπίσης ὁ τρόπος σύνδεσης τοῦ εὐχελαίου μὲ τὴ θεία λειτουργία διαφοροποιεῖται.

Ἔτσι, λοιπόν, σὲ χειρόγραφο τοῦ 11-12ου αἰ., τὸ Σινᾶ 961, γιὰ κάθε ἱερέα ἀντιστοιχεῖ τρισάγιο, ὁ 50ος ψαλμὸς, ἓνα ψαλμικὸ ἀντίφωνο, συναπτὴ καὶ εὐχὴ¹³⁰. Στὸν κώδικα 680

τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἑλλάδος, 12ου αἰ. ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου τοποθετεῖται στήν ἀρχή τῆς θείας λειτουργίας¹³¹ μέ τήν ψαλμωδία τοῦ 50ου ψαλμοῦ, ἑπτὰ ἀντίφωνα, ἑπτὰ συναπτές καί ἑπτὰ εὐχές πρὶν ἀπὸ τὸ Τρισάγιο. «Εἰς τὸ ἔβδομον ἀντίφωνον “Δόξα καὶ νῦν· Ὁ Μονογενῆς Υἱός. Καὶ ἐξέρχεται ὁ ζ΄ ἱερεὺς”. Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τῆς συναπτῆς· “Ὅτι σὸν τὸ κράτος” <Εἶθ’ οὕτως ψάλλουσι τὴν καταβασίαν καὶ τὸ Τρισάγιον>. Ἐπακολουθεῖ ἀπόστολος (ἡ γνωστὴ περικοπὴ τοῦ Ἰακώβου) καὶ εὐαγγέλιον (ἐκ τοῦ κατὰ Μᾶρκον ἢ περικοπὴ ἢ ἱστοροῦσα τὴν ἀποστολὴν τῶν δώδεκα ἀποστόλων). Καὶ οὐδὲν ἕτερον, συνεχιζομένης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῆς θείας λειτουργίας»¹³².

Τὴν πιὸ ἐκτενὴ καὶ πολύπλοκη μορφή τοῦ εὐχελαίου κατ’ αὐτὴν τὴν περίοδο μᾶς τὴν παραδίδει ὁ Σιναϊτικὸς κώδικας 973, τοῦ 12ου αἰ. Στὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἡ ἀκολουθία διαιρεῖται σὲ δύο τμήματα ἀρκετὰ μεγάλα. Τὸ πρῶτο τμῆμα τελεῖται μετὰ τὴν προσκομιδὴ καὶ πρὶν τῆ θεία λειτουργία, καὶ περιλαμβάνει Τρισάγιο, τὸν 50ο ψαλμό, ἀντίφωνο ψαλμικό, εὐχή καὶ συναπτή. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἐπαναλαμβάνονται ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἱερεῖς, ἐνῶ ἀλλάζουν μόνο τὰ ἀντίφωνα καὶ οἱ εὐχές. Στὸ τμῆμα αὐτὸ γίνεται καὶ ὁ καθαγιασμός τοῦ ἐλαίου.

Τὸ δεύτερο τμῆμα τελεῖται μετὰ τὸ Κοινωνικόν, στὸ τέλος τῆς θείας λειτουργίας, καὶ περιλαμβάνει πάλι τὸν 50ο ψαλμό, ἑπτὰ διαφορετικὲς εὐχές γιὰ καθέναν ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἱερεῖς, καθὼς ἐπίσης τὴν εὐχὴ τῆς χρίσεως· «Πάτερ ἅγιε, ἰατρὲ ψυχῶν...» καὶ τὴ χρίση, ποὺ γίνεται ἀπ’ ὅλους τοὺς ἱερεῖς¹³³. Μὲ τὴ μετάβαση τοῦ ἀσθενοῦς στὸ σπῆτι τοῦ οἱ ἱερεῖς χρίουν «τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦντος σταυροειδῶς καὶ τὸν οἶκον, καὶ τὴν θύραν» καὶ ἡ ὅλη ἀκολουθία κλείνει μέ τὴν ἀνάγνωσι τοῦ Εὐαγγελίου¹³⁴.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ χειρογράφου παρέχεται ἡ πληροφορία ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν τέλεση τοῦ εὐχελαίου γίνεται ἐσπερινός, παννυχίδα καὶ ὄρθρος. Ἐπίσης μνημονεύεται ὁ κανόνας τοῦ Ἀρσενίου καὶ σημειώνεται ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἱερεῖς,

μετὰ τὴν πρόθεση, βάλει στὸ τρυβλίον «ὔδωρ τῶν ἀγίων θεοφανείων καὶ οἶνον καὶ ἔλαιον»¹³⁵. Στὸ τέλος πάλι τῆς ἀκολουθίας ἀναφέρεται καὶ ἀπόλουση τοῦ χρισθέντος ἀσθενοῦς, κατὰ τὸν τύπο τῶν νεοφωτίστων¹³⁶.

Τὸ μῆκος πάντως καὶ ἡ ὅλη δομὴ τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου στὸν κώδικα τοῦ Σινᾶ 973, ὁδήγησε τὸν Π. Τρεμπέλα στὴν ὑπόνοια ὅτι ἡ τάξη αὐτὴ προήλθε ἀπὸ τὴ συγχώνευση δύο διακεκριμένων ἀκολουθιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων «ἢ μία μὲν ἠκολούθει τὸ διάγραμμα τοῦ ἔϞϙϞϙ 213 (P), ἢ ἕτερα δὲ προσήρτα τὴν τελετὴν τοῦ εὐχελαίου εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν ὡς συνέχειαν αὐτῆς. Ἡ ὑπόνοια αὕτη ἐνισχύεται οὐ μόνον ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι καὶ τὸ δεύτερον τμήμα τῆς τελετῆς περιέχει εὐχὰς ὀκτῶ κατὰ τὸ πλεῖστον διαφόρους τῶν ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι τοιοῦτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι αἱ ὑπὸ Συμεῶν τοῦ Θεσσαλονίκης χαρακτηρίζονται ὡς καθαγιαστικαὶ τοῦ ἐλαίου εὐχαὶ περιέχονται εἰς ἀμφοτέρω τὰ τμήματα. Ἦτοι ἡ εὐχὴ Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ ἐν τῷ ἐλέει... ἐπαναλαμβάνεται δις ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι καὶ ἄπαξ ἐν τῷ δευτέρῳ, τιθεμένη μάλιστα ἐν αὐτῷ πρώτῃ, ἐν ᾧ ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι προτάσσεται ἡ εὐχὴ: Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ θαυμαστός, ἧτις κατὰ πλείστους τῶν κωδίκων ἐπισυνάπτεται πρὸς τὴν εὐχὴν ἄναρχε, ἀδιάδοχε, ἧτις κατὰ τὸν Συμεῶν εἶναι ἡ δευτέρα καθαγιαστικὴ εὐχὴ.

Ἐπὶ πλέον εἰς τὸ δεύτερον τμήμα, μολονότι ἡ εὐχὴ Πάτερ ἅγιε... ἀπαγγέλλεται ὡς δευτέρα καὶ ὡς ἐβδόμη, εἶτα ὀρίζεται νὰ ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὸ τέλος καὶ ὑφ' ἑνὸς ἐκάστου τῶν πρεσβυτέρων. Καὶ τοῦτο παρουσιάζει τὸ δεύτερον τμήμα ὥς τι αὐτοτελὲς παρεισαχθὲν εἰς προϋπάρχουσαν διάταξιν ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ πρώτου τμήματος τῆς ἐν τῷ Σινᾶ 973 (Σ6) διατάξεως, εἰς τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐπηκολούθει ὡς ἐν τῷ ἔϞϙϞϙ 213 (P) ἡ χρίσις ἀπαγγελλομένης ὑφ' ἑνὸς ἐκάστου τῶν χριόντων ἱερέων τῆς εὐχῆς Πάτερ ἅγιε, ἧτις οὕτω πάνυ δεδικαιολογημένως δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῷ τμήματι τούτῳ, ἀνεγινώσκετο δὲ κατ' οἶκον τὸ

αὐτὸ εὐαγγελικὸν ἀνάγνωσμα ὅπερ καὶ κατὰ τὸν ἔϞϙϞϙ 213 (P).

Ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον τμήμα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος τάξεως καὶ ἀκολουθίας προδήλως φαίνεται προελθὸν ἐξ ἀπλουστέρας τινὸς καὶ συντομωτέρας μορφῆς. Πράγματι εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται στερεοτύπως ὑφ' ἑνὸς ἐκάστου τῶν συμμετεχόντων πρεσβυτέρων τὸ Τρισάγιον, ὁ Νος ψαλμός, ἀντίφωνόν τι, μικρὰ συναπτὴ, ἧτινι ἐπακολουθεῖ ἡ εὐχή. Οὕτω κατὰ προφανῆ καὶ μονότονον πλεονασμὸν ἐπαναλαμβάνεται ἐν τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ ἐπτάκις ὁ Νος καὶ ἡ συναπτὴ, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα καὶ τὸ Τρισάγιον μετὰ τοῦ Πάτερ ἡμῶν.

Τοῦτο ἄγει εἰς τὴν εἰκασίαν, ὅτι ἡ ἀρχικὴ μορφή τοῦ τμήματος τούτου τῆς τάξεως συναφῆς πρὸς τὴν τοῦ ἔϞϙϞϙ 213 (P) συνίστατο εἰς τὴν ἀπαγγελίαν ἐφάπαξ τοῦ Νου καὶ ἑνὸς ἀντιφώνου μετὰ τῆς συναπτῆς καὶ τῆς συνακολουθούσης αὐτῇ εὐχῆς, μετέπειτα δέ, ὅταν ἤρχισε νὰ κρατῆ ἐν τῇ τελέσει τοῦ εὐχελαίου ἡ συμμετοχὴ πλείστων πρεσβυτέρων, εἷς ἕκαστος τούτων ἐπανελάμβανε τὰ αὐτὰ πρὸς τὸν πρὸ αὐτοῦ λαβόντα μέρος, ἕως οὗ εἰσήχθησαν πλείονες εὐχαὶ καὶ τὸ ψαλλόμενον ἀντίφωνον ὠρίσθη νὰ εἶναι ἄλλο καθ' ἑκάστην ἐπανάληψιν»¹³⁷.

4. Ἡ συνεχῆς τάση ἐπαύξεως τῆς ἀκολουθίας φθάνει στὸ ἀπώγειό της κατὰ τὸ 13ο αἰῶνα. Ἡ συνήθεια μάλιστα, ποὺ εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τὸν 11ο αἰῶνα, νὰ συμμετέχουν ἐπτὰ ἱερεῖς θεσμοθετεῖται πλέον ἀπὸ τὸν πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ἀρσένιο τὸν Αὐτωρειανὸν (1255-1260). Σαφὴ πληροφορία γι' αὐτὸ μᾶς δίδει ὁ διάδοχός του στὸν πατριαρχικὸ θρόνον Νικηφόρος ὁ Β' (1260-1261), ὁ ὁποῖος σημειώνει ὅτι ὁ Ἀρσένιος «τὴν ἀκολουθίαν ταύτην ἐνομοθέτησε γίνεσθαι δι' ἐπτὰ ἱερέων κἂν ἐπίσκοποι ὧσι κἂν μητροπολίται· διὸ καὶ ἐν ἴσω τὰς εὐχὰς αὐτὸς ὁ ρηθεὶς πεποικώς»¹³⁸.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν παραπάνω μαρτυρία ὁ Ἀρσένιος εἶναι αὐτὸς ποὺ φρόντισε ὥστε γιὰ κάθε ἱερέα νὰ ἀντιστοιχεῖ

μία εὐχή ἴσου ὅμως μεγέθους μὲ τις ἄλλες. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι στὸ παλαιὸ ὑλικὸ τῶν εὐχῶν ποὺ βρῆκε προσέθεσε καὶ νέο ἢ συνέθεσε καινούριες εὐχές, προκειμένου τὸ ἑπταδικὸ σύστημα νὰ πάρει μία σταθερὴ μορφή¹³⁹, κάτι βεβαίως ποὺ ὀλοκληρώθηκε λίγο ἀργότερα μὲ τὴν προσθήκη καὶ ἕξι ἀκόμη ζευγῶν ἀναγνωσμάτων μὲ τὰ προκείμενα καὶ τὰ Ἀλληλουαρία των¹⁴⁰. Θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ σημειώσουμε ἐδῶ ὅτι ὁ κανόνας τοῦ εὐχελαίου ποὺ ἀπὸ τὸ 12ο αἰ. μαρτυρεῖται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀρσενίου δὲν εἶναι τοῦ Αὐτωρειανοῦ, ἀλλὰ πιθανὸν τοῦ Ἀρσενίου Κερκύρας, ποὺ ἔζησε τὸ 10ο αἰ.¹⁴¹

Τὸ ἑπταδικὸ αὐτὸ σύστημα τοῦ εὐχελαίου διατηρεῖται τὴν ἐποχὴ αὐτὴ συνδεδεμένο μὲ τὴ θεία λειτουργία, καὶ ὀρισμένες φορές συμπλέκεται μὲ τις ἀκολουθίες τοῦ ἔσπερινοῦ ἢ τοῦ ὄρθρου. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα αὐτῆς τῆς μορφῆς μᾶς δίδει ὁ Σιναϊτικὸς κώδικας 960 τοῦ 13ου αἰ.¹⁴² Σύμφωνα μὲ τὸν κώδικα αὐτὸ ψάλλεται ἀπὸ τὸ βράδυ ἢ ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁποίας διαβάζονται οἱ τέσσερες εὐχές τοῦ εὐχελαίου¹⁴³. Ἡ πρώτη «Πάτερ ἅγιε, ἰατρὲ ψυχῶν καὶ σωμάτων...» λέγεται μετὰ τὸν ἐξάψαλμο¹⁴⁴. Οἱ δύο ἐπόμενες· «Ἀγαθέ, φιλόφρωπε, εὐσπλαγχνε, πολυέλεε Κύριε...» καὶ «Δέσποτα παντοκράτορ, φιλόψυχε, φιλόδουλε Σωτὴρ τῶν ἀπάντων...» λέγονται μετὰ τὴν τρίτη καὶ ἕκτη ᾠδὴ τοῦ κανόνος ἀντίστοιχα¹⁴⁵. Καὶ ἡ τέταρτη εὐχή «Βασιλεῦ θεραπευτὰ τῶν καμνόντων...» διαβάζεται μετὰ τὴν ἐνάτη ᾠδὴ¹⁴⁶.

Τὸ εὐχέλαιο συνεχίζεται τὴν ἐπομένη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς θείας λειτουργίας, ὅποτε καὶ οἱ εὐχές τῶν ἀντιφώνων καθὼς καὶ ἡ εὐχὴ τῆς εἰσόδου ἀντικαθίστανται ἀπὸ εὐχές τοῦ εὐχελαίου¹⁴⁷. Μετὰ τὴν εὐχὴ τῆς εἰσόδου ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἱερεῖς εὐλογεῖ καὶ σταυρώνει τὸ ἔλαιο τρεῖς φορές, «καὶ εἶθ' οὕτως ἄρχεται ὁ καθ' εἷς ἱερεὺς λέγων· Ἐν εἰρήνῃ... Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν... Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης... Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου... Ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν... Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν δούλων Θεοῦ ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα καὶ παντὸς τοῦ οἴκου αὐτῶν

ύγείας και σωτηρίας και ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν...»148.

Ἀκολουθεῖ τὸ Τρισάγιο καὶ τὸ ἑπταδικὸ μέρος τοῦ εὐχελαίου, κατὰ τὸ ὁποῖο ὁ κάθε ἱερέας λέγει ἓνα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ τμήματα μὲ τὰ σχετικὰ ἀναγνώσματα, τὰ προκειμένα τους καὶ τὴν εὐχή. Μετὰ τὴν ἐκφώνηση «ἐμφυσᾷ εἰς τὸ ἔλαιον, ποιῶν σταυροῦ τύπον, καὶ εἰσέρχεται ἕτερος ὁ ἱερέυς»149, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἀρχίζει τὸ τμήμα ποὺ τοῦ ἀντιστοιχεῖ ψάλλοντας καθίσματα τροπάρια. Χαρακτηριστικὸ ἐπίσης εἶναι τὸ ὅτι μετὰ τὴν πρώτη ομάδα τῶν ἀναγνωσμάτων καὶ τὴν ἐκτενὴ ὅλοι οἱ ἱερεῖς «λαβόντες ἐκ τοῦ ἐλαίου, ἀλείφουσι τὸν ἀσθενοῦντα ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς, λέγοντες τὴν εὐχὴν· Πάτερ ἅγιε, ἰατρὲ ψυχῶν καὶ σωμάτων...»150. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὴν τελευταία ομάδα, ὅποτε ψάλλεται ὁ 67ος ψαλμὸς· «ὁ κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ...», Ἀναστήτω ὁ Θεός. «Καὶ εἶθ' οὕτως ἀλείφουσι τὸν ἄρρωστον ἐκ τοῦ ἐλαίου ἕκαστος αὐτῶν κατὰ τάξιν, λέγει ὁ καθ' εἰς τὴν εὐχὴν ταύτην· Πάτερ ἅγιε, ἰατρὲ ψυχῶν καὶ σωμάτων...»151.

Συνεχίζεται κατόπιν τὸ ὑπόλοιπο τῆς θείας λειτουργίας. Ὁ ἀσθενὴς γιὰ ἑπτὰ ἡμέρες «οὔτε ἐξαποδύεται οὔτε νίβγεται, ἀλλὰ προσκαρτερεῖ τῇ ἀγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἕως συμπληρώσεως τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν»152. Οἱ ἱερεῖς τὶς ἑπτὰ ἐπόμενες μέρες λειτουργοῦν «εἰς πρὸς εἰς καθ' ἡμέραν ὑπὲρ τοῦ τοιοῦτου ἀσθενοῦς», ὁ ὁποῖος μετὰ τὴ συμπλήρωση τῶν ἡμερῶν αὐτῶν «λούεται καὶ ἀλλάσσει καὶ κατηχίζεται ὑπὸ τοῦ πρώτου ἱερέως, τῶν τοιοῦτων ἑπτὰ, εἰς ἐπήκοον πάντων τῶν συλλειτουργῶν αὐτοῦ· Βλέπε, ἀδελφέ, τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς σου ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, μὴ προσπταίσης τῷ Θεῷ· τὰ γὰρ πρῶην σου ἐγκλήματα ἐξέλιπε διὰ τῆς προστάξεως ἡμῶν, τῶν ἀναξίων ἱερέων, κατὰ χάριν Χριστοῦ νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»153.

Περισσότερο ἀπλή σύνδεση τοῦ εὐχελαίου μὲ τὴν θείαν λειτουργία μᾶς παραδίδει ὁ 1910 κώδικας τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἑλλάδος, τοῦ 16ου αἰ. Μετὰ τὸ Εὐλογημένη ἢ

βασιλεία τοῦ Πατρὸς προτάσσονται τινὰ καταλήγοντα εἰς τὴν εὐχὴν τοῦ ἁγίου Ἐλαίου «Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἐλέει...». Ἀκολουθοῦν τὰ εἰρηνικά, τὰ ἀντίφωνα, ἡ εἴσοδος, κοντάκια, τὸ Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε... καὶ τὰ ἑπτὰ ζεύγη ἀναγνωσμάτων μὲ τὴν ἐκτενὴ καὶ τὴν ἀντίστοιχη εὐχή. Ἡ χρῆσις γινόταν μετὰ τὸ τέλος τῆς θείας λειτουργίας¹⁵⁴.

5. Ὅπως δὴποτε ἡ εἰκόνα τῆς σύνδεσης τοῦ εὐχελαίου μὲ τὴν θείαν λειτουργίαν ἀπὸ τὸ 13ο αἰῶνα καὶ μετὰ δὲν εἶναι πάντοτε ἡ ἴδια. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μάλιστα, λόγῳ τοῦ μήκους ποῦ δημιούργησε στὸ εὐχέλαιο τὸ ἑπταδικὸ σύστημα, ἀλλὰ καὶ ἡ συνήθεια τῆς τέλεσης τῆς ἀκολουθίας στὰ σπίτια, ἄρχισε καὶ ἡ ἀποσύνδεσις τοῦ μυστηρίου ἀπὸ τὴν θείαν λειτουργίαν. Ἔχουμε μάλιστα παραδείγματα κατὰ τὰ ὅποια τὸ 13ο αἰῶνα τὸ εὐχέλαιο τελεῖται σὲ συνάφεια μόνον μὲ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ὄρθρου.

Ἔτσι κατὰ τὸν κώδικα 189 τῆς Μεγίστης Λαύρας ἡ ἀκολουθία γίνεται ἀφ' ἑσπέρας στὴν ἐκκλησίαν ἢ στὸ σπίτι¹⁵⁵. Στὸν ὄρθρον, «μετὰ τὸ Θεὸς Κύριος, τροπάριον, ἦχος πλ. α'. Τὴν ταχεῖαν σου σκέπην καὶ τὴν βοήθειαν... Ὁ κανὼν, ἦχος δ'. Θαλάσσης τὸ ἐρυθραῖον... Ἐλαίῳ εὐσπλαγχνίας... Εἶτα στιχηρὰ ζῆτει εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κανόνος, εἶτα ἐκτενὴ καὶ ἀπόλυσιν»¹⁵⁶.

Στὴ συνέχεια συνάζονται οἱ ἱερεῖς καὶ ἀφοῦ τακτοποιηθεῖ ἡ κανδήλα¹⁵⁷ ὁ πρωτοπαπὰς βάζει εὐλογητὸν καὶ ψάλλεται Τρισάγιον, ἔπειτα Δεῦτε προσκυνήσωμεν γ'. Ν' ψαλμὸς, τὸ Πιστεύω εἰς ἕνα, γ'. Κατόπιν καθένας ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς βάζει ἔλαιον στὴν κανδήλα λέγοντας τὴν εὐχή· Κύριε, ἐν τῷ ἐλέει..., ποῦ εἶναι καθγιαστικὴ τοῦ ἐλαίου. Κατόπιν ψάλλουν τὰ ἀπολυτικά τῶν ἁγίων καὶ τὰ κοντάκια. Ἀκολούθως προσφέρεται ὁ ἀσθενής, ὁ ὁποῖος στεκόμενος κατ' ἀνατολὰς σφραγίζεται καὶ χρίεται ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἱερεῖς¹⁵⁸.

Κατόπιν λέγονται τὰ εἰρηνικά καὶ δύο εὐχὲς «Ἄναρχε, ἀδιάδοχε...» καὶ «Δέσποτα παντοκράτορ, ἅγιε βασιλεῦ...»¹⁵⁹, πρώτη καὶ τρίτη ἀντίστοιχα στὴ σημερινὴ ἀκο-

λουθία του εύχελαίου. Ακολουθεί τὸ ἑπταδικὸ τμήμα, ὅπου κάθε ἱερέας λέγει ἀπὸ ἓνα ζεύγος ἀναγνωσμάτων μὲ τὰ προκείμενά των, τὴν ἔκτενὴ καὶ τὴν εὐχή. Ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι γενικότερα στὰ χειρόγραφα δὲν ὑπάρχει συμφωνία ὡς πρὸς τὶς ἑπτὰ εὐχές.

Ἡ ἀκολουθία ὀλοκληρώνεται μὲ τὴ χρῆση τοῦ ἀσθενοῦς ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἱερεῖς¹⁶⁰. Κατόπιν ὁ πρωτοπαπὰς λέγει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀσθενοῦς τὴν εὐχή: «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, σοῦ δεόμεθα καὶ σοῦ παρακαλοῦμεν...». Στὴν εὐχὴ αὐτὴ ὁ ἱερέας εὐχεται ν' ἀξιωθεῖ ὁ ἀσθενὴς τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου «εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν, εἰς ὑγείαν ψυχῆς τε καὶ σώματος»¹⁶¹. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἐπρόκειτο νὰ κοινωνήσῃ, προφανῶς ἀπὸ προηγιασμένα δῶρα ἢ τὴν ἐπομένη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πλήρους θείας λειτουργίας. Λέγεται στὴ συνέχεια ἡ ἔκτενὴ καὶ γίνεται ἀπόλυση: «καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν, λέγει ὁ πρωτοπαπὰς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὴν κατήχησιν ταύτην»¹⁶².

Τὸ διάγραμμα αὐτὸ τοῦ εύχελαίου, ὅπως διαμορφώθηκε τὸ 13ο αἰ., διατηρήθηκε, ὅπωςδὴποτε μὲ πολλὰ παραλλαγές, μέχρι καὶ σήμερα. Γιὰ τὴν μορφή ὅμως τῆς ἀκολουθίας, ὅπως ἀποκρυσταλλώθηκε στὰ ἔντυπα θ' ἀσχοληθοῦμε στὴ συνέχεια αὐτῆς τῆς μελέτης. Τὴν μὲ βάση τὰ χειρόγραφα ὅμως εἰκόνα τῆς σύνδεσης τοῦ εύχελαίου μὲ τὴ θεία λειτουργία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς ἀκολουθίες τοῦ εἰδικοῦ ἔσπερινοῦ καὶ τοῦ εἰδικοῦ ὄρθρου μᾶς ἔχει δώσει ὁ καθηγητὴς Ἰωάννης Φουντούλης¹⁶³.

Ιϋ. Ἡ τάξη τοῦ εύχελαίου
κατὰ τὸν ἅγιο Συμεὼν Θεσσαλονίκης

Ὅπως ἀναφέραμε ἤδη ἀπὸ τὸ 13ο αἰὼνα ἄρχισε σταδιακὰ ἡ ἀποσύνδεση τοῦ μυστηρίου τοῦ εύχελαίου ἀπὸ τὴ θεία λειτουργία. Καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς βυζαντινῆς περιόδου ἡ ἀκολουθία παρέμεινε ρευστὴ. Τὸ 15ο δὲ αἰὼνα μαρτυρεῖται ἡ ὀριστικὴ ἀποδέσμευσή της ἀπὸ τὴ θεία λειτουργία, καὶ αὐτὴ

τὴν εἰκόνα καταγράφει καὶ μᾶς παραδίδει ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης († 1429)¹⁶⁴. Κατὰ τὸν ἅγιο Συμεὼν, λοιπόν, ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου ἔχει τὸ παρακάτω σχῆμα καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι μπορεῖ νὰ εἶναι κατ' οἰκονομίαν τρεῖς¹⁶⁵, πρέπει νὰ λέγουν «πάντα ... ὅσα παραδέδοται λέγεσθαι», δηλαδή τὰ λειτουργικὰ στοιχεῖα ὅλων τῶν ἱερέων¹⁶⁶.

1. Στὸ προκαταρκτικὸ τμήμα ὑπάρχουν ὅμοια στοιχεῖα μὲ αὐτὰ τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁρθρου. Γίνεται σύναξη τῶν πρεσβυτέρων, οἱ ὅποιοι ἐνδύονται τὶς ἱερὲς στολές των καὶ τὴν ἔναρξη τῆς ἀκολουθίας τὴν κάνει ὁ πρῶτος ἱερέας¹⁶⁷. Ὁ ἅγιος Συμεὼν ὀνομάζει τὴν ἀκολουθία «παννυχίδα κανόνος»¹⁶⁸, προφανῶς διότι ὁ ὁρθρος αὐτὸς γινόταν τὸ βράδυ¹⁶⁹. «Καὶ μετὰ τὸ τέλος, σημειώνει ὁ ἅγιος Συμεὼν, ἐκτενὴ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἀπόλυσις»¹⁷⁰. Στὴ συνέχεια ὁ ἀσθενὴς ζητᾶ συγχώρηση ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς¹⁷¹.

2. Τὸ κύριο μέρος τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου εἶναι ὁ καθαγιασμὸς τοῦ ἐλαίου. Τὸ τμήμα αὐτὸ ἀρχίζει μὲ τὸ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...» πρὸς ἔξαρση ἀκριβῶς τοῦ μυστηριακοῦ μέρους τῆς ἀκολουθίας, ὅπως γίνεται ἀντίστοιχα καὶ στὰ μυστήρια βαπτίσματος καὶ γάμου, τὰ ὅποια βεβαίως παλαιότερα ἦταν συνδεδεμένα μὲ τὴν θεία λειτουργία. Λέγονται κατόπιν τὰ εἰρηνικά, «ἃ ἐπὶ πάσῃ ἐκφωνεῖται τελετῇ, ὡς περιέχοντα πάντα, ὑπὲρ ὧν δεῖ προσεύχεσθαι, καὶ αὐτῆς τῆς ἐνεργουμένης τελετῆς μεμνημένα, καὶ τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ ἐξαιτούμενα καὶ τὸν ἔλεον»¹⁷².

Τὰ εἰρηνικά ἀκολουθεῖ ἡ ἐκφώνηση «Ὅτι ἐλεήμων...»¹⁷³ καὶ κάποια τροπάρια «εἰς Θεοῦ ἰλέωσιν»¹⁷⁴. Τὰ τροπάρια αὐτὰ εἶναι προφανῶς τὰ «Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς...» καὶ «Τῆς εὐσπλαγχνίας τὴν πύλην...», ποὺ σήμερα ψάλλονται στὸ προκαταρκτικὸ τμήμα, πρὶν τὸν κανόνα. Κατὰ τὰ χειρόγραφα μετὰ τὸ ἀρχικὸ ἀπολυτίκιό τοῦ εὐχελαίου «Ταχὺς εἰς ἀντίληψιν...» παρενέβαλλον ἀπολυτίκια καὶ κοντάκια «ὅσα θέλουν»¹⁷⁵.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει στή συνέχεια ἡ στιγμή τοῦ καθαγιασμοῦ τοῦ ἔλαιου, διότι ὁ ἅγιος Συμεὼν μαρτυρεῖ δύο εὐχές γιὰ τὴν περίπτωση αὐτή, ἀφοῦ βεβαίως τονίσει πρῶτα τὴ σημασία ποὺ ἔχει τὸ ἔλαιο¹⁷⁶. Ἡ πρώτη καθαγιαστικὴ εὐχή, ἡ ὁποία ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἱερεῖς, εἶναι ἡ «Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἐλέει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ἰώμενος τὰ συντρίμματα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν...»¹⁷⁷ στήν ὁποίαν «ἐπεύχεται εὐλογηθῆναι τὸ ἔλαιον, ὥστε γενέσθαι τοῖς χριστένοις εἰς θεραπείαν, εἰς πάθους παντὸς ἀπαλλαγὴν, καὶ νόσους σώματος, καὶ μολυσμοῦ σαρκός τε καὶ Πνεύματος, καὶ παντὸς κακοῦ, ἥτοι πάσης ἀμαρτίας καὶ πονηρίας, ἵνα καὶ ἐπ' αὐτῷ δοξασθῇ αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ»¹⁷⁸.

Μετά, λοιπόν, τὰ τροπάρια καὶ τὴν πρώτη εὐχή, πάλι ὁ πρῶτος τῶν ἱερέων διαβάζει τὴ δεύτερη τελεστικὴ εὐχή καὶ σφραγίζει τὸ ἔλαιο. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι σφραγίζουν ὅλοι μαζί ὅταν ὁ πρῶτος ἱερέας, ἀφοῦ ἀρχίσει τὴν εὐχή «Ἄναρχε, ἀδιάδοχε, ἅγιε ἀγίων...», λέγει τὸ «κατάπεμψον τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα καὶ ἀγίασον τὸ ἔλαιον τοῦτο». Ἔτσι ἀγιάζεται τὸ ἔλαιο «καὶ δύναμιν πλουτεῖ θείαν, καὶ πάντα παρέχει τὰ τῆς εὐχῆς τοῖς μετὰ πίστεως χριστένοις»¹⁷⁹.

Ὅσον ἀφορᾶ τώρα τὴ δεύτερη αὐτὴ εὐχή θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι ὑπάρχει καὶ σήμερα στὰ ἔντυπα ὡς δεύτερη κατὰ σειράν εὐχή καὶ μὲ δοξολογικὴ ἐκφώνηση· «Σὸν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν...»¹⁸⁰. Ὁ ἅγιος Συμεὼν ἔχει τὴν ἐκφώνηση «Ὅτι Θεὸς ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας ὑπάρχεις...», ὅπως ἐπίσης μᾶς παραδίδει μία ἐκτενέστερη εὐχή καὶ μὲ ἀρκετὲς παραλλαγές σὲ σχέση μὲ τὴ σημερινή. Ἡ τοῦ ἐντύπου π.χ. ἔχει τὴν ἐξῆς ἐπίκληση ποὺ ἀφορᾶ ὅλους τοὺς παρισταμένους κατὰ τὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου· «κατάπεμψον τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα καὶ ἀγίασον τὸ ἔλαιον τοῦτο καὶ ποιήσον αὐτὸ χριστένοις τοῖς δούλοις σου τούτοις εἰς τελείαν ἀπολύτρωσιν τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν, εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν».

Ὁ ἅγιος Συμεὼν ἔχει ὑπόψη τοῦ τὴν ἀρχαία παράδοση σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖαν τὸ εὐχέλαιο ἀφοροῦσε μόνο τὸν ἀσθενῆ, καὶ ἔχει τὴν ἐξῆς ἐπίκληση· «Διὸ σὺ ὁ ἐξαποστείλας ἐν ἐλέει τὸν μονογενῆ σου Υἱό, ἰώμενον πάσας τὰς νόσους καὶ τὰ πάθη ἡμῶν, ἐξαπόστειλον τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα καὶ ἀγίασον τὸ ἔλαιον τοῦτο. Ποίησον αὐτὸ γενέσθαι χρισμένω τῷδε τῷ δούλῳ σου εἰς τελείαν ἀπολύτρωσιν τῶν αὐτοῦ πλημμελημάτων, εἰς ἀγιασμόν ψυχῆς καὶ σώματος, εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν»¹⁸¹. Ἀλλὰ καὶ τὸ προηγούμενο κείμενο τῆς εὐχῆς εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ γνωρίζουμε σήμερα¹⁸².

Ἰδιαίτερο ἐπίσης ἐνδιαφέρον ἔχει τὸ ὅτι ἡ πράξις αὐτὴ τῶν δύο τελεστικῶν εὐχῶν, ποὺ ἀναφέρει ὁ ἅγιος Συμεὼν, καὶ ποὺ ἀσφαλῶς παλαιότερα λέγονταν ἀνεξάρτητα ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἐρμηνεύεται ὡς ἐξῆς ἀπὸ τὸν ἱερό πατέρα· «Δύο γὰρ καὶ ἐνταῦθα εὐχαὶ εἰσι τελεστικαὶ ὡς καὶ ἐν πᾶσι τοῖς μυστηρίοις, καὶ τὸν διφυῆ σημαίνουσιν Ἰησοῦν. Ὅς ἄληπτος ὢν ἀσώματός τε καὶ ἄφραστος καὶ σῶμα ἔλαβε δι' ἡμᾶς καὶ περιληπτὸς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, μένων ἀναλλοιώτως Θεός, ἵνα καὶ ἡμᾶς διπλῶς κατὰ τε τὸ ἀόρατον καὶ ὀρατὸν ἀγιάσῃ· τὴν ψυχὴν λέγω καὶ τὸ σῶμα»¹⁸³.

3. Τὸ τρίτο τμήμα τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου περιλαμβάνει τὸ ἑπταδικὸ τμήμα μὲ ὅ,τι ἀνήκει στὸν κάθε ἱερέα. Ὅπως ὅμως θὰ δοῦμε καὶ στὴ συνέχεια ὁ ἅγιος Συμεὼν στὸ θέμα αὐτὸ περιγράφει μία ρευστὴ κατάσταση, καθόσον δὲν εἶναι ἀκόμη καθορισμένα οὔτε τὰ ἀναγνώσματα, ἐκτὸς τοῦ πρώτου ζεύγους, οὔτε οἱ εὐχές¹⁸⁴.

Πιὸ συγκεκριμένα μετὰ τὴ δεύτερη καθαγιαστικὴ εὐχὴ διαβάζεται ἡ ἀποστολικὴ περικοπὴ ἀπὸ τὸν Ἰάκωβο (Ἰακ. 5, 14-15), κάτι ποὺ κατὰ τὸν ἅγιο Συμεὼν μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν παράδοση¹⁸⁵. Ἀκολουθοῦν τὸ Ἀλληλούϊα¹⁸⁶, ἡ προσφορὰ θυμιάματος¹⁸⁷ καὶ τὸ Εὐαγγέλιο ἀπὸ τὸν πρῶτο ἱερέα στὴν κεφαλὴ τοῦ ἀσθενοῦς¹⁸⁸. Κατόπιν διαβάζεται «εὐχὴ δεήσεως ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν αὐτοῦ λέγεται καὶ ἰατρείας χάριν

σωματικῆς τε καὶ ψυχικῆς»¹⁸⁹. Ἡ εὐχή αὐτὴ λέγεται εἰς ἐπήκοον ἀπὸ τὸν πρῶτον ἱερέα, «τῶν λοιπῶν ἱερέων συνευχομένων»¹⁹⁰.

Στὴ συνέχεια λέγεται καὶ δευτέρη εὐχή, μυστικῶς αὐτὴ τὴ φορά, «ὑπὲρ ὑγείας καὶ αὔτη καὶ ἀμαρτιῶν ἀπολυτρώσεως, τὸν Πατέρα τὸν ἅγιον ἐπικαλουμένη τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων τὸν ἰατρόν, τὸν καὶ πέμψαντα τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ εἰς τὸν κόσμον, πᾶσαν νόσον ἰώμενον καὶ ἐκ θανάτου λυτρούμενον, ἰάσασθαι καὶ τὸν ὑποπίπτοντα δοῦλον αὐτοῦ, ἐκ τῆς περιεχούσης αὐτὸν παντοίας νόσου, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ καὶ ζωοποιῆσαι αὐτὸν μεσιτείαις τῆς Θεομήτορος καὶ πάντων τῶν ἀγίων αὐτοῦ»¹⁹¹. Σαφῶς πρόκειται γιὰ τὴν εὐχή τῆς κρίσεως «Πάτερ ἅγιε, ἰατρὲ ψυχῶν καὶ σωμάτων...» ποὺ ὑπάρχει μέχρι καὶ σήμερα στὰ ἔντυπα¹⁹². Λέγεται καὶ αὐτὴ τοῦ ἱερέα ἔχοντος τὸ χέρι στὸ κεφάλι τοῦ μετανοοῦντος¹⁹³. Ἐπαναλαμβάνεται δὲ μυστικῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἱερεῖς διαδοχικὰ¹⁹⁴. Στὸ τέλος δὲ τῆς εὐχῆς ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ πρεσβυτέρους ἀλείφει σταυροειδῶς μὲ ἔλαιο τὸν ἀσθενῆ στὸ πρόσωπο, τὰ αἰσθητήρια καὶ στὰ χέρια, λέγοντας σὲ κάθε σφραγίδα τὸ «ἡ βοήθεια ἡμῶν ἐν ὀνόματι Κυρίου»¹⁹⁵.

Θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ σημειώσουμε ὅτι κατὰ τὴ διαδοχικὴ ἐπανάληψη τοῦ τυπικοῦ αὐτοῦ ἀπ' ὅλους τοὺς ἱερεῖς¹⁹⁶ ἐναλλάσσονται ἡ πρώτη εὐχή καὶ τὰ ἀναγνώσματα, χωρὶς φυσικά, ὅπως προαναφέραμε, νὰ προσδιορίζονται ἀκριβῶς οἱ εὐχές καὶ οἱ περικοπές· «ἄλλη παρ' ἄλλου εὐχή λέγεται ἱερέως, ὡσπερ καὶ αἱ ἀποστολικαὶ καὶ τοῦ εὐαγγελίου περικοπαί, πᾶσαι δὲ πρὸς τὸ ἔργον ἀρμόδιαι»¹⁹⁷. Αὐτὸ κατὰ τὸν Παναγιώτη Τρεμπέλα σημαίνει ὅτι ὁ ἅγιος Συμεὼν γνωρίζει ἓνα καθεστῶς, κατὰ τὸ ὁποῖο τὸ τμήμα τοῦ καθενὸς ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ πρεσβυτέρους δὲν πῆρε ἀκόμη τὴν τελικὴ του μορφή. «Ἐντεῦθεν εἰσήχθησαν μὲν ἤδη ἑπτὰ ζεύγη ἀναγνωσμάτων καὶ ἑπτὰ εὐχαί, ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶναι ἀκόμη τὰ αὐτὰ παρὰ πᾶσιν»¹⁹⁸.

Ἡ πράξις ἐπίσης τῆς μετὰ ἀπὸ κάθε ἐνότητος, ποὺ δὲν ἰσχύει ἀσφαλῶς σήμερον, χρήσιμος τοῦ ἀσθενοῦς προέρχεται ἀπὸ τὴν παλαιότερη συνήθεια νὰ τελεῖται μετὰ τὸ εὐχέλαιο καὶ ἐπὶ ἑπτὰ συνεχεῖς ἡμέρες ἢ θεία λειτουργία. Στὸ τέλος κάθε λειτουργίας, ὅπως ἄλλωστε εἶδαμε, γινόταν καὶ ἡ χρῆσιμος. Τὰ ἑπτὰ αὐτὰ τμήματα, ποὺ στὰ χειρόγραφα ἐμφανίζονται μὲ σημαντικὲς διαφορὰς ὡς πρὸς τὶς εὐχὰς καὶ τὰ ἀναγνώσματα, συνδέθησαν ἀργότερα καὶ ἀποτελέσαν ἐνιαίαν ἀκολουθίαν.

4. Τὸ τέταρτον καὶ τελευταῖον τμήμα περιλαμβάνει τὴν ἐκτενή, 199 τὴ συγκωρητικὴ εὐχή 200 καὶ τὴν ἀπόλυση. 201 Κατόπιν ὁ συγκαλέσας τοὺς ἱερεῖς ζητεῖ πάλιν συγκώρησις τρεῖς φορές· «καὶ παρὰ πάντων λαμβάνει, καὶ πεπληροφορημένος ἐστίν, ὡς τὴν ἄφεσιν εἴληφεν». 202 Ἀκολουθῶν «παρὰ τοῦ πρώτου τῶν ἱερέων κατήχησιν δέχεται...», ὥστε νὰ προσέχει καὶ νὰ μὴν ἀμαρτάνει στὸ ἐξῆς. 203 Κλίνοντας δὲ τὸ κεφάλιν του «ὡς τὴν διδασκαλίαν δεχόμενος, εὐλογεῖται παρὰ πάντων· καὶ ἀναχωροῦσιν οἱ ἱερεῖς» 204.

Ἰδιαιτέρως σημαντικὰ εἶναι ἐπίσης ὅσα λέγει στὴ συνέχεια ὁ ἅγιος Συμεὼν γιὰ τὴ σημασίαν τοῦ ἐλαίου, καὶ ἀξίζει ἐδῶ νὰ ἀναφερθοῦμε δι' ὀλίγων στὸ θέμα αὐτό. Ὁ ἱερός πατήρ χαρακτηρίζει τὸ ἔλαιον «κεχαριτωμένον ἀπὸ τῆς θείας ὀνομασίας», διότι «ὅπου Θεοῦ κλήσις, θεία πάντα καὶ δύναμιν Θεοῦ ἔχοντα», 205 ἀλλὰ καὶ διότι «τύπον Θεοῦ ἐλέους ἔχει τὸ ἔλαιον... καὶ δι' αὐτοῦ τὸν τοῦ Θεοῦ ἔλεον ἐπισπώμεθα». 206 Μὲ τὴν ἐπίκλησιν τὸ ἔλαιον γίνεται «ἅγιον καὶ θείας χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος πλήρες», ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ νερὸ τοῦ βαπτίσματος ἀποκτᾶ τὴ δύναμιν νὰ ἐκπλύνει καὶ νὰ καθαρίζει «σὺν τῷ σώματι τὴν ψυχὴν καὶ ἀγιάζειν καὶ ἀναπλάττειν καὶ δροσίξειν πνευματικῶς καὶ υἰοποιεῖν τῷ Θεῷ». 207

Παραλληλίζεται ἐπίσης τὸ ἔλαιον μὲ τὸ μύρον. Ὅπως τὸ μύρον μὲ τὴν τελετὴν ἀποκτᾶ τὴ χάριν τοῦ Πνεύματος καὶ μᾶς ἐμπνέει τὴ θείαν ζωὴν, μᾶς ἀνακαινίζει ἐν Πνεύματι καὶ μᾶς παρέχει ἐν Χριστῷ τὴ σφραγίδα τῆς χάριτος, ἔτσι καὶ τὸ ἔλαιον μὲ τὴν ἱερὰ

τελετή ἀποκτᾶ θεία δύναμη, λαμπρύνει καὶ ἀγιάζει τὶς ψυχές καὶ τὰ σώματα, ἀπαλείφει τὰ τραύματα καὶ μᾶς καθαρίζει ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες.²⁰⁸ Θέλοντας ἐπίσης ὁ ἅγιος Συμεὼν νὰ τονίσει μὲ ἔμφαση τὸ χαρακτήρα τοῦ εὐχελαίου ὡς μυστηρίου ἄφεσης ἁμαρτιῶν ἐπικαλεῖται τὸ βιβλικὸ γεγονός, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο καὶ ὁ Κύριος χρίσθηκε μὲ ἔλαιο (Λουκ. 7, 37-38), ποῦ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ μύρο τῆς πόρνης γυναικός.²⁰⁹ Τὸ ἔλαιο αὐτὸ εἶναι ἔλαιο μετανοίας, διότι μὲ αὐτὸ ἡ πόρνη κέρδισε τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν της.²¹⁰

Ἰ. Ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου στὰ ἔντυπα Εὐχολόγια καὶ στὴ σημερινὴ τάξη

Ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου ὅπως ἀποκρυσταλλώθηκε στὰ ἔντυπα Εὐχολόγια καὶ διατηρεῖται μέχρι καὶ τὶς σημερινές ἐκδόσεις τῶν ἐν χρήσει Εὐχολογίων διασώζει τὸ σχῆμα ποῦ διαμορφώθηκε ἀπὸ τὸ 13ο αἰῶνα καὶ κατέγραψε ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης. Διακρίνεται δὲ σὲ δύο βασικά μέρη, τὸ προκαταρκτικὸ ποῦ εἶναι ὁ ὄρθρος καὶ τὸ μυστηριακὸ ὅπου γίνεται ὁ καθαγιασμὸς τοῦ ἐλαίου καὶ διαβάζονται τὰ τῶν ἑπτὰ ἱερέων καὶ ἡ συγχώρηση.

1. Ὁ εἰδικὸς αὐτὸς ὄρθρος ἀρχίζει μὲ τὸ «Εὐλογητὸς ὁ Θεός...» καὶ τὸ Τρισάγιο²¹¹. Ἀντὶ τοῦ Ἑξαψάλμου διαβάζεται ὁ 142 ψαλμὸς· «Κύριε, εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου...»²¹² καὶ ἀκολουθοῦν ἡ μικρὴ συναπτὴ, τὸ «Ἀλληλουῖα» μὲ τὰ σχετικὰ τροπάρια²¹³ καὶ ὁ 50ὸς ψαλμὸς, ἐνῶ παραλείπονται τὰ καθίσματα.²¹⁴ Ψάλλεται κατόπιν ὁ κανόνας· «Ἐλαίω τῆς εὐσπλαγχνίας, δέσποτα...» σὲ ἦχο δ' καὶ μὲ ἀκροστιχίδα· «Εὐχῆς ἐλαίου ψαλμὸς ἐξ Ἀρσενίου». Ἀπὸ τρίτης ὡδῆς ψάλλονται καθίσματα καὶ ἀπὸ ἑκτης ὡδῆς διαβάζεται τὸ κοντάκιο· «Ἐλέους πηγὴ ὑπάρχων ὑπεράγαθε...».²¹⁵ Στὴ συνέχεια ψάλλεται τὸ ἑξαποστειλᾶριο· «Ἐν ἐλέω, ἀγαθέ, ἐπίβλεψον σῶ ὄμματι...» καὶ ἀκολουθοῦν οἱ

αἶνοι. Τὸ τελευταῖο τμήμα τοῦ ὄρθρου περιλαμβάνει τὸ Τρισάγιο καὶ τὸ Ἀπολυτίκιο· «Ταχύς εἰς ἀντίληψιν, μόνος ὑπάρχων Χριστέ,...».216 Κατὰ τὸν ἅγιο Συμεών, ὅπως εἶδαμε, ἡ ἀκολουθία τελειώνει μὲ «έκτενή καὶ ἀπόλυση». Γενικότερα στὴ χειρόγραφη παράδοση ὁ ὄρθρος παρουσιάζεται μὲ πολλές παραλλαγές στὰ ἐπί μέρους τοῦ στοιχείᾳ.217 Στὴ σημερινή τάξη τοῦ εὐχελαίου ὁ ὄρθρος εἶναι ὑποτυπώδης. Μοιάζει περισσότερο σὰν εἰσαγωγή στὴν ὅλη ἀκολουθία.218

2. Τὸ δεύτερο μέρος τῆς ἀκολουθίας, ποῦ εἶναι καὶ τὸ καθαρὰ μυστηριακό, ἀρχίζει μὲ τὴ συναπτή, ποῦ ἀντιστοιχεῖ στὴ μεγάλη συναπτή τὴν πρὸ τοῦ α' ἀντιφώνου τῆς θείας λειτουργίας.219 Μετὰ τὴν ἐκφώνηση· «ὅτι πρέπει σοι...» ἀκολουθεῖ ὁ καθαγιασμός τοῦ ἐλαίου μὲ τὴν εὐχή· «Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἐλέει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ἰώμενος...».220 Ψάλλονται κατόπιν τροπάρια,221 ποῦ ἀντιστοιχοῦν στὰ ἀπολυτίκια τῆς θείας λειτουργίας.222 Ἡ ἀκολουθία συνεχίζεται μὲ τὴ σειρά τῶν ἑπτὰ ἀναγνωσμάτων μὲ τὰ προκείμενα καὶ τὰ Ἀλληλουαρία τῶν, τὶς ἑπτὰ ἐκτενεῖς καὶ τὶς ἀντίστοιχες εὐχές. Ἡ πρώτη ομάδα τῶν ἀναγνωσμάτων ἔχει τὴ θέση τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς θείας λειτουργίας. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ ἐκτενὴς καὶ ἡ εὐχή εἶναι κατάλοιπο τῆς παλαιᾶς σύνδεσης τοῦ εὐχελαίου μὲ τὴ θεία λειτουργία.223

Στὰ ἔντυπα εὐχολόγια ἔχει διατηρηθεῖ μετὰ τὴν πρώτη εὐχή καὶ ἡ χρῆση τοῦ ἀσθενοῦς ἀπὸ τὸν ἱερέα, καὶ βέβαια ἡ σχετικὴ εὐχή· «Πάτερ ἅγιε, ἰατρέ τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων...».224 Αὐτό, ποῦ σήμερα στὴν πράξη δὲν ἰσχύει, εἶναι κατάλοιπο τῆς παλαιᾶς παράδοσης σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἐτελοῦντο ἑπτὰ κατὰ σειράν θείες λειτουργίες καὶ ὁ κάθε ἱερέας διάβαζε τὶς ἀναλογουῦσες σ' αὐτὸν περικοπές μὲ τὴν εὐχή καὶ ἔχριε τὸν ἀσθενὴ μετὰ τὴ θεία λειτουργία.225 Εἶχαμε δηλαδὴ τόσες χρῆσεις, ὅσες καὶ οἱ ἐνότητες τῶν ἀναγνωσμάτων καὶ τῶν εὐχῶν τοῦ εὐχελαίου.

Ὅσον ἀφορᾶ τώρα τὶς εὐχὲς ποὺ διατηρήθηκαν στὰ ἔντυπα θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι εἶναι στὴν ἐκτενὴ τους μορφή, ὅπως δηλαδὴ τὶς ἐπεξεργάστηκε ὁ πατριάρχης Ἀρσένιος ὁ Αὐτωρειανός. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ νεότερα τμήματα ἔχουν διαφορὰ ὕφους καὶ γλώσσας μὲ τὰ παλαιότερα. Κάτι τέτοιο ὅμως δὲν συμβαίνει μὲ τὶς εὐχὲς πέμπτη, ἕκτη καὶ ἑβδομη, οἱ ὁποῖες ἔχουν ἐνότητα γλώσσας καὶ ὕφους, πιθανῶς διότι συνεγράφησαν ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὸν Ἀρσένιο. Ὁ καθηγητὴς Ἰωάννης Φουντούλης στὴν ἐνδιαφέρουσα ἔκδοση τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου ποὺ κάνει, στὶς μὲν τέσσερες πρῶτες εὐχὲς παραθέτει τὴν ἀρχαία τους μορφή μὲ μεγαλύτερα στοιχεῖα καὶ τὴ νεώτερη μὲ μικρότερα στοιχεῖα. Στὶς δὲ τρεῖς τελευταῖες προτάσσει τῶν ἐκτενῶν εὐχῶν συντομότερες ἀπὸ διάφορα χειρόγραφα²²⁶.

Μετὰ τὸ ἑπταδικὸ μέρος τῶν ἀναγνωσμάτων καὶ τῶν εὐχῶν στὰ ἔντυπα δὲν ὑπάρχει κανένα δηλωτικὸ στοιχεῖο τῆς θείας λειτουργίας, ὅπως π.χ. τὸ Τρισάγιο. Ἡ ἀκολουθία προχωρεῖ στὴν ἀνάγνωση τῆς συγχωρητικῆς εὐχῆς· «Βασιλεῦ ἅγιε, εὐσπλαγχνε...», ἡ ὁποία διαβάζεται μεγαλοφώνως ἀπὸ τὸν πρῶτο ἱερέα. Τὸ ἅγιο Εὐαγγέλιο τίθεται στὸ κεφάλι τοῦ ἀσθενοῦς καὶ οἱ λοιποὶ ἱερεῖς θέτουν ἐπάνω στὸ Εὐαγγέλιο τὰ χέρια τους.²²⁷

Μετὰ τὴν εὐχὴ ὁ ἀσθενὴς ἀσπάζεται τὸ ἅγιο Εὐαγγέλιο καὶ ψάλλονται κατόπιν τὸ ἰδιόμελο τροπάριο· «Πηγὴν ἰαμάτων ἔχοντες». Καὶ νῦν. «Νεῦσον παρακλήσεσι». Τὴν ὥρα αὐτὴ σήμερα, μολονότι δὲν μνημονεύεται στὰ ἔντυπα, γίνεται ἡ χρῆσις, ἡ ὁποία κανονικὰ γίνεται πρὶν τὴ συγχωρητικὴ εὐχὴ.²²⁸ Ἡ ἀκολουθία ὀλοκληρῶνεται μὲ τὴν ἀπόλυση· «Καὶ βάλλει μετάνοιαν ὁ ποιήσας τὸ εὐχέλαιον λέγων· Εὐλογεῖτε πατέρες ἅγιοι, συγχωρήσατέ μοι τῷ ἁμαρτωλῷ τρίς, καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν εὐλογίαν καὶ συγχώρησιν, ἀπέρχεται εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ».²²⁹

3. Τέλος, στὰ πλαίσια τῆς ἀναδρομῆς στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου, θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε καὶ

τήν κατ' ἐπιτομήν ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐλαίου, ἡ ὁποία δημοσιεύεται στήν ἔκδοση τοῦ Ἀγιασματαρίου τῆς Ρώμης (Μονῆς Κρυπτοφέρνης). Κατὰ τὴν σύντομη αὐτὴ τάξη ἡ ἀκολουθία ἀρχίζει μὲ τὸ Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς... καὶ ἀκολουθοῦν· Τρισάγιο, τροπάριο. Ἦχος δ'. Ταχὺ προκατάλαβε: Ταχὺς εἰς ἀντίληψιν..., ἢ ἀντὶ τοῦ τροπαρίου, Κύριε ἐλέησον ιβ', Δόξα... Καὶ νῦν... Δεῦτε προσκυνήσωμεν (γ'), ψαλμὸς 142, «Κύριε εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου...», ἡ μεγάλη συναπτὴ, ἡ εὐχὴ τοῦ ἐλαίου· «Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἐλέει...», Προκείμενον. Ἦχος α'. Ψαλμὸς 32, Καθολικῆς ἐπιστολῆς Ἰακώβου τὸ ἀνάγνωσμα, Ἀλληλούϊα. Ἦχος α'. Ψαλμὸς 100, ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἁγίου Εὐαγγελίου τὸ ἀνάγνωσμα, ἐκτενής, ἡ εὐχὴ· «Ἄναρχε, ἀδιάδοχε...», ἡ χρίση, ἡ συγχώρηση καὶ ἡ ἀπόλυση²³⁰.

Ἐπιλεγόμενα

Ἀπὸ τὴν παρουσίαση τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου ἔγινε σαφὴς ἡ πορεία ἀνάπτυξής της καὶ διερευνήθησαν οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους τὸ μυστήριον αὐτὸ διαμορφώθηκε στήν πιὸ ἐκτενὴ λειτουργικὴ πράξη καὶ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ δύσκολες ἀκολουθίες τῆς Ἐκκλησίας μας.

1. Ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς ζωῆς καὶ παρουσίας της στὸν κόσμον εἶδε τὸν ἄνθρωπον ὡς ψυχοσωματικὴ ὄντοτητα καὶ τὴν ἀσθένεια τοῦ σώματος ὡς ἔχουσα ἄμεση σχέση μὲ τὴν ἀσθένεια τῆς ψυχῆς, ποὺ εἶναι ἡ ἁμαρτία, καὶ ἄρα ὡς ἀντικείμενον τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ ποὺ δρᾷ ἀκριβῶς μέσα στήν Ἐκκλησία. Ἔτσι, λοιπόν, ἡ ἀσθένεια γίνεται ὑπόθεση ὅλης τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ θεραπεία τόσο τῆς ψυχῆς, ὅσο καὶ τοῦ σώματος, γίνεται στὰ πλαίσια τῆς ζωντανῆς σχέσης καὶ τῆς πλήρους ἐνότητας ποὺ πρέπει νὰ ἔχουν οἱ πιστοὶ μὲ τὴν Ἐκκλησία.

2. Στὴν ἐκκλησιολογικὴ αὐτὴ βάση κατανοεῖται καὶ ἡ σύσταση τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου νὰ ἀξιοποιηθεῖ ἡ θεραπευτικὴ ιδιότητα τοῦ ἐλαίου, γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλα σχετικὰ

γεγονότα στην Καινή Διαθήκη, και να προσκαλούνται οί πρεσβύτεροι τῆς Ἐκκλησίας στό σπίτι τοῦ ἀσθενούς προκειμένου μέ τήν προσευχή καί τήν ἄλειψη μέ ἔλαιο στό ὄνομα τοῦ Κυρίου νά ἐπιτευχθεῖ ἡ θεραπεία τῆς ἀρρώστιας τοῦ σώματος, ἀλλά καί τῆς ψυχῆς τοῦ πάσχοντος.

3. Ἡ κατά τόν ἀπόστολο Ἰάκωβο πρόσκληση καί παρουσία τῶν πρεσβυτέρων στόν ἀσθενή ἔχει τὸ χαρακτήρα λειτουργικῆς πράξης, καί τὸ ἔλαιο χρησιμοποιεῖται ὡς μέσο μετάδοσης θείας δύναμης, ποῦ ἔχει μυστηριακή σημασία. Μ' αὐτήν τήν ἔννοια κατανοεῖται ἡ χρήση τοῦ ἐλαίου καί σέ ἄλλες περιπτώσεις θεραπείας ἀσθενῶν. Ὁ Ἰάκωβος γνωρίζει αὐτά τὰ γεγονότα (βλ. π.χ. Μάρκ. β' 12-13) καί μέ ὅσα λέγει τὰ ἐπιβεβαιώνει καί ἐνισχύει ἀκόμη περισσότερο τῆ βιβλική θεμελίωση τοῦ εὐχελαίου.

4. Ἀπό ὅσα πάλι μᾶς ἀναφέρει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος φαίνεται ὅτι ἡ ἄλειψη τοῦ σώματος συνδυάζεται μέ τήν προσευχή. Ἡ ἄλειψη ὅμως προηγεῖται, κάτι ποῦ ὁδήγησε ὀρισμένους ἐρευνητές στό συμπέρασμα ὅτι δέν ἔχουμε στήν Καινή Διαθήκη εὐλογία ἢ ἀγιασμό τοῦ ἐλαίου πρὶν ἀπὸ τήν ἄλειψη τῶν ἀσθενῶν. Ἡ εὐλογία βεβαίως δέν ἀναγνωρίζεται μέ σαφήνεια, ἀλλά μέ βάση τήν ὅλη περιγραφή ποῦ μᾶς δίδει ὁ ἀπόστολος, ἀλλά καί τήν τόσο πρῶϊμη γιά τήν ἱστορία τῆς λατρείας ἐποχή, δέν ἀποκλείεται. Ἰδιαίτερη ἐπίσης σημασία ἔχει τὸ ὅτι ἡ ἄλειψη-προσευχή γίνεται «ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου», κάτι ποῦ ἀντιδιαστέλλει τὸ εὐχέλαιο ἀπὸ ὅποιαδήποτε μαγική πράξη καί διαδικασία.

5. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνες τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχει σαφῆς ἔλλειψη μαρτυριῶν γιά ξεχωριστὴ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τῆ μελέτη τῶν ἀποκρύφων καί ἄλλων μαρτυριῶν, καί πιθανὸν νά ὀφείλεται στήν τάση ἀπόκρυψης τῶν μυστηρίων τήν ἐποχή ἐκείνη ἢ στό ὅτι τὸ εὐχέλαιο ἔθεωρεῖτο συμπλήρωμα τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας. Τήν περίοδο αὐτὴ δέν ὑπάρχει καμία ἐξέλιξη στήν

τάξη του εύχελαίου, τὸ ὁποῖο ἐτελεῖτο μὲ τὴν ἀπλότητα ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἀδελφόθεος Ἰάκωβος.

6. Ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν πηγῶν τῆς ἀρχαϊκῆς Ἐκκλησίας φαίνεται καθαρὰ ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ μαρτυρεῖται συγκεκριμένη εὐχή ἀγιασμοῦ τοῦ ἐλαίου τὸν 3ο μ.Χ. αἰώνα, στὴν «Ἀποστολικὴ Παράδοση» τοῦ Ἰππολύτου, ὅπου μάλιστα ἡ εὐλογία προηγεῖται τῆς ἄλειψης τοῦ ἐλαίου. Στὴν εὐχή αὕτη διαφαίνεται ὁ ρόλος τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ ὡς θεραπευτικοῦ μέσου τόσο τῶν σωματικῶν, ὅσο καὶ τῶν ψυχικῶν ἀσθενειῶν. Αὕτη ἡ συνάφεια καὶ ἀλληλοεξάρτηση τῶν ἀσθενειῶν εἶναι ἔντονη σὲ ὅλα τὰ εὐχολογιακὰ κείμενα μέχρι τὸν 8ο αἰώνα.

7. Στὴν «Ἀποστολικὴ Παράδοση» τοῦ Ἰππολύτου ἡ εὐλογία τοῦ ἐλαίου γινόταν στὰ πλαίσια τῆς θείας λειτουργίας. Αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ ἄλλα κείμενα τοῦ 3ου καὶ 4ου μ.Χ. αἰ., ὅπως τῆς «Αἰγυπτιακῆς Διάταξης», τῶν Κανόνων τοῦ Ἰππολύτου, τοῦ Εὐχολογίου τοῦ Σεραπίωνος καὶ τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν. Στὸ Εὐχολόγιο μάλιστα τοῦ Σεραπίωνος ὑπάρχουν δύο εὐχές γιὰ τὸν ἀγιασμό τοῦ ἐλαίου. Πολλὲς ἐπίσης μαρτυρίες γιὰ τὸ εὐχέλαιο ἔχουμε ἀπὸ Πατέρες τῆς Ἀνατολικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας μέχρι τὸν 8ο μ.Χ. αἰώνα.

8. Ἀπὸ τὸν 8ο μέχρι τὸ 15ο μ.Χ. αἰ. ἡ ἀκολουθία τοῦ εύχελαίου γνωρίζει τὴ μεγαλύτερη ἀνάπτυξή της. Ἀρχικὰ πολὺ ἀπλή καὶ ἀργότερα ἐκτενέστατη, πολύπλοκη καὶ μὲ πολλὲς ἐκδοχές. Στὸ Βαρβερινὸ Εὐχολόγιο 336, ποὺ εἶναι ὁ ἀρχαιότερος λειτουργικὸς κώδικας, διασώζονται πέντε εὐχές εἰς νοσοῦντας, ἐκ τῶν ὁποίων μόνο οἱ δύο εἶναι εὐχές ἐλαίου. Ἡ εἰκόνα αὕτη τῆς μίας ἢ τῶν δύο εὐχῶν ἐλαίου, χωρὶς ἄλλες τυπικὲς διατάξεις, διατηρεῖται μέχρι τὸ 10ο μ.Χ. αἰώνα.

9. Τὸν 11ο μ.Χ. αἰώνα ἡ ἀκολουθία τοῦ εύχελαίου γνωρίζει νέα ἀνάπτυξη. Γιὰ πρώτη φορὰ στὰ χειρόγραφα (ἔϞ᾽αϛ᾽ᾶῶ 213) μαρτυρεῖται ἡ σύνδεση τοῦ μυστηρίου μὲ τὴ θεία λειτουργία καὶ ἐμφανίζεται τὸ λεγόμενον «ἐπταπάπαδο», ἡ

συμμετοχή δηλαδή έπτά ιερέων στην τέλεση τής ακολουθίας αὐτῆς, κατ' ἐπίδραση βεβαίως τής ἐπιστολῆς τοῦ Ἰακώβου, ἀλλὰ καί γιά συμβολικούς λόγους. Ἡ εὐχή τοῦ καθαγιασμοῦ διαβαζόταν ἀλληλοδιαδόχως ἀπό τοὺς ἐπτά ἱερεῖς μετὰ τὴν Προσκομιδὴ καὶ πρὶν τὴν ἔναρξη τής θείας λειτουργίας, στὸ τέλος τής ὁποίας γινόταν ἡ χρίση τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ὄλων τῶν παρισταμένων σὲ διάφορα σημεῖα τοῦ σώματός των.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τὸ εὐχέλαιο γινόταν στὸ ναὸ τοῦ σπιτιοῦ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ἀφοροῦσε πλέον ὄλους τοὺς οἰκείους του. Οἱ εὐχῆς καὶ τὰ ζεύγη τῶν ἐπτά ἀναγνωσμάτων δὲν εἶχαν ἀκόμη διαμορφωθεῖ, ἡ δὲ ἀκολουθία ἐπαναλαμβάνονταν γιά ἐπτά συνεχεῖς ἡμέρες, λειτουργοῦντος κάθε φορὰ καὶ ἐνὸς ἐκ τῶν ἐπτά πρεσβυτέρων.

10. Νέα ἀνάπτυξη τής ἀκολουθίας παρατηρεῖται τὸ 12ο μ.Χ. αἰώνα. Αὐξάνονται οἱ εὐχῆς καὶ τὴν ἀκολουθία ψάλλονται νέα τροπάρια καὶ ἀντίφωνα. Ὑπάρχει ἡ τάση ὄλοι οἱ ἱερεῖς νὰ λέγουν κάτι καὶ τὸ εὐχέλαιο παρουσιάζεται συνδεδεμένο καὶ μὲ ἄλλες ἀκολουθίες, ὅπως ὁ ἔσπερινὸς καὶ ὁ ὄρθρος. Ἡ σύνδεσή του δὲ μὲ τὴ θεία λειτουργία παρουσιάζει πολλές διαφοροποιήσεις.

Σὲ γενικὲς γραμμὲς πάντως τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τὸ εὐχέλαιο περιλαμβάνει τὰ εἰρηνικά, τὸν καθαγιασμὸ τοῦ ἐλαίου μὲ τὴν εὐχή· «Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἐλέει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου...», ἕνα ζεύγος ἀναγνωσμάτων, τὴν ἐκτενή, τὴν εὐχή «Ἄναρχε, ἀδιάδοχε...» μὲ τὴν ἐκφώνησή της, τὴν εὐχή τής χρίσεως· «Πάτερ ἅγιε, ἰατρὲ...» καὶ τὴ χρίση, τὴ συγχωρητικὴ εὐχή· «Βασιλεῦ ἅγιε...», καὶ τὴν ἀπόλυση.

11. Ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου γνωρίζει τὴ μεγαλύτερη ἀνάπτυξή της κατὰ τὸ 13ο αἰώνα, ὅποτε καὶ τὸ ἐπταδικὸ σύστημα ὀλοκληρώνεται καὶ σταθεροποιεῖται. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ καθοριστικὴ ὑπήρξε ἡ συμβολὴ τοῦ Πατριάρχου Ἀρσενίου Αὐτωρειανοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπέβαλε τὴν παρουσία ἐπτά ἱερέων. Οἱ ἱερεῖς αὐτοὶ ἔπρεπε νὰ λέγουν ὅπωςδήποτε ἀπὸ μία εὐχή ὁ καθένας. Λίγο ἀργότερα

προστέθηκαν και ἕξι ἀκόμη ζεύγη ἀναγνωσμάτων μετὰ τὰ προκείμενα καὶ τὰ Ἀλληλουαρία τῶν. Ἡ ἑπταδικὴ αὐτὴ μορφή διατηρήθηκε μέχρι σήμερα, γνωρίζοντας στήν πορεία τῶν αἰώνων διάφορες παραλλαγές ὡς πρὸς τὸ μέγεθος, ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενο τῶν εὐχῶν καὶ τῶν ἀναγνωσμάτων.

12. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, δηλαδὴ τὸ 13ο αἰ., ἄρχισε σιγά-σιγά καὶ ἡ ἀποδέσμευση τοῦ εὐχελαίου ἀπὸ τὴ θεία λειτουργία. Σ' αὐτὸ συνετέλεσαν τὸ γεγονός τῆς ἐπιμήκυνσης τῆς ἀκολουθίας μετὰ τὸ ἑπταδικὸ σύστημα, ἡ σύνδεσός της μετὰ ὀλόκληρο ὄρθρο, οἱ ἑπτὰ λειτουργίες καὶ οἱ ἑπτὰ κρίσεις, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ συνήθεια νὰ τελεῖται τὸ εὐχέλαιο στὰ σπίτια.

13. Καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς βυζαντινῆς περιόδου ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου ἔμεινε ρευστή. Τὸ 15ο αἰὼνα μαρτυρεῖται ἡ ὀριστικὴ ἀποδέσμευσή της ἀπὸ τὴ θεία λειτουργία. Ἔτσι τὴν περιγράφει καὶ ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης, μετὰ τὸ προκαταρκτικὸ μέρος ποὺ ἔχει πολλὰ στοιχεῖα τοῦ ὄρθρου καὶ τὸ κύριο μέρος, ὅπου μαρτυροῦνται δύο εὐχές καθαγιασμοῦ τοῦ ἐλαίου καὶ τὸ ἑπταδικὸ τμήμα στὸ ὁποῖο ὁμως ἀπηχεῖται ἡ παλαιότερη πράξις, σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποία δὲν εἶναι καθορισμένα οὔτε τὰ ἀναγνώσματα, ἐκτὸς τοῦ πρώτου ζεύγους, οὔτε οἱ εὐχές. Ἡ χρῆσις ἐπίσης κατὰ τὸν ἅγιον Συμεὼν γίνεται μετὰ ἀπὸ κάθε ἐνότητα τῶν ἀναγνωσμάτων καὶ τῶν ἀντίστοιχων φυσικῶν εὐχῶν. Ἰδιαιτέρως σημαντικὰ εἶναι ὅσα λέγει ὁ ἅγιος Συμεὼν γιὰ τὸ νόημα τοῦ ἐλαίου, τὸ ὁποῖο μάλιστα παραλληλίζεται μετὰ τὸ ἅγιο μύρο καὶ τὸ νερὸ τοῦ βαπτίσματος.

14. Στὰ ἔντυπα εὐχολόγια ἔχει ἀποτυπωθεῖ τὸ σχῆμα τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου, ὅπως αὐτὴ διαμορφώθηκε μετὰ τὸ 13ο αἰὼνα καὶ καταγράφηκε ἀπὸ τὸν ἅγιον Συμεὼν. Αὐτὸ ἰσχύει καὶ στὴ σημερινὴ λειτουργικὴ πράξις. Ἡ ἀκολουθία διαιρεῖται σὲ δύο βασικὰ μέρη, τὸ προκαταρκτικὸ ποὺ εἶναι ἕνας ὑποτυπώδης ὄρθρος, καὶ τὸ μυστηριακὸ, ὅπου γίνεται ὁ καθαγιασμὸς τοῦ ἐλαίου καὶ λέγονται τὰ τῶν ἑπτὰ ἱερέων,

κυρίως ἀπὸ ἓναν ἱερέα σήμερα. Στὸ σχῆμα αὐτὸ διατηροῦνται οἱ ἄρμοι τῆς παλαιᾶς σύνδεσης εὐχελαίου καὶ θείας λειτουργίας, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ ἔναρξη τῆς ἀκολουθίας μὲ τὸ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...», τὰ εἰρηνικά, ἡ συναπτὴ μετὰ τὰ ἀναγνώσματα κ.ἄ. Οἱ εὐχὲς ἐπίσης διατηροῦνται στὴν ἐκτενή τους μορφή. Ἡ χρῆση γίνεται στὸ τέλος, κανονικὰ πρὶν τὴ συγχώρηση. Σὲ ἔντυπες ἐκδόσεις ἔχει διασωθεῖ ἐπίσης καὶ κατ' ἐπιτομὴν ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου.

Ὑποσημειώσεις

1. Ἰακ. 5, 14-15.

2. Δ. Β. Τζέρπου (Πρωτ/ρου), Ἡ ἀκολουθία τοῦ νεκρωσίμου εὐχελαίου κατὰ τὰ χειρόγραφα Εὐχολόγια τοῦ ιδ'-ιστ' αἰ. Συμβολὴ στὴν ἱστορία καὶ τὴ θεολογία τῆς χριστιανικῆς λατρείας, [Ἴδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, Λειτουργιολογήματα, 1\, Ἀθήνα 2000, σσ. 105-107.

3. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Διάλογος, Ρῦ 155, 529B.

1. Ἰακ. 5, 14-15.

2. Σ. Ν. Σάκκου, Ἑρμηνεία εἰς τὴν Ἐπιστολὴν τοῦ Ἰακώβου, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 167. Βλ. καὶ Χ. Κωνσταντινίδη (Μητρ. Ἐφέσου), Ἡ ἀναγνώριση τῶν μυστηρίων τῶν ἑτεροδόξων στὶς διαχρονικὲς σχέσεις Ὁρθοδοξίας καὶ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ, ἐκδ. «Ἐπέκταση», 1995, σσ. 51-52.

3. Γ. Ν. Φίλια, «Ἡ “ἀπαλλαγὴ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος”»: Πτυχὲς τῆς σχέσεως τῶν μυστηρίων εὐχελαίου καὶ μετανοίας», Θεολογία ΞΕ (1994), τεύχ. 1, σσ. 171-184. Βλ. καὶ Δ. Β. Τζέρπου (Πρωτ/ρου), ὁ.π., σσ. 92-110.

4. Π. Ἀνδριόπουλου, Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου στὴν ἱστορία καὶ θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης, Ἀθήνα 1990, σ. 164.

5. Χ. Σ. Βούλγαρη, Ἡ ἐνότης τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας [Ἀνάλεκτα Βλατάδων, 19\, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 437.

6. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5, 2. Βλ. καὶ Π. Ν. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, τόμ. 3, Ἀθήναι 1961, σ. 349. Κ. Ν. Καλλινίκου, Ὁ χριστιανικὸς

ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ, ἐκδ. «Γρηγόρη», Ἀθήναι 19694, σ. 520.

7. Σ. Ν. Σάκκου, ὄ.π., σ. 157.

8. Δ. Β. Τζέρπου (Πρωτ/ρου), ὄ.π., σ. 94.

9. Σ. Ν. Σάκκου, ὄ.π., σ. 157.

10. Ὁ Ὀριγένης μιλά σαφῶς γιὰ ἐπίθεση τῶν χειρῶν ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς: Βλ. Ὁμιλία εἰς Λευϊτικὸν 2, 4, Ρῦ 12, 419Α: «ὁῶ ἄῆαῖ ὄαδῶ ὄα ἦαδῖ». Πρβλ. Α. Ὑοῖῶ, ἀὸ ἦαῖαῦῶῶῶ ἄαῦῦᾶ ἱ ῖ ὑαῖῖῖῖῖῖῖ ἰῶῖ ἦαῖῖῖῖ. ἄ ὀῖῖῖῖῖῖ ἰῶ ῶαῖῖῖῖ 5,14-15 ὀῶ ὀ ὀ ἄῶ ἱ ἰῶῖ ἰ ῖ ὑαῖῖῖῖῖῖ ἰῶῖ ἦαῖῖῖῖ" ἐν ἄα ἦαῖῖῖῖ ὀῶ ἄ ἦῖῖ ἱ ἱ ἱῖῖῖῖῖ ἰῶῖ ἄ ἄῶῖῖῖῖ, ἕῖῖῖῖῖῖ ῶαῖῖῖῖῖῖ ῶῖῖῖῖῖ, ΧΧἱῖῖῖ ὕῖῖῖῖῖ ἱ ὀῶῖῖῖ ἄῶῖῖῖῖῖ 1974, ὕῖῖῖ, οῖ. ἄῶῖῖῖῖῖ, 1975 (Βἄῖῖῖῖῖ Εἄ, ὦῖῖῖῖῖ 1) , σ. 366.

11. Μάρκ. 16, 18.

12. Σ. Ἀγουρίδου, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Ἐπιστολὴν τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, Ἀθήναι 1956, σ. 90.

13. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας, 3, 1, Ρῦ 3, 452B.

14. Ὁμήρου, Ἰλιάδα Κ, 577: «τῷ δὲ λοεσσαμένῳ καὶ ἀλειψαμένῳ λίπ' ἑλαίῳ δεῖπνῳ ἐφιζανέτην».

15. Πλάτωνος, Μενέξενος ὕΠ.

16. Λουκιανῶ, Ἀνάχαρσις ἢ περὶ γυμνασίων, 24. Περισσότερα γιὰ τὴν θεραπευτικὴν χρῆσιν τοῦ ἑλαίου στὴν ἀρχαιότητα βλ. Α. ὦ. Ρῶαῖῖ, «Ὀῶ ἦ ἱ», ἐν Ρῶαῖῖ-ῖῖῖῖῖῖ, ὕῖῖῖῖῖῖ-Ἐδῖῖῖῖῖ ἰῶῖ Κῖῖῖῖῖῖ Ἀῖῖῖῖῖῖῖῖῖῖῖῖῖῖ 2, ὦῖῖῖῖῖῖῖ 1937, κολ. 2454-2474.

17. Ψαλμ. 108,18: «καὶ εἰσῆλθεν ὡς ὕδωρ εἰς τὰ ἔγκατα αὐτοῦ καὶ ὡσεὶ ἔλαιον ἐν τοῖς ὀστέοις αὐτοῦ».

18. Σ. Κ. Τσιτσίγκου, «Τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος κατὰ τὸν ἰ. Χρυσόστομο (Ἱστορικὴ καὶ Ἀνθρωπολογικὴ θεώρηση)», Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 82 (1999), 879.

19. Β. Ὑὸ἗ῖῖ, «ἄ ὐῖῖῖῖ ἰῶῖ ἦαῖῖῖῖ ἱ ἄῖῖῖῖ ῶαῖῖῖῖῖῖ ῶαῖῖῖῖῖ», ἄα ἦαῖῖῖῖῖῖ 113 (1973), 50-56.

20. Ἔξοδ. 28, 41: «Καὶ χρίσεις αὐτοὺς καὶ ἐμπλήσεις αὐτῶν τὰς χεῖρας καὶ ἀγιάσεις αὐτούς, ἵνα ἱερατεύωσίν μοι». Βλ. καὶ Λευϊτ. 4, 3· 6, 13. Ἀριθμ. 3, 3.

21. Ψαλμ. 22, 5· 44, 8· 88, 21: «Εὐρον Δαυῖδ τὸν δοῦλόν μου, ἐν ἐλαίῳ ἀγίῳ μου ἔχρισα αὐτόν».

22. Γέν. 28, 18: «Καὶ ἀνέστη Ἰακώβ τὸ πρωῖ καὶ ἔλαβεν τὸν λίθον, ὃν ὑπέθηκεν ἐκεῖ πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἔστησεν αὐτὸν στήλην καὶ ἐπέχεεν ἔλαιον ἐπὶ τὸ ἄκρον αὐτῆς». Βλ. καὶ Ἔξοδ. 29, 36. Α. ὕοῖοῦ, ὅ.π., σ. 367.

23. Ἦσ. 1, 6. Γιὰ τὴν θεραπευτικὴν σημασίαν τοῦ ἐλαίου βλ. καὶ Ἰωσήπου, Ἰουδ. Πόλεμος 1, 657. Ἀποκάλυψις Μωϋσέως 9, Βίος Ἀδάμ καὶ Εὐας 26.

24. Λευϊτ. 14, 15-18.

25. Γ. Ν. Φίλια, Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴν ἀπλή ἄλειψη τῶν ἀσθενῶν μὲ ἔλαιο στὴν εὐλογία τοῦ ἐλαίου πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλειψη (Συμβολὴ στὴν μελέτη τοῦ μυστηρίου τοῦ εὐχελαίου), Ἀνάπτυπον ἐκ τοῦ Β' τόμου τοῦ ἔργου «ΟΙΚΟΔΟΜΗ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΑ» – Ἐκφρασις ἀγάπης καὶ τιμῆς εἰς τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Σερβίων καὶ Κοζάνης ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ, Κοζάνη 1991, σ. 436.

26. Ταλμούδ, Μπερακότ, 1, 2.

27. Γ. Ν. Φίλια, ὅ.π., σ. 436. Βλ. καὶ Α. ὕοῖοῦ, ὅ.π., σ. 367.

28. Μάρκ. 1, 34: «καὶ ἐθεράπευσε πολλοὺς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις, καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλε». Βλ. καὶ Μάρκ. 1, 40-42: «Καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λεπρὸς παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων αὐτῷ ὅτι ἐὰν θέλης, δύνασαί με καθαρῖσαι. Ὁ δὲ Ἰησοῦς σπλαγχνισθεὶς, ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἥψατο αὐτοῦ καὶ λέγει αὐτῷ· θέλω, καθαρῖσθητι. Καὶ εἰπόντος αὐτοῦ εὐθέως ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ ἐκαθαρίσθη». Μάρκ. 2, 1-12.

29. Μάρκ. 16, 1-20: «Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει... ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι... ἐπὶ ἄρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἔξουσιν».

30. Ματθ. 8, 17. Πρβλ. Ήσ. 53, 4.

31. Μάρκ. 1, 15.

32. Μάρκ. 16, 14-20. Πρβλ. Ματθ. 10, 7-8: «Πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε λέγοντες ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπρούς καθαρίζετε, νεκρούς ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε». Ματθ. 11, 5-6.

33. Λουκ. 10, 34: «Καὶ προσελθὼν κατέδησε τὰ τραύματα αὐτοῦ ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον».

34. Μάρκ. 6, 12-13.

35. Μαρτυρίες γιὰ ἀλείψεις τοῦ σώματος μὲ ἔλαιο ἔχουμε καὶ ἀλλοῦ στὴν Καινὴ Διαθήκη, ἀλλὰ σὲ καμία περίπτωση δὲν σχετίζονται μὲ ἀσθένειες. Βλ. Ματθ. 6, 17: «Σὺ δὲ νηστεύων ἀλειψαί σου τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι». Λουκ. 7, 46. «Ἐλαίω τὴν κεφαλὴν μου οὐκ ἤλειψας· αὕτη δὲ μύρω ἤλειπέ μου τοὺς πόδας».

36. Ἰ. Δ. Καραβιδόπουλου, Τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιο, [Ἑρμηνεῖα Καινῆς Διαθήκης, 2], ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 211.

37. Ἰ. Δ. Καραβιδόπουλου, ὁ.π., σ. 212.

38. Ἰακ. 5, 14-15.

39. Κ. Ν. Καλλινίκου, ὁ.π., σ. 520.

40. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ μᾶς προετοιμάζει γιὰ ὅσα μᾶς λέγει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος σχετικὰ μὲ τὸ Εὐχέλαιο στὴν Ἐπιστολὴ του. Ὁ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας συγκρίνοντας τὰ σχετικὰ χωρία τοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Ἰακώβου, μιλά γιὰ τὶς εὐεργεσίες τοῦ ἐλαίου. Βλ. Ἑρμηνεῖα εἰς τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, Ρῦ 123, 549ἔ. «Ἔστιν οὖν τὸ ἔλαιον καὶ πρὸς κόπους ὠφέλιμον, καὶ φωτὸς αἴτιον, καὶ ἰλαρότητος πρόξενον, καὶ σημαίνει τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, δι' ἧς καὶ κόπων ἀπαλλαττόμεθα, καὶ φῶς καὶ χαράν, καὶ ἰλαρότητα πνευματικὴν δεχόμεθα».

41. Μ. Αἰῖαδῶ, «Ρ᾿ ἀδ᾿ ἠδὲ ὠῖα ἰὰ ὑὰ ἠῖα ἠδὲ ὠ᾿ ὀ ἰὸ ἰ᾿ ὠ᾿ ἔ᾿ ὠ᾿ ὠ᾿ ὠ᾿: ἄ᾿ ὠ᾿ ἰ᾿ ὠ᾿ ὀ ὑὰ ἰ᾿ ἰ᾿ ὠ᾿ ἄ᾿ ὠ᾿ ὠ᾿», ἐν ἄ᾿ ὠ᾿ ἰ᾿ ὠ᾿ ὀ

ὕψαιἰἄωῖἄ᾿ἄῶἄ ὀῶ᾿᾿᾿ Οἰἄοὀῶῖὀ ἠἰἄῦῶἄḃḃḃ, ἄḃ ἰἄ᾿ῶῖ ἠḃḃ Μ.
Αἰἰἄḃḃḃ, ἄ ἠἰἰἄ ἰἄ ἔ. ὑἰἄἰ᾿ἰ᾿, οἰ. ῶἄḃ Ρᾄ᾿᾿, Μᾄ᾿ḃḃḃ 1997, σ. 46.

42. Σ. Ν. Σάκκου, ὄ.π., σ. 158.

43. Γ. Ν. Φίλια, Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴν ἀπλή ἄλειψη τῶν
ἀσθενῶν..., σσ. 435, 438.

44. Π. Ἴ. Σκαλτσῆ, Γάμος καὶ Θεία Λειτουργία. Συμβολὴ στὴν
ἱστορία καὶ τὴ θεολογία τῆς Λατρείας, ἔκδ. “Π. Πουρναρᾶ”,
Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 125-131.

45. Ἡ φράση αὕτῃ εἶναι πολὺ γνωστὴ στὰ κείμενα τῆς
Καινῆς Διαθήκης. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος μάλιστα συνιστᾶ νὰ
κάνουμε τὰ πάντα στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Βλ. Κολ. 3, 18:
«Καὶ πᾶν ὃ,τι ἄν ποιῆτε ἐν λόγῳ ἢ ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι
Κυρίου Ἰησοῦ». Στὴν περίπτωση τοῦ Ἰακώβου ἔχει μία
ἰδιαίτερη σημασία καὶ ἔννοια. Βλ. καὶ Ε. ἔ᾿ῶ᾿ḃḃḃḃ, “ἄḃ
ῶῖὑἰἄῦḃḃ ἠḃḃḃḃ ὑἰἄῶḃḃ ἰ᾿ ὑἰ᾿ὑἰ᾿ḃḃ ὀῶ᾿᾿ ᾿ḃḃḃḃḃḃ ἰὸῦ ἠἄ᾿᾿ἰὸῦ
(ὠḃ 5,13-16)” ἐν ἄḃ ἠἄ᾿᾿ἰἄḃ ὀῶ᾿᾿ ἄḃ ἠḃḃḃ ἰ᾿ ἠḃḃḃḃḃḃ ἰἄḃḃ ἄḃ
᾿ḃḃḃḃḃḃ, ἔ᾿ḃḃḃḃḃḃḃḃ ῶἄḃḃḃ-ῶḃḃḃḃḃ, ΧΧΙῶḃḃḃ ὑḃḃḃḃḃḃ ἰ᾿
ḃḃḃḃḃḃ ᾿ḃḃḃḃḃḃḃḃḃḃ 1974, ὑ᾿ḃḃḃ, Εἰ. ᾿ḃḃḃḃḃḃḃḃ 1975, σσ.
113-114 (Βᾄḃ᾿ḃ᾿ḃḃḃḃḃ Εᾄ, ῶ᾿ḃḃḃḃḃḃ 1).

46. Ε. ἔ᾿ῶ᾿ḃḃḃḃ, ὄ.π., σ. 114. Γ. Ν. Φίλια, ὄ.π., σ. 435.

47. Γ. Ν. Φίλια, ὄ.π., σ. 436.

48. Πρβλ. Λουκ. 10, 17· Μάρκ. 9, 38· Πράξ. 3, 6.16 κ.ἄ. Βλ.
καὶ Σ. Ν. Σάκκου, ὄ.π., σ. 158. Κ. Ν. Καλλινίκου, ὄ.π., σ. 520.
Π. Ν. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, σ. 349. Δ. Β. Τζέρπου
(Πρωτ/ρου), ὄ.π., σ. 94.

49. Β΄ Κορ. 12, 6-9.

50. Σ. Ν. Σάκκου, ὄ.π., σ. 159.

51. Ν. Α. Ματσούκα, Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β.
Ἐκθεση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὴ δυτικὴ
Χριστιανοσύνη, ἔκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1988, σσ.
494-495. Βλ. καὶ Π. Εὐδοκίμοφ, Ἡ Ὄρθοδοξία, μετ., Ἀ. Τ.
Μουρτζόπουλος, ἔκδ. Β. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη 1972,
σσ. 403-404. Γ. Δ. Μεταλληνοῦ, Ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῆς
ἐκκλησιαστικῆς λατρείας, ἔκδ. «Ἄρμος», Ἀθήνα 19962, σσ.

ὕοιή'οὸή ἰὰήά...». Τοῦ ἰδίου, Δογματική, τόμ. 3, Ἀθῆναι 1961, σ. 351.

64. Ὑ.-Ὑ. ἔή'ἄο, ἄοῦ ἔαο'οῦ ἰ' Ηἄἄἄ'ῦῶο, ἠἰἄῶἄ'ο ἠἰἄῶἄ'ἠ'ο ἰο "ὰ ἀοἰῦἄ'ο αἰἄεο, ἄοῦἰἰ'ἠῶἄ'ο ὀῶ ῶἰἄἰ'ἠῶἄ'ο ὑἰἄοοἄἄῦο, Ρ.Ο. ΧΧΧΙ 2(1966), 354. Βλ. καὶ Ε. ἄαοοο, ὅ.π., σ. 167.

65. Η. Αἠ'ο'ἄῦ, ἰἄο Καο'οοῦ Ηἄἄἄ'ῦῶἄ, ἀοἄἄῶἄῶ 1891, στο: Ρἄῶἰἄῦῶἄῦἠ" Τοἰῶ ἰοἰ ῶῶἰἄοο, τόμ. ὙΙ, τεύχ. 4 (λατινιστί).

66. Μ. Ε. ῶ'ῶῦ'ο, Τ'ο ἀἰἄῦοἰῦ ἰῦ ῶοἰἄἄ'ο ἰῦ Τ'ἠ'ἄῦ [Οἰἄοοῶἄ'ἄἄ ἔἰἄῦῶἄἄοἄ Αοἄ'οἠῶἄ, 249\, ὕἠἄ 1995, σ. 52. Βλ. καὶ Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α', σ. 178.

67. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου [Κείμενα Λειτουργικῆς, 15\, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 6.

68. Ἰ. Μ. Φουντούλη, ὅ.π. Βλ. καὶ Μ. Ε. ῶ'ῶῦ'ο, ὅ.π., σ. 66.

69. Γ. Ν. Φίλια, «Ἡ "ἀπαλλαγὴ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος"...», σσ. 177-178. Γιά τὸ νόημα τῶν εὐχῶν βλ. καὶ Π. Ν. Τρεμπέλα, Δογματική, σ. 352.

70. Ε. ἄαοοο, «ἄο ῶἰἄοἰ Εἠ'ἠ'ῶο ἰ' Μ'οἄῦῶῶἰο Β'ἄοἠ (Τοἰῶο ἠ'ἄῶο ὑἰἄῶῦ ἀἄοἠ Τἰἄἰ'ἠῶἄ'ο ἰἄοοἄἄῦο)», Ρἄἰἄῦ 1958, ἐν Ρἄῶἰἰ'ῶἄἄ Οἰἄοοῶἄ'ἄῦ 28, σσ. 265-407. Βλ. καὶ Γ. Ν. Φίλια, ὅ.π., σ. 179.

71. Ὠριγένους, Εἰς τὸ Λευϊτικόν, ὁμ. 2, 4, Ρῦ 12, 418ε-419α. «Εῦῶ αἰ'ἠ ὀῶ ὑοἄῶἄἠἄ, "ἄἠοῶ ἰἰἄ ὀῶ "ἄεἰἄἄῦἄ, ἀοἰ ἄ'οοἄῶοοῶἄἄἠ ἰοἠἄῦἄ' ἄοἠἠἄῶἰἠ, ἠἠἠ "ἄἄἄῶ ἄοἠἠἄῶἰ ἄο "ἄἠἰῦἠἄῦ ὑἰῶἰἄῶἠ ὑἰ'ἠ, ὀῶ ὑἄ'οῶ ὀἄ "ἄἠἰῦἠἄο ὑἰἄο ἄαοοῦ ἰἄο ἄἠ ὀἠῶο, ὀῶ ἠἠἠ ὀ'ο ὀἰἔοοἠἠἄῶ ὑἄἠοἰἰῶἄ ἰἠἄοἄ ἄοἰἄἠἄἰο ἄοἠἠἄῶἠ ὑἰ'ἠ, ὀῶ ἠἰἄοἰοἰο ἠοἰἄἠἄοἄἠ, ὑοἠ'οἰἠ ὀἠ ἠἰἄ ἄἄῶ: "ἰἄἰἄ: Ρἰ'ο'οῶἄἄε' αἰἄοἰῦἠ ἠο ἄοἠ'ῦῶἄῶἄἠ ἠοἄἠ ἰἠἄο', ὀῶ ῶ' ἰοἠἄῦἄῦῶἄ ἄἠἄἄὀἄῶοἠ ἠἠἰἄῦ ἠοἄ". ἰο ἠ'ἠ ἄἠἄ'οῶἠ ὀῶ ἄ'ἠ, ἠἠἠ ῶἄἠἔἠἠ ἄἄῦῶῦἠ ἰἄἠἄῶ: "ῶἄ ἠἰἄῦ ἄῶἠἠ ἄοῦἄἠἠἄῶἠ, ἄἠἠὀῶ ἄἰοῦἔῦῶοἰῦ Εἠἠ'οῦἄἄο, ὀῶ ἄἠἄ'οἄοῶ ὀῶ ἠἄοῦἠ, ἠῶοοῶὀῦ ὀἠἠ ῶ'ο ἄο ὀἠἠἄοο ἰἠἄοἄ, ὀῶ ἠἰἄῶἄ ὑἄἰοἄ ὑἄἄἄἄἄῶ ἄοῦἄἠἠἠ, ὀῶ ὑἄ ἄο ἄοἠἠἄῶἄῦ ὑ'οἰἄῶ, ἰοἠἄῶῶὀῶἠ ὀἄ"». Βλ. καὶ Σ. Ν. Σάκκου, Ἑρμηνεία

εἰς τὴν Ἐπιστολὴν τοῦ Ἰακώβου, σ. 162 (ἔχει ἑλληνικὴ ἀπόδοση τοῦ κειμένου). Π. Ν. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, σ. 353. Ε. Μοῦᾶ, ὁ.π., σ. 203. Γ. Ν. Φίλια, Οἱ εὐχῆς τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν ὑπὲρ τῶν μετανοούντων, πρὸς μία διερεύνηση τοῦ τελετουργικοῦ τῆς μετανοίας κατὰ τοὺς τέσσερεις πρώτους αἰῶνες, Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τόμ. 33 (1998), 550-551.

72. Γ. Ν. Φίλια, ὁ.π., σσ. 181-182. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Περὶ Ἰερωσύνης, 3, 6, ἔκδ. Α. Μ. Μὰᾶδωῖοῦ, ὠῖῖῖ ἔῖῖῖῖῖῖ 272, 1980, σ. 154 (50-56): «Οὐ γὰρ ὅταν ἡμᾶς ἀναγεννώσι μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα συγχωρεῖν ἔχουσιν ἐξουσίαν ἀμαρτήματα. Ἀσθενεῖ γὰρ τις, φησὶν, ἐν ὑμῖν; Προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ’ αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος· κὰν ἀμαρτίας ἦ πεπιοηκῶς, ἀφεθήσεται αὐτῷ». Βλ. καὶ Π. Ν. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, σ. 353. Χ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ, σ. 403.

73. Διαταγαὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων 8, 29, ἔκδ. Μ. Μοῦῖῖῖῖῖῖ, ὠῖῖῖῖῖ ἔῖῖῖῖῖῖ 336, 232. Βλ. καὶ Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α’ σ. 177. Κ. Ν. Καλλινίκου, ὁ.π., σ. 521.

74. Γ. Ν. Φίλια, ὁ.π., σ. 180.

75. Διαταγαὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων 8, 29, ὁ.π. Βλ. καὶ Ν. Σ. Μιλόσεβιτς, ὁ.π., σ. 133. Ἰ. Μ. Φουντούλη, ὁ.π., σ. 6.

76. Ι. Ε. ὕᾶᾶᾶᾶ, Τοῦῖῖῖῖῖῖ ἦ ἦᾶᾶ ὀῖῖῖῖῖ ὠῖῖῖῖ ἔῖῖῖῖῖ ὀῖῖῖ ἦᾶᾶᾶ ὀῖῖῖῖῖ, ἦᾶᾶᾶ ἦᾶᾶᾶ ὀῖῖῖῖῖ ὀῖῖῖῖῖ ἦᾶᾶᾶ, Μὰῖῖῖῖῖ 1899, σ. 49. Βλ. καὶ Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α’ σ. 177. Γ. Ν. Φίλια, ὁ.π., σ. 182.

77. Ι. Ε. ὕᾶᾶᾶᾶ, ὁ.π. Π. Ν. Τρεμπέλα, ὁ.π.

78. Ν. Σ. Μιλόσεβιτς, ὁ.π. Βλ. καὶ Ἰ. Μ. Φουντούλη, ὁ.π. Ε. Μοῦᾶ, ὁ.π., σ. 203.

79. Γ. Ν. Φίλια, ὅ.π., σ. 182. Βλ. καὶ Μ. Βιάοιο, ἐν Ράωϊώα Οἰάοδωά"άυ 20, 1929, σ. 321.

80. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Περί τῆς ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθεία λατρείας, 6, Ρϋ 68, 472α. Βλ. καὶ Προκοπίου Γαζαίου, Ὑπόμνημα εἰς τὸ Λευϊτικόν, Ρϋ 87, 764α.

81. Βίος Ἁγίου Ὑπατίου, (5ος αἰ.), Αἠώα ὠαδῆώϊῆ, Ἰούνιος, σ. 313.

82. Νεστοριανικὴ Σύνοδος ὑπὸ τὸν Μάρ-Ἰωσήφ (556 μ.Χ.). Βλ. καὶ Ε. Ε"άα, ὅ.π., σ. 207. ἔ. ὦ. Ηούο"ο, Ηάυώ"αίο ἰού ἔ"οῆά"ού ἰ" αἰώυ "ού ἰ"ῆῆοδωύ ἰάωάοάῖ, ὦ. III, ἀάοοιᾶῆο II, Ραίάυ 1910, σ. 1204.

83. Ἰοδῆοδωά"ύ I ὑῆαο, Εάάύω. 25: Αἰ ἰοῆοδωά"ῆ Εῖώ"εάοῆ 8, II, Ρά 20, 259-260. Βλ. καὶ Σ. Ν. Σάκκου, ὅ.π., σ. 164. Ε. Μο"άα, ὅ.π., σ. 207. ἰ. Ο. Καλογήρου, ὅ.π., σ. 1136. Μ. ὑάω"οώωά, Μαο"ά"ο ἰά ὦώῖᾶά ἄάώῖᾶᾶᾶ, ἄ"ῖ. Iϋ, Μα"άο 1953, σ. 232.

84. ἔαοῦαἰᾶ"ύ Αἰο", Ηῆᾶ"άα 13, Ρά 67, 1075Α. Βλ. καὶ Σ. Ν. Σάκκου, ὅ.π., σ. 164. Ε. Μύ"άα, ὅ.π., σ. 207. Μ. ὑάω"οώωά, ὅ.π., σσ. 233-234.

85. Ηά"αἰᾶ"ύ Αἰο", Ρά 67, 1075 ἔξ. Βλ. καὶ Σ. Ν. Σάκκου, ὅ.π., σ. 164.

86. Μ. ὑάω"οώωά, ὅ.π., σ. 234.

87. ἔαάάω"ά ὑο"οῆώα, ἔκδ. ἄ. Ο' Αἠ"οἰύ, ὠάᾶῆά"οώαῆ ὑάαο ἠ"οῆώά" ἄοώοἰῆ Α"ᾶῆ"ώ ὠῆἰᾶάωῖῆ ἠῆ" ἄο ὑά"άο ἔᾶ"ᾶ"οῆᾶῖ ἰο"ᾶώ"οἰάοώ, ὦ. 1, Ραίάυ 1723, σ. 487. Βλ. καὶ Γ. Ν. Φίλια, ὅ.π., σσ. 182-183.

88. Ρά 93, 39. Βλ. καὶ Μ. ὑάω"οώωά, ὅ.π., σ. 234.

89. Ρά 105, 221. Βλ. καὶ Γ. Ν. Φίλια, ὅ.π., 183.

90. Ν. Σ. Μιλόσεβιτς, ὅ.π., σ. 135.

91. Ἡ «Τάξις γινομένη πῶς δεῖ ποιεῖν τὸ ἅγιον ἔλαιον εἰς νοσοῦντας προσκαλοῦντας πρεσβυτέρους ἐπτὰ ἑσπέρας», τὴν ὁποῖαν ὁ Γκόαρ, στὸ Εὐχολόγιον ὑάαο ὑάώ"ά"ο ὑἰαοῆῖῆ, σσ. 546-548, ἀποδίδει στὸ Βαρβερινὸ Εὐχολόγιο 336, δὲν ἔχει σχέση μετὰ τὸν κώδικα αὐτὸ ἀλλὰ προέρχεται ἀπὸ τὸν

κλειδα βαλόντες τῆς χάριτος, καὶ τὸν ἔλεον ἐκ Θεοῦ τῆς ἀφέσεως ὡς ὑετὸν, καταγάγωσιν. Οὗτος μὲν οὖν ὁ νοῦς, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, περὶ τῶν ἑπτὰ». Γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἑπτὰ ἱερέων βλ. καὶ Σ. Ν. Σάκκου, ὅ.π., σ. 167. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σ. 7.

103. Αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀπὸ πολλοὺς κώδικες μέχρι καὶ τὸ 15ο αἰώνα. Στὸν κώδικα μάλιστα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἑλλάδος 662, 12ου-14ου αἰ., ἀναφέρεται ὅτι ὁ κάθε ἱερέας προσθέτει καὶ ἔλαιο στὸ ἀγγεῖο: «Παρ' ἑνὸς ἐκάστου ἱερέως βάλλοντος μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς εὐχῆς καὶ ἔλαιον» «ἀπὸ τοῦ πρώτου ἕως τοῦ ἐσχάτου» (ΕΒΕ 14, 14ος αἰ.). Βλ. καὶ Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α', σ. 105.

104. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σ. 8.

105. Ν. Σ. Μιλόσεβιτς, ὅ.π., σ. 135. Βλ. καὶ Δ. Τζέρπου (Πρωτ/ρου), ὅ.π. σ. 102.

106. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὅ.π., σ. 382: «Ὁ μὲν λειτουργήσας μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀκολουθίας... Καθ' ἐκάστην γὰρ λειτουργεῖ εἰς μέχρῃς ὅτε πληρωθῶσιν οἱ ἑπτὰ».

107. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὅ.π., σ. 381: «Καὶ μετὰ τὴν εἴσοδον δοξάζει καὶ λέγεται· Οἱ τὴν χάριν λαβόντες. Καὶ νῦν Θεοτόκιν· Θείας γεγόναμεν κοινωνοὶ φύσεως».

108. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὅ.π., σ. 381: «Προκείμενον· Ἐγὼ εἶπα Κύριε ἐλέησόν με. Στίχος· Μακάριος ὁ συνίων ἐπὶ πτωχόν».

109. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὅ.π., σ. 381: «Ὁ ἀπόστολος· Καθολικῆς ἐπιστολῆς Ἰακώβου· Ἀδελφοί· Ὑπόδειγμα λάβετε».

110. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὅ.π., σ. 381: «Ἀλληλούϊα· Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμέ καὶ ἐλέησον».

111. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὅ.π., σ. 381: «Εὐαγγέλιον· κατὰ Μάρκον· Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἑπτὰ μαθητὰς αὐτοῦ ἤρξατο αὐτοὺς ἀποστέλλειν δύο δύο. Τέλος· Καὶ ἤλειπον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον».

112. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὅ.π., σ. 381: «Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ τὸ προκείμενον καὶ ὁ ἀπόστολος καὶ τὰ λοιπὰ πάντα παρὰ τῶν ἱερέων λέγονται».

113. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὁ.π., σ. 381: «Κοινωνικόν· Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι».

114. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὁ.π., σ. 381. Βλ. καὶ Ν. Σ. Μιλόσεβιτς, ὁ.π., σ. 136: «Μετὰ δὲ τὸ ῥηθῆναι καὶ τὴν ὀπισθάμβωνον εὐχὴν ἢ κλάσις τοῦ ἄρτου ὡς εἰώθασιν ἐν τοῖς οἴκοις οὐ γίνεται, ἀλλ' εὐθὺς βάπτωσι τὰ ἠύτρεπισμένα μουνδίτζα μετὰ βαμβακίου οἱ ἱερεῖς εἰς τὴν κανδήλαν καὶ ψαλλόντων πάντων οὐ τῶν ἱερέων μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν τῆς οἰκίας κοσμικῶν τό· Πηγὴν ἰαμάτων ἔχοντες, ποιῶσι πάντες ἱερεῖς ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ λειτουργήσαντος τῷ οἰκοδεσπότη τῆς οἰκίας».

115. «Πάτερ ἅγιε ἰατρὲ ψυχῶν...». Εἶναι ἡ δεύτερη εὐχὴ ποῦ συναντήσαμε στὴν κατὰ τὸν κώδικα αὐτὸ περιγραφὴ τοῦ Εὐχελαίου. Δὲν ὑπάρχουν δηλαδὴ ἑπτὰ εὐχές, ὅπως δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ τὰ ἑπτὰ ζεύγη τῶν ἀναγνωσμάτων ποῦ συναντοῦμε σὲ μεταγενέστερους κώδικες. Αὐτὸ δείχνει ὅτι ὁ κώδικας ἔ'αὕ'αδ 213 «ἐκπροσωπεῖ εἴπερ τις καὶ ἄλλος τὴν πρᾶξιν τῶν πρώτων αἰώνων, καθ' ἣν διὰ μιᾶς καὶ μόνης εὐχῆς καθηγιάζετο τὸ ἔλαιον τῶν ἀσθενῶν, φυσικὸν δ' ἦτο κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων διὰ τοῦ ἤδη ἡγιασμένου ἐλαίου χρίσιν τῶν ἀσθενῶν ν' ἀπηγγέλλοντο ὑπ' αὐτῶν καὶ λέξεις τινές, αἵτινες ἐν τέλει διεμορφώθησαν εἰς τὴν εὐχὴν Πάτερ ἅγιε... Πρὸς τὴν ἀρχαίαν πρᾶξιν παρουσιάζεται σύμφωνος ὁ ἔ'αὕ'αδ 213 (P) καὶ κατὰ τὸ ὅτι τάσσει τὸν καθαγιασμὸν τοῦ ἐλαίου μετὰ τὴν προσκομιδὴν καὶ πρόθεσιν τῶν ἄρτων». Βλ. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α', σσ. 106-107. Ἡ εὐχὴ αὐτὴ κατὰ τὴ μαρτυρία ὄλων τῶν κωδίκων καὶ κατὰ τὸ ἔντυπο διαβάζεται ἀπὸ κάθε ἱερέα χωριστὰ κατὰ τὴ χρῆση. Βλ. καὶ Ν. Σ. Μιλόσεβιτς, ὁ.π., σσ. 134-135. Ε. Μὸ'ἄ, ὁ.π., σ. 220.

116. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὁ.π., σ. 381: «Τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ πᾶσι».

117. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὁ.π., σ. 381: «Καὶ ποιοῦντες σταυροῦ τύπους μετὰ τοῦ ἁγίου ἐλαίου καθ' ἐκάστην θύραν καὶ θυρίδα καὶ ὑπέρθυρον καὶ παραστάδα καὶ πεσσόν».

118. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὁ.π., σ. 382.

119. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὁ.π., σ. 381: «Καὶ ἐν τῇ ἐκφωνήσει ἀλείφωσιν αὐτοὺς σταυροειδῶς· μέτωπον, ὦτα καὶ στήθος καὶ τὰς χεῖρας». Γιὰ τὸ ποιά σημεῖα τοῦ σώματος χρίονται βλ. Κ. Ν. Καλλινίκου, Ὁ χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ, σ. 530.

120. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὁ.π., σ. 381: «Καὶ μετὰ τὸ ἀλείφαι πάντας πάλιν ἐπιβάπτωσι τὰ μουνδίτζα αὐτῶν καὶ περιγυρεύουσι τὸν οἶκον πάντα ψάλλοντες τὸ αὐτὸ τροπάριον· Πηγὴν ἰαμάτων, καὶ τό· Ἅγιοι ἀνάργυροι, καί· Τὴν χάριν τῶν ἰαμάτων».

121. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὁ.π., σ. 382.

122. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὁ.π., σ. 382: «Εἶτα λέγει ἕτερος· Σοφία ὀρθοὶ ἀκούσωμεν, καὶ ἀναγινώσκει ὁ λειτουργήσας εὐαγγέλιον κατὰ Λουκᾶν· Διήρχετο ὁ Ἰησοῦς τὴν Ἱεριχώ».

123. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὁ.π., σ. 382: «Εἶτα ἡ ἐκτενὴς δέησις· Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεος. Ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων. Ἦ· Ὑπὲρ τοῦ ἴλεων καὶ εὐμενῆ γενέσθαι. Καί· Ὑπὲρ τοῦ συγχωρῆσαι ἡμῖν πᾶν πλημμέλημα. Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τοῦδε καὶ τῆς συμβίου αὐτοῦ καὶ τῶν τέκνων ἐὰν ἔχη καὶ παντὸς τοῦ οἴκου αὐτοῦ ὑγείας, σωτηρίας, ἐπισκέψεως καὶ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ. Τό· Κύριε ἐλέησον, μ'. Καὶ ἐκφωνεῖ· Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλόανθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις καὶ σοὶ τὴν δόξαν. Ὁ λαὸς· Ἀμήν. Ὁ ἱερεὺς· Σοφία. Ὁ λαός· Εὐλογεῖτε ἅγιοι· εὐλόγησον δέσποτα. Ὁ ἱερεὺς· Ὁ ὢν εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ὁ λαός· Ἀμήν».

124. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὁ.π., σ. 382: «Στερεώση ὁ Θεὸς τοὺς βασιλεῖς. Δόξα καὶ νῦν, καὶ ποιεῖ τὴν εὐχὴν τῆς ἀπολύσεως· Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ταῖς πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῶν ἁγίων καὶ θαυματουργῶν ἀναργύρων καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἐλεήση καὶ σώση. Ὁ λαός· Ἀμήν».

125. Μ. Αἰῖὰδῶ, ὁ.π., σ. 382: «Καὶ ὑποστρέφοντες ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ οἴκου λέγουσιν τό· Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ. Καὶ γίνεται ἡ κλάσις τοῦ ἄρτου καὶ ἡ διανομὴ καὶ

ἐκφώνησιν) ἐπακολουθεῖ ἀντίφωνον «Μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη κ.τλ... Ἐπακολουθοῦσιν καὶ ἕτερα ἕξ ἀντίφωνα κατ' ἐρανισμόν ἕκαστον τῶν ὁποίων καταλήγει εἰς τὸ Δόξα καὶ νῦν Θεοτοκίον καὶ μεθ' ἕκαστον ἕξ αὐτῶν ἐξέρχεται ὁ δεύτερος, ὁ τρίτος κ.λπ. ἱερεῖς ἐπαναλαμβάνοντες ἕκαστος τὴν αὐτὴν συναπτὴν καὶ ἕκαστος ἀπαγγέλλων ἰδίαν εὐχὴν καὶ χρίων τοὺς ἀσθενεῖς». Βλ. καὶ Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α', σ. 109. Ν. Σ. Μιλόσεβιτς, ὅ.π., σ. 140.

132. Π. Ν. Τρεμπέλα, ὅ.π. Ν. Σ. Μιλόσεβιτς, ὅ.π.

133. Α. ἰῆᾶῶἰᾶὸᾶῦῶᾶῆ, Οᾶᾶῦᾶὸᾶὸ ᾶῶἰῶᾶῶῦῶῦῶᾶῆ Ἰῶᾶῦῶῶῆ, ῶ. II, Ηᾶἰῶῦᾶῶᾶῆ 21965, σ. 109: «Καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι ἓνα ἕκαστον τὴν εὐχὴν ταύτην, ἀλείφουσιν αὐτὸν εἰς ἕκαστος πρεσβύτερος ἐκ τοῦ ἁγίου ἐλαίου, ποιοῦντες σταυροῦ τύπον ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ, καὶ τοῦ μυκτῆρος, καὶ τοῦ πώγωνος, καὶ τοῦ αὐχένος, καὶ τῶν δύο ὠτων, καὶ ἐπὶ τῶν χειρῶν, ψάλλουσι τροπάριον· Ἅγιοι, ἀνάργυροι... Καὶ ἐν τῷ ἀλείφειν τὸν ἄρρωστον, ἀλείφουσι καὶ τὸν λαόν, εἶτα δίδωσιν αὐτῷ τῶν θείων ἁγιασμάτων καὶ κοινωνεῖ. Εἶτα λέγουσι τὸ Εὐλογῆσω τὸν Κύριον καὶ ἡ ἀπόλυσις. Ἐν δὲ τῷ τελειοῦσθαι ἅπαντα, αἴρουσι τὸν ἄρρωστον καὶ ἀπέρχονται εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ψάλλοντες· Τῇ Θεοτόκῳ ἐκτενώς, λέγουσι καὶ τὸν Ν'». Βλ. καὶ Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α', σσ. 108-109.

134. Α. ἰῆᾶῶἰᾶὸᾶῦῶᾶῆ, ὅ.π., σ. 109. Βλ. καὶ Ν. Σ. Μιλόσεβιτς, ὅ.π., σσ. 137-139.

135. Α. ἰῆᾶῶἰᾶὸᾶῦῶᾶῆ, ὅ.π., σ. 101. «Ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἐν ἣ δόξει γίνεσθαι τοῦ ἁγίου ἐλαίου ἐπὶ ἄρρώστου, συνάγονται ἐπτὰ πρεσβύτεροι καὶ ποιοῦσι τὸν ἐσπερινὸν καὶ παννυχίδα, καὶ ψάλλοντες κανόνα, τὸν γεγραμμένον εἰς τὸ τέλος τῆς βίβλου· ὁμοίως καὶ εἰς τὸν ὄρθρον ψάλλουσι κανόνας τοὺς ἀρμόζοντας. Καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὄρθρου λειτουργοῦσιν οἱ ἐπτὰ πρεσβύτεροι εἰς διαφόρους ἐκκλησίας ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ, εἶτα συνάγονται εἰς μίαν ἐκκλησίαν, καὶ οὕτως γίνεται κατὰ τάξιν ἡ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐλαίου,

καθώς υποτέτακται. Τοῦ πρώτου πρεσβυτέρου ποιούντος τὴν πρόθεσιν καὶ θυμιώντος ὄλον τὸν ναόν, καὶ φέρει τὸ τρυβλίον, καὶ λέγει ὁ αὐτὸς πρεσβύτερος· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε νῦν καὶ αἰεί... καὶ εἶθ' οὕτως βάλλει ὕδωρ τῶν ἀγίων θεοφανείων καὶ οἶνον, καὶ ἔλαιον, ἐπισφραγίζων αὐτά, ὁμοίως καὶ ὁ β' πρεσβύτερος βάλλει καὶ αὐτὸς ὕδωρ τῶν ἀγίων θεοφανείων καὶ οἶνον, καὶ ἔλαιον ἐν τῷ τρυβλίῳ, ἐπισφραγίζων λέγει· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε... Ὅμοίως ποιούσι καθεξῆς οἱ ἑπτὰ πρεσβύτεροι». Βλ. καὶ Ε. Μοῦτῆ, ὁ.π., σ. 223.

136. Α. Ἰηὼὶᾶὸᾶῦὸᾶῆ, ὁ.π., σ. 109.

137. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α', σσ. 108-110.

138. Νικηφόρου Β' Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Περί τῶν λεγόντων ὅτι χρὴ καὶ μετὰ τὸν θάνατον εὐχέλαιον ποιεῖν ἐν νεκρῷ, Ρῦ 140, 808Α-Β.

139. Π. Ν. Τρεμπέλα, ὁ.π., σ. 114. Δ. Β. Τζέρπου (Πρωτ/ρου), ὁ.π., σσ. 104-106. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σσ. 8-9. Τοῦ ἰδίου, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς Ἀπορίας, τ. Γ', ἔκδ. «Ἀποστολικῆς Διακονίας», Ἀθήνα 21991, σ. 34.

140. Π. Ν. Τρεμπέλα, ὁ.π., σ. 114. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς Ἀπορίας, τ. Γ', σ. 34.

141. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σσ. 17. Π. Ν. Τρεμπέλα, ὁ.π., σ. 114. ὦ. Μάωὸῦ, Α "ὰ ἰὸῆῖοῖῆῖὸ ἰὸ ῖ ἂῖὼὸῖ ἰὸ ἡὰὸῖ ἰὸ ῖ Εῖῆῖῖῖῖῖῖ, στὸ Οἶᾶὸὸῖᾶῖᾶ ἔῖῖᾶῖῖᾶὸᾶ Ροῖᾶῖᾶᾶ, 22 (1956), 361-363.

142. Α. Ἰηὼὶᾶὸᾶῦὸᾶῆ, ὁ.π., σσ. 197-202.

143. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α', σ. 115. Ν. Σ. Μιλόσεβιτς, ὁ.π., σ. 141.

144. Α. Ἰηὼὶᾶὸᾶῦὸᾶῆ, ὁ.π., σ. 197. «Ἀφ' ἐσπέρας ὀφείλει τιθῆναι κανδήλαν μεγάλην καὶ τίθεται ἐν τῇ ἀγίᾳ τραπέζῃ, καὶ ἄπτει αὐτὴν καὶ εἶθ' οὕτως λέγει· Πάτερ ἅγιε, ἰατρὲ ψυχῶν καὶ σωμάτων...».

145. A. ἰῆᾶῶἰᾶὸᾶῦὸᾶῆ, ὅ.π., σ. 197. «Εἶτα λέγει ἐν εἰρήνῃ... Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν... Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης... Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου... Ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν ὁ δεῖνα ὑγείας καὶ σωτηρίας καὶ ἀφέσεως... Ἀντιλαβοῦ, σῶσον... Τῆς Παναγίας... Καὶ λέγει· Ἀλληλούϊα γ' καὶ λέγει τροπάριον, ἦχος πλ. β'. Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε... Δόξα καὶ νῦν, Τῆς εὐσπλαγχνίας... Καὶ ἄρχεται ψάλλειν τὸν κανόνα εἰς ἦχον β'. Ὡδὴ α'. Δεῦτε λαοί... Πάντες πιστοί, δεῦτε συμφώνως τιμήσωμεν τὴν Θεοτόκον· Χριστὸν γὰρ κυήσασα... ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως τῆς πατρικῆς ἐκ σοῦ λαβὼν τὸ φύραμα... Τῶν χερουβὶμ τιμιωτέρα ὑπάρχουσα, λύτρον ἡμῖν τῆς ἁμαρτίας ἐγέννησας τὸν εὐεργέτην Κύριον... Ἔτι καὶ ἔτι... Ὑπὲρ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ ὁ δεῖνα ὑγείας καὶ σωτηρίας καὶ ἀφέσεως... Ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι αὐτὸν πᾶν πλημμέλημα ἐκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον. Ἀντιλαβοῦ, σῶσον... Τῆς Παναγίας ἀχράντου... Καὶ λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην· Ἀγαθέ, φιλάνθρωπε, εὐσπλαγχνε, πολυέλεε Κύριε... Καὶ λέγει κάθισμα· Τὸν πλοῦτον θεωρήσας τῶν ἀρετῶν τοῦ Ἰὼβ συλλῆσαι... Δόξα καὶ νῦν, Οἶ τὴν σὴν προστασίαν... Δέσποτα, φιλόψυχε, φιλόδουλε Σωτὴρ τῶν ἀπάντων...

146. A. ἰῆᾶῶἰᾶὸᾶῦὸᾶῆ, ὅ.π., σ. 198. «Δόξα, Διαπλέων τὸ πέλαγος τῆς παρούσης ζωῆς μου... Καὶ νῦν, Τῇ Θεοτόκῳ ἐκτενωῶς... Βασιλεῦ θεραπευτὰ τῶν καμνόντων...».

147. A. ἰῆᾶῶἰᾶὸᾶῦὸᾶῆ, ὅ.π., σ. 198: «Τῇ ἐπαύριον συνάγονται οἱ ἱερεῖς ἐπτὰ, καὶ λέγει ὁ διάκονος· Εὐλόγησον, δέσποτα. Ὁ πρῶτος τῶν ἱερέων· Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς... Καὶ ἄρχεται ψάλλειν τροπάριον εἰς ἦχον πλ. β'. Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, Δόξα καὶ νῦν, Τῆς εὐσπλαγχνίας τὴν πύλην... καὶ ποιεῖ ἐκτενήν· Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεός... Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ ἴλεων καὶ εὐμενῆ καὶ εὐδιάλλακτον γενέσθαι τὸν ἀγαθὸν καὶ φιλάνθρωπον Θεὸν ἐπὶ ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν τοῦ... Ὑπὲρ ὑγείας καὶ σωτηρίας καὶ ἀφέσεως... Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ... Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου... Τοῦ ἀναγγέλλειν τὸ πρῶτ'... Δόξα

καὶ νῦν. Εὐχὴ ἀντιφώνου πρώτου· Κύριε, Κύριε, ἐν τῷ ἐλέει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς. Ἀντίφωνον β΄. Ὁ Κύριος ἐβασίλευσε... Καὶ γὰρ ἐστερεώθη... Τὰ μαρτύριά σου, Δόξα, ὁ μονογενῆς Υἱός... Ἔτι καὶ ἔτι. Εὐχὴ ἀντιφώνου β΄. Ὁ πλούσιος ἐν ἐλέει καὶ πολὺς ἐν ἀγαθότητι, ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως. Ἐκφώνησις· Ὅτι Θεὸς ἐλέους ὑπάρχεις. Ἀντίφωνον γ΄. Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα... Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον. Ὅτι Θεὸς μέγας καὶ βασιλεὺς μέγας... Εὐχὴ τῆς εἰσόδου· Αἰτούμεθά σου, Κύριε ὁ Θεός, ὅπως ἐπιστάξης τὸ ἔλεός σου ἐπὶ τὸ ἔλαιον τοῦτο... Ἴνα καὶ αὐτοὶ σὺν ἡμῖν δοξάσωσι...».

148. Α. ἱἡἄῶἰᾶὸἰᾶῦὸἄῃ, ὅ.π., σ. 199.

149. Α. ἱἡἄῶἰᾶὸἰᾶῦὸἄῃ, ὅ.π., σ. 199.

150. Α. ἱἡἄῶἰᾶὸἰᾶῦὸἄῃ, ὅ.π., σ. 199.

151. Α. ἱἡἄῶἰᾶὸἰᾶῦὸἄῃ, ὅ.π., σ. 201.

152. Α. ἱἡἄῶἰᾶὸἰᾶῦὸἄῃ, ὅ.π., σ. 202.

153. Α. ἱἡἄῶἰᾶὸἰᾶῦὸἄῃ, ὅ.π., σ. 202. Βλ. καὶ Ν. Σ. Μιλόσεβιτς, ὅ.π., σ. 141.

154. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α΄, σ. 115. Ν. Σ. Μιλόσεβιτς, ὅ.π., σσ. 141-142.

155. Α. ἱἡἄῶἰᾶὸἰᾶῦὸἄῃ, ὅ.π., σ. 184: «Καὶ λέγει ὁ ἱερεὺς τὸν εὐλογητόν, καὶ ἀρχόμεθα τὸν ψαλμόν, καὶ μετὰ τὴν πλήρωσιν τούτου, λέγει ὁ πρωτοπαπὰς τὴν συναπτὴν ὅλην καὶ ἐκφώνησιν· Ὅτι πρέπει. Στιχηρά, ἦχος δ΄. Ἔδωκας τὴν χάριν σου... Βλέψε, ἀκατάληπτε... Χρίσει τοῦ ἐλαίου σου... Δόξα καὶ νῦν, Ἀπὸ ἐναντίων κινδύνων...».

156. Α. ἱἡἄῶἰᾶὸἰᾶῦὸἄῃ, ὅ.π., σ. 185.

157. Α. ἱἡἄῶἰᾶὸἰᾶῦὸἄῃ, ὅ.π., σ. 185. «Συνάγονται οἱ ἑπτὰ ἱερεῖς καὶ τίθουσι τετραπόδιον καὶ ἐπάνω τούτου τίθουσι πινάκιον, ἔχον τὰ σιτάρια ἢ κριθάρια, καὶ ἐπάνω κανδήλαν». Βλ. καὶ Ε. Μύᾶ, ὅ.π., σσ. 222-223.

158. Α. ἱἡἄῶἰᾶὸἰᾶῦὸἄῃ, ὅ.π., σ. 185: «Προσφέρεται δὲ ὁ μέλλων ποιεῖν τὸ ἅγιον ἔλαιον, ποιῶν κατ' ἀνατολὰς μετανοίας τρεῖς καὶ ἑτέρας μετανοίας εἰς τοὺς ἱερεῖς, λέγων

οὕτως· Εὐλογεῖτε ἱερεῖς... Καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ ἱερεῖς· Ὁ Θεὸς συγχωρήσει καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ ἴσταται κατὰ ἀνατολάς, ἀσκεπασμένων τῶν ἱερέων, καὶ σφραγίζουσι».

159. Α. ἱῆᾶῶῖᾷᾰᾱῦᾔᾰᾶᾢᾤᾶῖᾦ, ὅ.π., σ. 185.

160. Α. ἱῆᾶῶῖᾷᾰᾱῦᾔᾰᾶᾢᾤᾶῖᾦ, ὅ.π., σ. 187: «Καὶ εὐθύς ἄρχεται ὁ πρωτοπαπᾶς λέγειν τὴν εὐχὴν ταύτην, καὶ ἀλείφει αὐτὸν ἕως τῶν ἐπτά».

161. Α. ἱῆᾶῶῖᾷᾰᾱῦᾔᾰᾶᾢᾤᾶῖᾦ, ὅ.π., σ. 187.

162. Α. ἱῆᾶῶῖᾷᾰᾱῦᾔᾰᾶᾢᾤᾶῖᾦ, ὅ.π., σ. 187.

163. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σσ. 82-88. Παραθέτουμε ἐδῶ τὸ διάγραμμα τῆς τάξης τοῦ εὐχελαίου στὴ θεία λειτουργία: «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία, τὰ εἰρηνικά τοῦ εὐχελαίου, ἡ εὐχὴ τοῦ α΄ ἀντιφώνου: Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ τὸ κράτος..., ἡ εὐχὴ τοῦ ἁγίου ἐλαίου: Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἐλέει... Τὰ ἀντίφωνα καὶ ἡ εἴσοδος, τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ Εὐχελαίου: Ἦχος δ΄. Ταχὺ προκατάλαβε: Ταχὺς εἰς ἀντίληψιν..., τὰ λοιπὰ ἀπολυτικά καὶ κοντάκια, Δόξα... Καὶ νῦν..., Κοντάκιον. Ἦχος β΄, Πρεσβεία θερμῆ... Ἡ εὐχὴ τοῦ τρισαγίου: Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος... (ἐκφώνως). Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν..., τὸ τρισαγιον: Ἄγιος ὁ Θεός... (γ΄) ἢ τὸ Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε... (γ΄). Τὸ α΄ προκείμενον, τὸ α΄ ἀποστολικὸν ἀνάγνωσμα, τὸ α΄ ἀλληλουάριον, τὸ α΄ Εὐαγγέλιον, ἡ ἐκτενής: Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεός..., ἡ εὐχὴ τῆς ἐκτενοῦς: Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὴν ἐκτενὴ ταύτην... (ἐκφώνως) Ὅτι ἐλεήμων... Ἡ α΄ εὐχὴ: Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ἀναρχε ἀδιάδοχε... (ἐκφώνως) Σὺ γὰρ ἐστὶ τὸ ἐλεεῖν..., τὸ β΄, γ΄, δ΄, ε΄, στ΄ καὶ ζ΄ προκείμενον, Ἀπόστολος, ἀλληλουάριον, Εὐαγγέλιον, ἐκτενής καὶ εὐχὴ, οἱ εὐχές τῶν πιστῶν καὶ τὰ λοιπὰ τῆς θείας λειτουργίας. Μετὰ τὸ Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον... ἡ χρῆσις μετὰ τῆς εὐχῆς: Πάτερ ἅγιε..., ἡ συγχώρησις: Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, Βασιλεῦ ἅγιε, εὐσπλαγχνε... καὶ ἀπόλυσις». Ὁ ὦ. Ὡ αἰ ἐκδίδει ἐπίσης τὴν μεβάση τὸ Βαρβερινὸ κώδικα 329 σύνδεση τοῦ εὐχελαίου με

τὸν ὄρθρο καὶ τὴ θεία λειτουργία. Βλ. Εὐχολόγιον, σσ. 346-348.

164. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Διάλογος, Ρϋ 155, 516B-536B. Δ. Β. Τζέρπου (Πρωτ/ρου), ὁ.π., σσ. 104-108. Ν. Σ. Μιλόσεβιτς, ὁ.π., σ. 146. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σ. 10.

165. Τὸ θέμα αὐτὸ ἀπασχόλησε σοβαρὰ κατὰ καιροὺς τοὺς ρυθμίζοντες τὰ λειτουργικὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν αὐστηρὴ γραμμὴ τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριζε τὴ συμμετοχὴ ἑπτὰ ἱερέων, ὁ ἅγιος Συμεὼν μολονότι θὰ ἤθελε νὰ τὴν τηρήσει «ὡς ἔθος ἀρχαῖον», ἐν τούτοις κατ' ἀνάγκην δέχεται νὰ τελεῖται τὸ εὐχέλαιο ἀπὸ τρεῖς ἱερεῖς. Βλ. Ρϋ 155, 517B: «Τινὲς δὲ ἔνθα σπάνις ἱερέων, καὶ τρεῖς προσκαλοῦνται μόνους. Καὶ τοῦτο οὐ μεμπτέον. Ἔσται γὰρ πρῶτον μὲν διὰ δύναμιν τῆς Τριάδος· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὸ εἰς μαρτυρίαν καὶ κήρυγμα τῆς Τριάδος παρὰ τοῦ Ἡλιοῦ πάλιν γεγονός, ὅτε νεκρωθέντα τὸν υἱὸν Σαραφθίας ἀνέστησε, τρεῖς προσευξάμενος καὶ τρεῖς ἐπιπεσὼν αὐτῷ· Τινὲς δὲ καὶ πλείονας τῶν ἑπτὰ συναθροίζουσιν εἰς πλείονος δεῖγμα πίστεώς τε καὶ προθυμίας. Ἄλλ' οὐ πολυπραγμονητέον περὶ τοῦ ἀριθμοῦ· ἐπεὶ οὐδὲ ἀριθμὸς γράφεται. Πλὴν εἰ καὶ οὐ γέγραπται, ἀλλ' ἀναγκαῖον τὴν ἀρχαίαν τηρεῖσθαι παράδοσιν. Καὶ ἔστωσαν μὲν ἑπτὰ ὡς ἔθος ἀρχαῖον· εἰ δ' ἀνάγκη, τὸ ἔλαττον τρεῖς».

Κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης εἶναι ἀκόμη πιὸ συγκαταβατικὸς καὶ δέχεται ὅτι εἶναι «συγκεχωρημένον νὰ γίνεται καὶ τὸ ἅγιον εὐχέλαιον ἐν τισὶ χωρίοις καὶ τόποις τῆς Βουλγαρίας ἢ καὶ ἄλλης ἐπαρχίας ὄχι μόνον ἀπὸ τρεῖς ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ δύο καὶ ἀπὸ ἓνα διὰ ὀλιγότητα τῶν ἱερέων ὅπου εἶναι εἰς τοὺς τόπους ἐκείνους, ταῦτόν εἰπεῖν, διὰ τὴν ἀνάγκην. Καλῆτερον γὰρ εἶναι νὰ γίνεται τὸ μυστήριον καὶ ἀπὸ ἓνα μόνον ἱερέα, πάρεξ νὰ τὸ ὑστεροῦνται παντάπασιν οἱ ἐκεῖσε χριστιανοὶ καὶ μάλιστα οἱ ἀσθενεῖς». Βλ. Πηδάλιον, ἔκδ. «Ρηγόπουλου», Θεσσαλονίκη

1987, σ. 470 (ύποσημ. στὸν 13ο κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου). Βλ. καὶ Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σ. 11.

166. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 517B.

167. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 524A: «Συνάγονται τοίνυν οἱ ἑπτὰ, καθὼς ἔφημεν, πρεσβύτεροι· καὶ ἐνδεδυμένων τὰς ἱεράς τούτων στολάς, τὴν ἐν αὐτοῖς δηλούντων χάριν τοῦ Πνεύματος, τοῦ πρώτου αὐτῶν εὐλογοῦντος, τύπον ἐπέχοντος τοῦ Χριστοῦ, ὡς κεφαλὴ πάντων ἐστί».

168. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 524A: «Παννυχὶς λέγεται κανόνος, ὑπὲρ τοῦ ποιουμένου τὸ ἅγιον ἔλαιον».

169. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σ. 15.

170. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 524A.

171. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 524A: «Οὗτος προσπίπτων τρεῖς παρὰ πάντων αἰτεῖται συγχώρησιν εἰς ἀνακήρυξιν τῆς Τριάδος, παρ' ἧς ἅπαν δώρημα τέλειον, καὶ εἰς βεβαίωσιν τῆς διὰ μετανοίας συγχωρήσεως· ὅτι πάντα ἡ Τριάς βεβαιοῖ καὶ τρεῖς παρὰ τῶν ἱερέων συγχωρεῖται».

172. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 524B.

173. Στὰ χειρόγραφα, ἀλλὰ καὶ στὰ ἐντυπα ὑπάρχει ἡ δοξολογικὴ ἐκφώνηση «Ὅτι πρέπει σοι...». Βλ. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α', σ. 136.

174. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 524B.

175. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σ. 19.

176. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 524Bῆ: «Καὶ ἔλαιον ἐν φωταγωγῷ ἐπιβάλλεται ἢ ἐν σκεύει ἄλλῳ τινι. Ἐν ᾧ καὶ ἑπτὰ ἀνάπτεται φῶτα, κατ' ἀριθμὸν τῶν ἱερέων καὶ εἰς τύπον τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος: Καὶ ὅτι ὡς λυχνία θεία διὰ τοῦ ἁγίου ἐλαίου γίνεται· καὶ ὡς ὀλοκάρπωσις καὶ θυσία καθαρὰ Θεῷ ἀναφέρεται, ἵνα τύχοιμεν ἐλέους αὐτοῦ...».

177. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 524ῆ: Ἡ εὐχὴ αὐτὴ «ὑπεμφαίνει γὰρ καὶ ἐν ἡμῖν τὴν τοῦ μωλωπισθέντος ἐκείνου ἴασιν, ὃν ἐκ Σαμαρείας ἀναλαβόμενος Ἰησοῦς ὁ ἀπὸ

τῆς Μαρίας Παρθένου, οἴνω καὶ ἐλαίῳ αὐτὸν ἐθεράπευσεν τῷ αἵματι ἑαυτοῦ καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ σκεύει πρὸ τοῦ ἐλαίου καὶ οἴνον τινες ἐπιβάλλουσι».

178. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 524ξ.

179. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 525ξ.

180. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α΄, σ. 113.

181. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 525Βξ.

182. Τὸ κείμενο σήμερα ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ἄναρχε, ἀδιάδοχε, ἅγιε ἁγίων, ὁ τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν ἐξαποστείλας, ἰώμενον πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, κατάπεμψον...». Βλ. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α΄, σ. 143. Τὸ κείμενο τοῦ ἁγίου Συμεὼν ἔχει ὡς ἐξῆς «Ἄναρχε, ἀδιάδοχε, ἅγιε ἁγίων· Σὺ ὁ ἀπαρχῆς καὶ αἰεὶ ἐλεήμων, καὶ ὁ μὴ διαδοχὴν ἔχων. Ὁ αὐτὸς γὰρ εἶ σὺν τῷ Υἱῷ σου καὶ Πνεύματι, αἰεὶ Πατὴρ ἀναλλοίωτος, καὶ ἅγιος τῶν ἁγίων, τουτέστι μόνος ἅγιος, καὶ τῶν ἁγιαζομένων ἁγιασμός, ἡμεῖς δὲ ἁμαρτωλοὶ καὶ πλήρεις παντὸς ρύπτου, καὶ ὡς ἀρξάμενοι ἀλλοιούμενοι». Βλ. Ρῦ 155, 525Β.

183. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 525ἰ.

184. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α΄, σ. 112.

185. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 525ἰ. «Μετὰ τὴν εὐχὴν δὲ εὐθύς τὰ τοῦ θεαδέλφου ἀναγινώσκειται ἀποστολικά ρήματα, σαφῶς ἡμῖν μαρτυροῦντα, ὅθεν ἡμεῖς τὴν παράδοσιν ταύτην ἐλάβομεν».

186. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 525ἰ. «Ὅτι τε ἐπιδημία γέγονε θείας χάριτος, καὶ ὅτι ὁ Κύριος διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἔρχεται».

187. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 525ἰ. «Διὸ καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ καὶ ἁγιασμὸν ἡμῶν θυμίαμα προσκομίζεται εἰς ὁσμὴν εὐωδίας καὶ μετάδοσιν θείας χάριτος».

188. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 525ἰ. «Καὶ τὸ Εὐαγγέλιον εὐθύς ἀναγινώσκειται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐκτελοῦντος τὴν τελετὴν παρὰ τοῦ πρώτου ἱερέως εἰς

ἀποτροπήν ἐξ αὐτοῦ παντὸς ἐναντίου, εἰς εὐλογίαν αὐτοῦ, εἰς κάθαρσιν τοῦ νοῦς καὶ τῶν αἰσθήσεων ἀπασῶν».

189. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 525ἱ.

190. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 528Α.

191. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 528Α.

192. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α΄, σ. 113.

193. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 528ΑΒ. «δεικνύς ὅτι κατὰ μίμησιν τοῦ Δεσπότης τὴν ἰατρειάν ποιεῖται, χεῖρα τοῖς ἀρρώστοις ἐπιτιθέντος καὶ τῇ ἀφῆ ἔξιουμένου. Καὶ ὡς ἀπὸ τῆς χάριτος τῆς θείας ἐνεργεῖ, ἡγιασμένος ὢν τῇ χειροτονία καὶ τῇ ἀφῆ τῆς χειρὸς καθαίρων καὶ ἀγιάζων».

194. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 528ἱἱ. «Τὸ ὁμόφωνον πάντων ἐπιμαρτυροῦσι τῆς ἰκεσίας, καὶ πάντας συνεργοὺς τοῦ ἔργου τοὺς ἀγίους μετὰ τῆς κοινῆς μεσίτιδος τῆς Παναγίας ἐπικαλουμένη Θεοτόκου».

195. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 528Β. «Ἐν τῷ τῆς εὐχῆς δὲ τέλει ἀλείφει καὶ τῷ ἐλαίῳ σταυροειδῶς αὐτοῦ τό τε πρόσωπον διὰ τοὺς ἐντὸς λογισμοὺς καὶ τὰ αἰσθητήρια χρίων ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τελευταῖον τὰς χεῖρας ἐκ τῶν διανοημάτων καὶ πράξεων πονηρῶν ἀνακαθαίρων αὐτὸν καὶ τειχίζων τῷ ἀγίῳ ἐλαίῳ καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ καὶ ἀγιάζων ὀλοτελῶς, τὸ “ἡ βοήθεια ἡμῶν ἐν ὀνόματι Κυρίου” ἐν ἐκάστη λέγων σφραγίδι, μαρτυρῶν ὡς παρ’ οὐδενὸς ἑτέρου, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἐλεήμονος μόνου Θεοῦ ἢ βοήθεια. Καὶ οὕτω τῇ χειρὶ σφραγίζων αὐτὸν, ἀπέρχεται, ἀσπαζομένου ἐκείνου τὴν ἀγίασαν χεῖρα. Καὶ καθεξῆς ὁμοίως οἱ λοιποὶ ποιοῦσιν ἱερεῖς».

196. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 528ἱ. «Ἐκαστος οὖν ποιεῖται ἱερεὺς πᾶσαν τὴν τάξιν, ὡς ἔφημεν, τοῦ διακόνου μὲν τὸν ἀπόστολον λέγοντος ἢ ἀναγνώστου, τοῦ ἱερέως δὲ τό τε εὐαγγέλιον, τὴν ἱερὰν πρώτην εὐχὴν εἰς ἐπήκοον καὶ τὴν δευτέραν μυστικῶς ἐν τῷ ἀλείφειν. Καὶ τέλος σφραγίζοντες τὸν χρισθέντα τῇ δεξιᾷ ἀσπαζομένου αὐτὴν ἀπέρχονται».

197. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 528ἱ.

198. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α΄, σ. 113.
199. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 529Α.
200. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 529Α: «Πάλιν ὁ πρῶτος τῶν ἱερέων τελευταίαν εὐχὴν συγχωρήσεως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἀναγινώσκει τοῦ δεχομένου τὴν τελετὴν, πάντων τῶν ἱερέων ἐφαπτομένων αὐτοῦ ταῖς χερσὶν ὡς συνεργῶν καὶ συνευχομένων. Διὸ καὶ τούτων ὡς συλλειτουργῶν καὶ συμπρεσβυτέρων ἐν τῇ εὐχῇ μέμνηται».
201. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 529Α: «Καὶ τέλος Θεὸν τῶν μετανοούντων ἐκφώνως αὐτὸν ἀνειπῶν, καὶ ἐπὶ ταῖς κακίαις ἡμῶν μετανοοῦντα, καὶ δοξολογήσας ὡς χρεῶν, τὴν εὐχὴν ποιεῖται τῆς ἀπολύσεως».
202. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 529Β.
203. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 529Β.
204. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 529Β.
205. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 529Β.
206. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 529ἰ.
207. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 529ἔ.
208. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 529ἰ-532Α. «Τὸ μύρον δέ γε τὸ ἅγιον ζωὴν ἐμπνέει θεῖαν· μᾶλλον δὲ ἀναζωοῖ καὶ ἀνακαινίζει ἐν Πνεύματι, καὶ τῶν χαρίτων τούτου τῆς εὐωδίας ἡμᾶς ἐμπίπλησι, καὶ τὴν σφραγίδα καὶ τὴν ἔμπνευσιν ἐν Χριστῷ τῷ ζῶντι μύρω παρέχει τῆς χάριτος· οὐ καθὼς μύρον μόνον, ἀλλὰ καθὼς τῆς τελετῆς μύρον ἅγιον, τὴν χάριν ἔχον τοῦ Πνεύματος. Οὕτω τοίνυν καὶ ἔλαιον μὲν τοῦτο, ἀλλ' ἔλαιον ἅγιον τῆς ἱερᾶς τελετῆς, καὶ πεπληρωμένον θείας δυνάμεως, καὶ μετὰ τοῦ ἰλαρύνειν αἰσθητῶς, καὶ τὰς ψυχὰς λαμπρύνειν καὶ ἀγιάζειν ὁμοῦ, σώματά τε ἰσχύον καὶ πνεύματα, καὶ ἀπαλείφειν τραύματα, καὶ ἀρρωστήματα θραύειν, καὶ βορβόρου καθαίρειν ἀμαρτιῶν, καὶ ἐλέους Θεοῦ χορηγὸν ἡμῖν εἶναι, δύνάμιν ἔχον καὶ ἰλαρότητος».
209. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 204ἰ. «Ὅτι δὲ ἠλείψατο καὶ ἔλαιον ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Σωτὴρ, καταμαθεῖν ἔστιν ἐκ τοῦ μύρου, δι' οὗ ἢ προσελθοῦσα ἠλείψεν αὐτὸν πόρνη· οὐχ

ἡ πλησίον τοῦ πάθους Μαρία ἢ τοῦ Λαζάρου, ἥτις καὶ σεμνή ἦν... ἀλλ' ὅπερ ἢ ἐν τῷ Λουκᾶ γεγραμμένη πόρνη προσέφερεν, ἢ καὶ τοῖς δάκρυσιν ἔβρεχε καὶ ἤλειφε τοὺς πόδας αὐτοῦ».

210. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ.π., Ρῦ 155, 205Α: «Ὁ δὴ καὶ τῆς μετανοίας ἔλαιόν ἐστιν, εἰκότως αὐτῷ προσαχθὲν παρὰ τῆς ἀμαρτωλοῦ, δι' οὗ καὶ αὕτη διὰ τῶν τριχῶν ὧν ἐξέμασεν ἠλειμμένη, τὴν τῶν πολλῶν ἀμαρτημάτων ἄφεςιν εἴληφεν». Βλ. καὶ Δ. Β. Τζέρπου (Πρωτ/ρου), ὁ.π., σσ. 108-109.

211. ὦ. ὕ^ῆαῖ, ὁ.π., σ. 332: «Εὐλογοῦντος τοῦ πρώτου τῶν ἱερέων ἀρχόμεθα τοῦ Τρισαγίου. Παναγία Τριάς. Πάτερ ἡμῶν. Ὅτι σοῦ ἐστιν. Τὸ Κύριε ἐλέησον ἰβ'. Τό, Δεῦτε προσκυνήσωμεν». Βλ. καὶ Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σ. 27.

212. Ὁ ὦ. ὕ^ῆαῖ δὲν μνημονεύει τὸν ψαλμὸ αὐτό.

213. ὦ. ὕ^ῆαῖ, ὁ.π., σ. 332: «Τὸ ἀλληλουῖα. Ἦχος πλ. β'. Κύριε μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με. Στίχος. Ἐλέησόν με, Κύριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι. Εἶτα τὰ τροπάρια. Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς. Δόξα. Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς. Καὶ νῦν. Τῆς εὐσπλαγχνίας τὴν πύλην». Βλ. καὶ Ἰ. Μ. Φουντούλη, ὁ.π., σ. 29.

214. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α', σ. 115.

215. ὦ. ὕ^ῆαῖ, ὁ.π., σσ. 332-334. Ἰ. Μ. Φουντούλη, ὁ.π., σ. 17.

216. ὦ. ὕ^ῆαῖ, ὁ.π., σ. 335.

217. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σσ. 15-18.

218. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς Ἀπορίας, τ. Γ', σ. 30.

219. ὦ. ὕ^ῆαῖ, ὁ.π., σ. 335. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α', σ. 116. Στὰ ἔντυπα δὲν ὑπάρχει ὡς εὐλογία ἔναρξης τὸ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...». Βλ. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σ. 18.

220. Ὡ. ὕψαι, ὁ.π., σ. 335: «Ἰστέον ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, ἀντὶ ὕδατος, οἶνον εἰς τὴν κανδήλαν τοῦ εὐχελαίου βάλλουσιν».

221. Ὡ. ὕψαι, ὁ.π., σ. 336.

222. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α΄, σ. 116. Βλ. καὶ Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σ. 19.

223. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τόμ. Α΄, σ. 116. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς Ἀπορίας, τόμ. Γ΄, σ. 30.

224. Ὡ. ὕψαι, ὁ.π., σ. 338. Βλ. καὶ Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, ἐκδ. «Ἄστέρος», Ἀθῆναι 1980, σ. 271.

225. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σ. 24.

226. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σ. 23. Γιὰ τὸ περιεχόμενον τῶν ἑπτὰ εὐχῶν καὶ τῶν ἀναγνωσμάτων, βλ. Κ. Ν. Καλλινίκου, Ὁ χριστιανικὸς ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ, σσ. 530-532. Γ. Β. Μαυρομάτη, «Ἡ εὐχή τῆς πίστεως» (Τὸ Εὐχέλαιο), ἐκδ. «Τέρτιος», Κατερίνη 1989.

227. Ὡ. ὕψαι, ὁ.π., σ. 346: «Καὶ λαβῶν ὁ προϊστάμενος τῶν ἱερέων τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον τίθησιν εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ τιθέασιν ἐπ’ αὐτὸ τὰς χεῖρας οἱ ἱερεῖς· ὁ δὲ προϊστάμενος λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην μεγαλοφώνως».

228. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σ. 23.

229. Ὡ. ὕψαι, ὁ.π., σ. 346. Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, σ. 288.

230. Ἀγιασματάριον, τ. Α΄, ἐν Ρώμῃ 1954, σσ. 155-166. Βλ. καὶ Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, σσ. 88-90.